

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1944.

Andra kammaren.

Nr 22.

Tisdagen den 6 juni.

Kl. 3 em.

§ 1.

Justerades protokollet för den 31 nästlidna maj.

§ 2.

Herr talmannen meddelade, att herr förste vice talmannen Magnusson, som vid kammarens sammanträde den 30 maj med läkarintyg styrkt sig från och med samma dag tills vidare vara hindrad att deltaga i riksdagsgöromålen, denna dag åter intagit sin plats i kammaren.

§ 3.

Föredrogos var efter annan och hänvisades till statsutskottet följande på kammarens bord liggande motioner, nämligen

nr 544 av herr Jansson i Hällefors *m. fl.*; och

nr 545 av herr Nilsson i Stockholm *m. fl.*

Vid härpå skedd föredragning av en av herr Mattsson *m. fl.* avgiven motion, nr 546, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 281, angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1944/45 hänvisades motionen, i vad angick jordbruksärenden, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Slutligen föredrogs och remitterades till statsutskottet den å bordet vilande motionen nr 547 av herr Lövgren *m. fl.*

§ 4.

Föredrogos, men bordlades åter konstitutionsutskottets memorial nr 28, statsutskottets utlåtanden och memorial nr 169—175, bevillningsutskottets betänkande nr 42, bankoutskottets utlåtande och memorial nr 57 och 58, andra lagutskottets utlåtanden nr 50 och 51, första särskilda utskottets utlåtanden nr 1 och 2 samt andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande nr 10.

§ 5.

Herr förste vice talmannen erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag hemställer, att kammaren ville besluta, att två gånger bordlagda ärenden skola å morgondagens föredragningslista uppföras i följande ordning, nämligen först bankoutskottets utlåtande nr 57, därefter jordbruksutskottets utlåtanden nr 55—59, bevillningsutskottets betänkande nr 42 och första särskilda utskottets utlåtanden nr 1 och 2 samt slutligen övriga ärenden i den ordning, i vilken de finnas upptagna på dagens föredragningslista.

Denna hemställan bifölles.

Andra kammarens protokoll 1944. Nr 22.

§ 6.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 327, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvaret;

nr 328, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1943/44 dels till Krigsmaterielverket: Merkostnader för vissa fabriksanläggningar, dels ock till Merkostnader för maskinella anordningar för värnpliktsredovisningen;

nr 329, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning för vissa genom krigsförhållandena uppkommande förluster för statstjänstemän m. fl.;

nr 330, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till anordnande av en mät- och avmagnetiseringsstation i Karlshamn; och

nr 331, i anledning av väckt motion om utvidgad granskningsrätt för riksdagens revisorer beträffande statskontrollerade aktiebolag.

Vidare anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 333, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående behörighet för militär befälhavare att ålägga ersättningsskyldighet, m. m.;

nr 334, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 17 oktober 1900 (nr 82 s. 1) om straffregister;

nr 335, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående upphävande av 9 § lagen den 7 maj 1918 (nr 294) om särskilda tings-sammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden;

nr 336, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt att i mål och ärenden som tillhöra domstols handläggning insända handlingar med posten m. m.;

nr 337, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 20 § lagen den 9 april 1937 (nr 119) om verkställighet av bötesstraff;

nr 338, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 14 juni 1917 (nr 380) om införsel i avlöning, pension eller livränta;

nr 343, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om köparens rätt till märkt virke; och

nr 344, i anledning av väckta motioner angående utredning av frågan om rätt för sinnessjuka eller sinnesslöa att i särskilda fall efter verkställd sterilisering ingå äktenskap.

§ 7.

Justerades protokollsutdrag.

§ 8.

Fru *Rydh Munck af Rosenschöld* avlämnade en av henne och herr *Sefve* undertecknad motion, nr 548, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 266, angående ytterligare anslag till upplysningsverksamhet i utlandet angående Sverige.

Denna motion bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5.05 em.

In fidem
Sune Norrman.

Onsdagen den 7 juni.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Herr talmannen meddelade, att fru Humla, som vid kammarens sammanträde den 17 maj med läkarintyg styrkt sig från och med den 15 maj tills vidare hindrad att deltaga i riksdagsgöromålen, denna dag åter intagit sin plats i kammaren.

§ 2.

Herr talmannen meddelade, att enligt överenskommelse, som träffats mellan kamrarnas talmän, de gemensamma omröstningar, för vilka voteringspropositioner blivit av riksdagen godkända, komme att äga rum vid plenum onsdagen den 14 juni.

§ 3.

Föredrogs och remitterades till statsutskottet den å kammarens bord vilande motionen nr 548 av fru *Rydh Munck af Rosenschöld* och herr *Sefve*.

§ 4.

Föredrogs bankoutskottets utlåtande, nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m.

Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr **Svedman**: Herr talman! Denna punkt på föredragningslistan avser, som vi hörde, fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m. Det väsentliga i det utlåtande, som skall behandlas, innefattas i begreppet »med mera». Det avser nämligen riktlinjerna för den statliga penningpolitiken under den närmaste tiden efter vapenstilleståndet.

Detta spörsmål har belysts av olika sakkunniga. Först tillkallade riksbanksfullmäktige de valutasakkunniga, som avgåvo sitt yttrande. Sedermera ha riksbanksfullmäktige själva avgivit yttrande. Slutligen föreligger ett betänkande från kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering, den s. k. Myrdalska kommissionen. Det är att observera som ett mycket glädjande faktum, att de slutsatser och rekommendationer, som de penningpolitiska utredningarna lett till, i huvudsak enhälligt omfattats av samtliga sakkunniga.

På grundval av dessa utlåtanden har propositionen byggts upp. Finansministern följer vissa bestämda riktlinjer för vinnande av det väsentliga målet i detta sammanhang, nämligen en stabilisering av penningvärdet under den mycket hårda tid, som väntas inträda närmast efter krigets upphörande. Han nämner, att penninginkomsten i regel varken bör höjas eller sänkas. Han talar om att depressionsverkningar, som föranleda till en mera allmän arbetslöshet, måste undvikas och i görligaste mån bekämpas. Fasthet i valutakur-

Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m. (Forts.)

serna bör eftersträvas och den nuvarande räntestabiliseringen tills vidare fullföljas.

Utskottet tillstyrker propositionen. Jag vill med några ord giva några kommentarer på en eller annan punkt i densamma.

Finansministern framhåller, att det program, som lägges upp, icke kan utformas så, att det under alla omständigheter blir en fastslagen målsättning, utan att det bör bli en lämplig ram, när det gäller att i anslutning till den faktiska utvecklingen utforma den ekonomiska politiken. Denna reservation har syntts utskottet vara betydelsefull, när det ekonomiska läget för vårt land samt förutsättningarna för vår export och import kunna vid tiden för ett vapenstillestånd vara helt annorlunda än man för närvarande kan förutse.

I allmänhet skulle man kunna göra den anmärkningen, att de ekonomiska experterna alltför litet räknat med de politiska realiteter, som komma att inträda när kriget är slut. Man kan ju icke begära och tro, att de besegrade miljonarméerna skola lugnt gå tillbaka till sina hemorter och uppsöka sina bombade bostäder och sina skingrade familjer med svält och slaveri i perspektiv, sedan de under fem år varit vana att gå fram över lik, då det gällt att söka göra sin vilja gällande och genomföra sina avsikter. Omställningen till fredsproduktion blir ett väldigt problem. Professor Myrdal har i tal och skrift varnat för optimism i detta sammanhang, och säkerligen har han fullt fog för denna varning. Hans personliga erfarenhet är väl närmast byggd på förhållandena i Amerika. Det är klart, att vad som där kommer att inträffa kommer att spela en avgörande roll för hela världens ekonomiska liv.

I slutet av förra året uppgavs det, att omkring 70 miljoner människor voro sysselsatta i krigsindustrien i Förenta staterna, därav ungefär en fjärdedel kvinnor. Det blir givetvis en fråga av oerhörda dimensioner att omställa dessa till fredsproduktion.

Men på närmare håll ha vi att räkna med förhållandena i Europa och de svårigheter som där komma att uppstå, vilka utlösningar och yttringar folkhatet i de ockuperade länderna kommer att taga sig, hur de länder, som ha dubbelregeringar, komma att reagera, och hur de politiska partier, som vädra morgonluft, komma att förhålla sig och vad de komma att ge utlopp åt.

Tyskland har fjorton miljoner främmande arbetare och krigsfångar. Under normala förhållanden skulle det taga år att transportera dem till deras hemorter. Med de bombade järnvägarna och de i övrigt derangerade kommunikationerna blir givetvis problemet ännu värre. Våldiga kreditbehov komma att göra sig gällande. Men dessa svårigheter ha vi anledning och plikt att anstränga oss för att i vår mån så mycket som möjligt övervinna. Ur den synpunkten ger propositionen anvisningar, som måste följas.

Vi skola sträva efter att göra övergångstiden så smärtfri som möjligt. Det sker i första hand genom att skapa arbete och sysselsättning. Den fulla sysselsättningen är givetvis beroende på i vad mån vår export och import kan försiggå någorlunda orubbat. Skulle vi bli avstängda från kolimport, låt oss säga ett halvt eller ett helt år, komme givetvis industrien och därmed sysselsättningen att lida ett svårt avbräck. Den fulla sysselsättningen, i den mån den har till mening att skapa välbstånd och högre levnadsstandard, har givetvis endast att inrikta sig på produktion av sådana varor, som vi kunna exportera eller för hemmamarknaden konsumera.

Det är klart, att vi ha att vänta svåra krisrubbningar i den internationella handeln. Gentemot dessa föreslås i propositionen och utskottsutlåtandet en reglering av valutakurserna — givetvis endast då verkligt behov föreligger, ty önskemålet i det väsentliga är naturligtvis en stabilisering även beträffan-

*Fortsatt befielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken ut-
givna sedlar med guld m. m. (Forts.)*

de dessa kurser. Penningpolitiken kan aldrig direkt skapa arbetstillfällen och full sysselsättning, men den kan mildra depressionstendenserna. Ur den synpunkten gäller det att vara på sin vakt och göra vad man kan. Härvid ha vi givetvis hjälp av räntepolitiken. Ju stadigare och stabilare räntan kan hållas, desto mera skapar den förtroende åt företagarna och företagargranden.

Propositionen medger möjligheten att, om så fordras, sänka räntan på de korta lånen men önskar framför allt, att räntan på längre sikt skall bli så fast som möjligt. Detta är givetvis en nödvändighet för just det förtroende, som måste skapas efter kriget. Man måste söka undvika en period, då företagarna vänta på bättre tider, då man icke vågar eller vill företaga sig någonting i den förhoppningen, att det skall bli bättre och gynnsammare i framtiden. Ty då blir den period av stagnation, som sannolikt under alla förhållanden ej kan undvikas, lång och förödande.

Propositionen påpekar nödvändigheten av att penninginkomsterna så litet som möjligt rubbas, att de varken höjas eller sänkas. Ty i motsatt fall riskera vi att möta en av de största faror, som ett folk kan råka ut för, nämligen ett spolierat penningvärde. Lönestopp och prisstopp höra orubbligt tillsammans. Man kan icke röra vid det ena utan att behöva röra vid det andra. Man kan icke höja priserna utan att höja lönerna och tvärtom. Därför måste vi hårt hålla om bägge dessa spärrar. Hittills har man i stort sett lyckats därmed, men på sista tiden har en viss oro förspotts. Det är just i denna oro som man kan spåra en fara.

En annan synpunkt framhålles i utskottsbetänkandet. Det är att genomförandet av det penningpolitiska programmet skulle underlättas, om budgetunderskotten kunde försvinna eller avsevärt nedgå under övergångsperioden. Med hänsyn härtill har, såsom bankofullmäktige i annat sammanhang påpekat, det ansetts angeläget att återhållsamhet iakttages i fråga om den allmänna utgiftspolitik. Detta borde vara lätt att inse. En statsskuld, som har överskridit tio miljarder kronor och som kräver årliga räntor av mellan 300 och 400 miljoner kronor, borde innebära en maning och framför allt en varning för den mentalitet, som alltmåra tar sig det uttrycket: »Ha vi råd till det ena så ha vi också råd till det andra.» Denna farliga tro kan komma att följas av ett uppvaknande med förskräckelse. Här kan inflationsfaran på allvar komma att göra sig gällande. Vi kunna råka in i ett tidsläge och i förhållanden, då människorna få allt mera sedlar i händerna men samtidigt bli allt fattigare, därför att penningvärdet sjunker snabbare än inkomsterna ökas.

Men, som sagt, om vi med förenade krafter söka genomföra det penningpolitiska program, som här finnes skisserat, och framför allt om vi därmed vinna förtroende för vår produktion och någorlunda få bevara vår in- och utförsel då torde vi — men endast under dessa förutsättningar — ha rätt att även ekonomiskt emotse efterkrigsåren med en viss förtröstan.

Herr Wiberg: Herr talman! Bankoutskottet har i år behandlat penningpolitiska problem avseende två perioder framåt. Den ena perioden är den, varunder vi nu leva, den period, då kriget fortsätter i Europa. I fråga om denna period framhåller utskottet, att statsmakterna böra fortsätta med samma politik som hittills, vilken bör vara inriktad på att förhindra en ytterligare försämring av penningvärdet, vilket i sin tur är liktydigt med att man bör söka hindra en stegring av priserna utöver vad som svarar mot den hittills inträdda försämringen i försörjningsläget och den försämring, som redan skett därutöver. Utskottet betonar, att om en sådan ytterligare inflation skall kunna undgåas så är det nödvändigt med en restriktiv pris- och lönepolitik.

Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m. (Forts.)

Jag kan, herr talman, i detta sammanhang icke underlåta att fästa uppmärksamheten på hur framför allt under de senaste månaderna åtskilliga tendenser framträtt till lönestrider, vilka, om området skulle bli större än vad som nu är fallet, lätt skulle kunna förorsaka det allvarligaste avbräck i fråga om hela det hittills följda penningpolitiska programmet, i den mån detta åsyftar att hindra en inflation.

Som den föregående ärade talaren framhöll har utskottet därjämte berört en senare period, d. v. s. den övergångsperiod, som man menar skall inträda efter det att striderna i Europa ha slutat och sedan vi ha fått större möjligheter att förbättra försörjningsläget. Det är denna period, som av utskottet på ett ställe fullt adekvat betecknas på följande sätt: »Det skede, varunder de olika processer försiggå, som gradvis leda till den extraordinära varuknapphetens avveckling och jämviktens återställande inom pris- och kostnads-systemet.»

De problem, som redan på nuvarande stadium uppstålla sig med tanke på denna period, ha behandlats av bankofullmäktige, valutasakkunniga och efterkrigskommittén samt givetvis också av departementschefen. Valutasakkunniga lade icke fram ett program utan, som departementschefen uttrycker det, ett förslag till program, baserat på de principer, som hittills varit vägledande för penningpolitiken. De sakkunniga kommo därvid till att en förbättring i försörjningen borde föranleda ett prisfall i motsvarande grad, men att därutöver intet försök borde göras att återställa förkrigstidens prisnivå. Med andra ord, man menade, att det penningvärde, som förelåg vid krigets början, icke borde återställas, utan borde man räkna med att en viss del av den nuvarande inflationen skulle bli bestående även för framtiden. Det förtjänar anmärkas, att denna målsättning har gjorts till föremål för ganska stark kritik på skilda håll. Man har bland annat sagt, att den illa överensstämde med de löften, som statsmakterna lämnade bland annat under emissionen av det första försvarslånet. Man kan svärigen förneka, att kritiken i detta hänseende är riktig.

Man har också anledning uttala den förhoppningen, att statsmakterna i praktiken komma att föra en sådan politik, som — i den mån icke tungt vägande skäl till annat föranleda — medför en större förbättring av penningvärdet än den som direkt skulle följa av den förändring, som kan äga rum på grund av en förbättring i fråga om varuförsörjningen. Bankutskottet och efterkrigskommittén ha anslutit sig till det förslag till program, som valuta-sakkunniga framlade, och detta förslag har också vunnit departementschefens och regeringens anslutning. Det är naturligtvis, som den föregående talaren betonade, uppenbart, att man på närvarande stadium icke kan skissera och fastspika ett konkret program, som skulle gälla oberoende av den faktiska utvecklingen. Departementschefen har ju i detta hänseende också gjort vissa reservationer, som vunnit utskottets anslutning.

I detta program framhålles till en början, att en stabilisering av penningvärdet bör eftersträvas inom de gränser, som betingas av fluktuationer i varuförsörjningen. Jämväl vid fallande kostnader bör därför hinder icke resas gentemot en snar anpassning av priserna. Men i anknytning härtill skulle jag vilja framhålla, att det är av största vikt, att en sådan målsättning omfattas icke endast av de penningpolitiska myndigheterna utan av hela näringslivet. Erfarenheterna från kriget ha visat, att en framgångsrik prispolitik icke kan genomföras utan stöd från näringslivets sida. Ett sådant stöd har också lämnats under krigets gång, särskilt i samband med den första prisstegringen vid krigets början. En snabb anpassning av varupriserna efter en lägre pris-

*Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken ut-
givna sedlar med guld m. m. (Forts.)*

nivå ligger också i näringslivets eget intresse. Det gäller att snabbast möjligt uppnå ett stabilt penningvärde och därjämte förhindra en fortsatt försämring av penningvärdet, som blott skulle kunna försvåra vår konkurrens med utlandet. Näringslivet kommer säkerligen också att på allt sätt giva de penningpolitiska myndigheterna sitt stöd under övergångsperioden efter kriget, om de fullfölja ett klokt och väl avvägt penningpolitiskt program. Av särskild vikt är i detta sammanhang att krisregleringarna avvecklas så snart som förutsättningarna för deras bibehållande bortfalla. Därigenom skulle vägen öppnas till en hårdare konkurrens mellan företagen, som i högre grad än prisregleringen kunde möjliggöra en snabb anpassning av priserna till en lägre kostnadsnivå. Men för att en sådan politik skall kunna genomföras måste framför allt förutsättas, att utskottets rekommendationer angående lönepolitiken under denna övergångstid vinna anklang på arbetsmarknaden. Utskottet har ju också kraftigt understrukit det samband, som råder mellan prispolitiken och lönepolitiken.

Av särskilt intresse i utskottets betänkande är utskottets uttalande om budgetunderskotten. Under dessa krigsår har många gånger och från skilda håll hävdats, att budgetunderskottens inverkan i inflationistiskt hänseende överskattats. Utskottet säger nu klart ifrån, att om man skall kunna hålla uppe penningvärdet även efter det att krigshändelserna i Europa upphört och försörjningsläget blivit bättre, är det av betydelse, att budgetunderskotten i den mån så är möjligt hållas nere.

Ett led i det penningpolitiska programmet är enligt vad bankofullmäktige framhålla räntepolitiken. Man har vad beträffar den långa räntan givit sitt yttrande en ganska skarp tillspetsning: »en höjning av den långa räntan bör emellertid icke ske». Bankoutskottet är naturligtvis fullkomligt medvetet om det ur många synpunkter önskvärda i att man kan hålla räntenivån nere, men utskottet vågar icke hysa så långtgående förhoppningar, som fullmäktige tydligen göra. Utskottet har ansett sig böra framhålla, att det mycket väl kan inträffa, att man tvingas att tillåta den korta räntan att stiga. Vad beträffar den långa räntan vill utskottet särskilt markera möjligheten att genom marknadsoperationer även hålla denna nere, en möjlighet, som under vissa förhållanden skulle kunna bli aktuell.

Detta uttalande har föranlett erinringar från skilda håll. Jag behöver endast påminna om vad en så framstående och känd auktoritet som professor Cassel nyligen skrev i en artikel. Han framhöll på tal om fullmäktiges yttrande, att en kategorisk politik i avsikt att hålla nere den långa räntan i strid mot vad den med hänsyn till penningmarknadens tillstånd borde vara enligt gammal erfarenhet kunde medföra synnerligen allvarliga påföljder. Han framhöll vidare bland annat följande: »Hindrar centralbanken en naturlig höjning av räntefoten genom att själv ställa krediter till förfogande, så kan följden endast bli en inflation.» Det är ju också alldeles uppenbart, att den starkaste inflationskrisen ha vi ännu icke haft, utan den få vi då kriget slutar här i Europa och vattnen ånyo bli fria och förbindelserna med andra länder någorlunda normala. Professor Cassel tillägger: »Vill man hindra en uppgång av räntefoten vid starka anspråk på en knapp kapitalmarknad, så måste man tydligen gripa till en allmän investeringskontroll. — — Detta är den högsta och farligaste av alla former av ekonomisk diktatur.»

Det behöver knappast betonas, att det allra minst från näringslivets sida finns någon kärlek till diktatur, i vilken form det vara må, och skulle det visa sig att professor Cassels farhågor i fråga om den ekonomiska diktaturen be-
sannas, då skulle framför allt näringslivets representanter anse utvecklingen

Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m. (Forts.)

vara synnerligen olycklig för folkhushållet i dess helhet. Inför de allvarliga tider, som säkerligen stunda i världen även efter krigets slut, är det också angeläget att icke uppluckra den solidaritet, som hittills präglat de olika gruppernas inställning till den ekonomiska politiken och särskilt till penningpolitiken. Tvärtom måste större krav än någonsin ställas på en samverkan mellan olika parter för att förverkliga den målsättning, som uppsattes av statsmakterna och som befinnes vara till medborgarnas bästa. Härvid kräves, herr talman, likvärdiga insatser såväl från företagen i deras prispolitik som från de anställda i fråga om deras lönepolitik men i första rummet givetvis från statsmakterna.

Jag har, herr talman, intet annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Jag har under kriget vid åtskilliga tillfällen ansett mig böra resa invändningar mot den ekonomiska politik, som förts beträffande krisbördornas fördelning. Jag har för min del icke velat godkänna det allmänna resonemang, som man fört beträffande förutsättningarna för denna fördelningspolitik, ty det är ju obestridligt, att även om kriget inneburit, att Sveriges möjligheter att bedriva handel med andra länder begränsats och importen av vissa varor strypts, så har trots allt detta Sverige genomgått en högkonjunktur, som ännu sätter sin prägel på hela den svenska ekonomin. Denna högkonjunktur har också givit stora inkomster. De enskildas inkomster ha ökats, icke bara rent siffermässigt, utan de realvärden, som ingå i nationalförmögenheten, ha ökats väsentligt under själva kriget. Jag har alltså icke för min del velat acceptera, att man skulle utnyttja kriget och de särskilda problem, som kriget framkallat, för att i ekonomiskt avseende pressa tillbaka arbetarklassen på det sätt, som skett.

Jag har i detta sammanhang särskilt vänt mig mot dem, som gjort gällande, att lönepolitiken skulle ha något omedelbart samband med frågan om penningvärdets bevarande. Jag har hävdadt, att inflationsproblemet, som ju otvivelaktigt varit och fortfarande är ett problem, existerar oberoende av den lönepolitik, som föres och som förts under kriget. Jag hade en diskussion med finansministern i Konserthuset i januari månad, och då ställde jag till honom en fråga. För denna fråga hade jag följande utgångspunkt. En av arbetsgivareföreningens chefer förklarade, när det senaste ramavtalet undertecknades, att kompensationen för arbetsgivareföreningens medlemmar innefattade en årlig merutgift av 200 miljoner kronor, som representerade 20,7 % av lönerna. Arbetsgivareföreningens medlemmar ha ungefär 500 000 arbetare. Ramavtalet omfattar ungefär 700 000 arbetare. Enligt vad landsorganisationen förklarade i slutet av år 1943 hade underkompensationen för dessa av ramavtalet berörda arbetare reellt betytt, att reallönerna sänkts med ungefär 12 %. På denna grundval ansåg jag, att man kunde säga, att full kompensation för dessa 700 000 arbetare, som berördes av ramavtalet, skulle frikostigt räknat innebära, att 300 miljoner kronor, d. v. s. 2 % av nationalinkomsten, måste överföras från andra inkomsttagare till dessa 700 000 arbetare, som berördes av ramavtalet, och jag frågade herr Wigforss, om han verkligen ville göra gällande, att överflyttandet av 2 % av nationalinkomsten från de stora inkomsttagarna och de besuttna till arbetarklassen skulle innebära något inflationsproblem överhuvud taget. Jag måste säga, att herr Wigforss blev mig svaret skyldig på min fråga. Han sade visserligen, att det bleve helt beroende därav om en sådan löneförbättring för arbetarna skulle utlösa krav från före-

*Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken ut-
givna sedlar med guld m. m. (Forts.)*

tagarnas sida på att de skulle få höja priserna, men gentemot denna invändning hänvisade jag till det för alla kända faktum, att den beskattningsbara nationalförmögenheten under kriget ökat med bortåt 3 miljarder kronor, och det var lätt att på grundval av detta resonemang bevisa, att om man låtit en miljard därav övergå i arbetarklassens händer, så att arbetarna erhöle full lönekompensation, så hade ändå förmögenhetsägarna fått behålla 2 miljarder kronor av förmögenhetsökningen. Jag tror, att det är tämligen klart, att man på ett alldeles orimligt sätt överdrivit lönepolitikens betydelse för penningvärdet.

Såväl i propositionen som i bankoutskottets utlåtande erkänner man, att inflationen är ett faktum. Man konstaterar, att prisstegringen har gått utöver vad som motsvarar nedgången i försörjningen. Men i och med att man erkänt, att inflationen är ett faktum, har man erkänt, att det för penningpolitiken uppställda programmet icke förverkligats. Som en förutsättning för att det skulle lyckas hålla penningvärdet nere hade man uppställt, att arbetarklassens reallöner skulle minskas, men reallönernas minskning har tydligen icke kunnat förhindra inflationen. Inflationen komma vi icke ifrån. Från alla håll erkännes, att inflation ägt rum. Detta bekräftar enligt min mening, att vad vi hela tiden gjort gällande varit riktigt, nämligen att inflationen uppstått oberoende av den lönepolitik, som vi fört under kriget.

Man har vidare tagit avstånd från ett återvändande till 1939 års prisnivå eller med andra ord: man vill icke återställa penningvärdet till vad det var före kriget. För min del tror jag icke det skulle vara en vidare klyftig politik att söka återföra penningvärdet till 1939 års nivå. Bankoutskottets talesman framhåller, att ett försämrat penningvärde är en av de största olyckor, som kan drabba ett folk. Detta är dock en mycket diskutabel doktrin, icke minst diskutabel med hänsyn till de erfarenheter, som vi haft under den sista ekonomiska kris vi genomlevde före det nuvarande världskrigets utbrott. Den av statsmakterna då genomförda betydande försämringen av penningvärdet medförde icke någon olycka för det svenska folket utan i stället ett ur ekonomisk synpunkt mycket gott resultat. Det är nämligen ingen tvekan om att den försämring av penningvärdet, som genomfördes år 1931, verkade som en sporre för den svenska exporten.

Det innebar bättre sagt icke någon olycka, om man ser det från synpunkten av de *ekonomiska* resultat, som uppnåddes, ty det är ingen tvekan om att den försämring av penningvärdet, som då genomfördes, underlättade för den svenska exporten att slå sig fram på den internationella marknaden och bildade det ekonomiska underlaget för det uppsving, som sedan följde. Under detta krig har, som redan konstaterats icke minst av utskottet självt, en icke obetydlig försämring av penningvärdet ägt rum, men den innebär icke en sådan olycka, som utskottets talesman här gjorde gällande.

När man emellertid tar avstånd från tanken att återställa det penningvärde, som gällde före kriget, och uppställer en sådan riktig princip som denna — jag citerar — att »rationaliseringar och andra kostnadsreduktioner borde dock i regel komma samtliga inkomsttagare till del genom sänkning av priserna», då måste jag fråga: varför låter man då exempelvis bolagen — det gäller naturligtvis även privata företagare — fortfarande ha kvar de särskilda möjligheter till avdrag, som de nuvarande deklarationsbestämmelserna giva dem? Bolag m. fl. ha ju nämligen rätt att nedskriva värdet av sina lager och sin nyanskaffning till det penningvärde, som gällde 1938, och därigenom üro de påtagligen alldeles särskilt gynnade gent emot andra kategorier skattepliktiga.

Jag måste vidare konstatera, att prisstegringen sprängt den ekonomiska po-

Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m. (Forts.)

litikens ram, och att man, trots att lönepolitiken, som jag redan utvecklat, icke vållat inflationen, vidhåller lönestoppet. Därmed kan man reducera hela denna frågeställning om penningpolitiken till att gälla, inte inflationens bekämpande utan fördelningen av nationalinkomsten. Så har frågan i verkligheten stått under hela kriget. Den ekonomiska politiken har icke motverkat inflationen men lett till omfördelning av inkomsten till arbetarklassens påtagliga nackdel.

Ännu en sak vill jag påpeka. Man talar i utskottets utlåtande om att penninginkomsterna i regel varken böra höjas eller sänkas. Det är finansministern, som står bakom detta uttalande. Han sitter själv som ordförande i arbetarrörelsens efterkrigskommitté. I dess program om efterkrigspolitiken står det, att industriarbetarna och andra, som fått ofullständig kompensation för prisstegringen under kriget, måste i första hand återvinna 1939 års reallöner, vare sig detta sker genom att priserna falla eller genom att penninginkomsterna ökas. När finansministern i ena fallet med riksdagens godkännande förklarar, att man skall vända sig mot en höjning av penninginkomsten och i andra fallet såsom ordförande i arbetarrörelsens efterkrigskommitté förklarar, att en av de mest angelägna efterkrigsuppgifterna är att återställa reallönerna, vare sig på ena eller andra sättet, då måste jag efterlysa logiken.

Herr talman! Jag har velat göra dessa anmärkningar till detta utlåtande. Mot den del av utskottets utlåtande, som skall anses vara klämman och där det heter, att riksbanken inte skall behöva inlösa sina sedlar med guld, har jag naturligtvis ingenting att invända. Däremot reser jag fortfarande invändningar mot det som herr Svedman karakteriserade som »m. m.», d. v. s. den huvudlinje man följt för penningpolitiken. Som det redan här påpekats har det uppstått oro på arbetarhåll, och det har redan förekommit vissa smärre konflikter och vissa framstötter från fackföreningsrörelsens sida, som både principiellt och praktiskt kunna tagas som utgångspunkter för att bryta lönestoppet. Denna rörelse, som ännu bara befinner sig i sin begynnelse, kommer, därom är jag säker, att växa ytterligare. Jag tror, att dels denna och dels de internationella förhållanden, som kunna väntas när kriget är slut, innebära, att mycket av det som skrivits in som riktpunkter för penningpolitiken kommer att visa sig vara en skrift i sanden. Därför tar jag icke dessa olika spekulationer beträffande den penningpolitik, som skall föras den närmaste tiden efter kriget, så seriöst. Såväl regeringen som riksdagen har ju tidigare visat sig kunna laga efter läglighet. Det kommer, tänker jag, att givas åtskilliga tillfällen därtill inom en icke alltför avlägsen framtid, och kanske blir det ganska snart nödvändigt. Jag vill understryka, att jag för min del icke godkänner, att man uppställer som riktlinje för penningpolitiken, att arbetarklassen hålles nere på den reallönenivå, som den för närvarande har. Man bör tvärtom betrakta det som en mycket angelägen uppgift, att arbetarklassens ekonomiska ställning förbättras så snart som möjligt.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Jag hade icke tillfälle höra annat än det sista av vad herr Hagberg i Luleå yttrade. Men då han slutade med önskemålet att alla krafter skola sättas in på att arbetarnas reallönenivå skall höjas så snart som möjligt, är det ju en slutsats, som upprepas t. o. m. i utskottets utlåtande och som framför allt sagts i arbetarrörelsens efterkrigsprogram, som herr Hagberg i Luleå tycktes vilja kritisera.

Det är emellertid här ej fråga om målet utan om på vilken väg målet skall nås. Vi ha i regel gått ut ifrån att de internationella förhållandena, när

Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m. (Forts.)

kriget är slut, skola vara sådana, att priserna ute på världsmarknaden ligga väsentligt lägre än de priser vi ha här hemma. Under sådana förhållanden är det naturligt, om det inträffar ett prisfall på den svenska marknaden, en sänkning av kostnaderna för vår produktion. Det skulle på det mest smärtfria sätt medföra en höjning av hela svenska folkets realinkomster, såvida penninginkomsterna kunna bevaras. Detta är den linje som man anser vara mest sannolik och som man helst skulle vilja se förverkligad. Men ingen har kunnat vara blind för att vi icke äro herrar över de internationella förhållanden, som kunna komma att råda. Herr Hagberg i Luleå påpekade själv, att det kanske kommer att hända ting, som föranleda ändring av våra dispositioner. Därför har det varit nödvändigt — det säges också ut i det efterkrigsprogram herr Hagberg i Luleå citerade — att för den händelse förhållandena bliva annorlunda, kan denna höjning av reallönerna genomföras, inte genom en sänkning av levnadskostnaderna utan i stället genom en höjning av penninglönerna.

Det är alldeles uppenbart, att prisförhållandena på den internationella marknaden kunna utvecklas så, att man icke kan hålla igen det man i U. S. A. och England kallar en inflatorisk prisutveckling, men därom vet man ännu ingenting. Det finns vissa tecken, som tyda på, att man i England icke längre anser sig kunna hålla levnadskostnaderna nere lika strikt som tidigare; och just därför att de engelska arbetarlönerna icke kunna hållas tillbaka, räknar man med en prisstegring. I U. S. A. finnes ett oerhört penningöverskott. Det är ett synnerligen anmärkningsvärt förhållande — jag vill säga ett mycket lyckligt förhållande — att detta penningöverskott ännu icke tycks ha medfört en alltför stark prisstegring i U. S. A., något som man kanske räknat med. Men om detta skulle inträda och vi således, när vägarna västerut öppnas, icke längre kunna räkna med en billig import utan med en prisnivå där, som ligger ungefär i nivå med vår, kommer det förbättrade försörjningsläget här hemma icke att ta sig uttryck i en prissänkning utan överhuvud taget i en försörjningsförbättring och produktionsökning. Då blir den naturliga vägen att en förbättring av reallönerna och andra inkomster sker genom en höjning av penninglönerna och penninginkomsterna. Konstigare är i grund och botten ej den motsättning, som herr Hagberg i Luleå trodde sig kunna finna.

Herr Hagberg i Luleå sade vidare, att man kanske icke behöver vara så rädd för den inflation, som skulle hota, för den händelse man gick med på en fortsatt och oavbruten stegring av inkomsterna i pengar. Enligt det referat av herr Hagbergs i Luleå yttrande, som jag hört, erinrade han om de 200 miljoner kronor, med vilka lönerna skulle behöva höjas för samtliga, som äro anställda hos Svenska arbetsgivareföreningens medlemmar, för att dessa skulle få full kompensation. Men jag har alldeles klart för mig, att herr Hagberg i Luleå icke skulle vilja förorda en höjning av lönerna endast för dem, som äro anställda hos Svenska arbetsgivareföreningens medlemmar. Skola vi gå in på den linjen att skapa full kompensation för alla löntagare, måste man räkna med, att det skulle komma att gälla ett par miljoner personer. Går man så långt, är jag övertygad om att även andra befolkningsgrupper, som i sin tur ännu ej fått full kompensation, komma att begära att få det. Härmed är jag framme vid vad som hela tiden varit den centrala frågan, vars vikt herr Hagberg i Luleå, efter vad jag kan förstå, är villig att erkänna. Men å andra sidan är han icke riktigt villig att ta konsekvenserna utan vill liksom hålla en bakdörr öppen och menade, att en full kompensation trots allt kanske icke skulle leda till en så farlig inflation. Jag tror icke, att det är möj-

Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m. (Forts.)

ligt att därutinnan övertyga någon, som ej låter sig övertygas av vare sig teoretiska argument eller den långa erfarenhet vi ha. Men om man försöker skapa full kompensation när det gäller löner och andra inkomster, kommer spiralen med ständigt ökade priser och kostnader att fortsätta, tills man kommer fram till en krasch.

Jag vill erinra om att även den fulla kompensationen icke kan för arbetarna bli full kompensation, såvida man icke kräver, att man i förskott skall få ta ut en — låt mig säga — väntad prisförhöjning. Om man med full kompensation icke menar något annat än att lönerna, när en viss tid gått och levnadskostnaderna stigit, skola höjas så att full kompensation erhålles, d. v. s. till de hundra procenten, komma faktiskt arbetarnas reallöner alltid att släpa efter.

Då är det fråga om vilken metod man skall använda för att åstadkomma stabilisering, d. v. s. full kompensation till hundra procent. Om vi hade sökt genomföra detta från år 1942, skulle det så vitt jag förstår betytt — därest det hade lyckats, vilket ju kan vara en diskutabel fråga; jag vet icke, om herr Hagberg i Luleå har någon föreställning om möjligheterna att genomföra något sådant på den svenska arbetsmarknaden — att priserna fortsatt att stiga med höjning av lönerna i efterhand. Alltså även efter 1942 hade vi fått samma ständiga erfarenhet av indexlöner, att varje tillägg till lönerna är ett nytt exempel på att man under viss tid icke fått full kompensation.

Vad har nu skett i stället? Jo, från hösten 1942, eller man kan säga från våren 1942, ha faktiskt priserna stoppat. Levnadskostnaderna ha alltså icke rört sig, och lönerna ha icke höjts, d. v. s. sedan våren 1942 ha vi i två års tid kunnat giva arbetarna full kompensation. Det är detta faktum, menar jag, som man har att hålla sig till. Jag kan ej säga annat, än att jag fortfarande är övertygad om att detta varit den riktiga politiken. Om man valt en annan väg, hade man, därom är jag övertygad, utsatt sig för alla slags risker. Jag tror, att man allt fortfarande gör arbetarklassen den bästa tjänsten, om man håller sig till det faktum, att vi ha vunnit en stabilisering av reallönerna och under den tiden t. o. m. lyckats på vissa punkter åstadkomma en reallönehöjning. Alla äro ju överens om att för de grupper, som ha de lägsta inkomsterna, utgör lönestoppet icke något hinder för en förbättring av lönerna även nu. Men det är klart, att vi alla önska, att vi skola komma fram till den punkt, där reallöneförbättringen börjar, vare sig detta skall ske på det mest önskvärda sättet, nämligen genom levnadskostnadernas minskning, eller — i det mera ogynnsamma fallet — genom att penninginkomsterna komma att stiga.

Herr Hagberg i Malmö: Herr talman! Jag kan i någon mån förstå herr Hagbergs i Luleå reflexioner inför det utlåtande som här är presenterat. Läser man det noga, måste man nämligen säga sig, att detta utlåtande har en bestämd inriktning mot hela den kampanj, som för närvarande drives från det kommunistiska partiets sida, en kampanj som föres under den kända parollen: bryt lönestoppet! Som vi veta har den beklagligtvis följts av en viss framgång här och var, och man kan ju begripa, att så blivit fallet. Ty ingenting är så tacksamt som att operera med missnöjet och framför allt kanske med okunnigheten.

Jag anser för min del, att den politik, som kommunisterna bedrivit i detta ämne, är en cynisk och ansvarslös politik, icke minst gent emot de grupper, som de särskilt vilja göra sig till talesmän för. Ty dessa kommunistiska propagandister kunna omöjligen själva vara i okunnighet om att skulle en sådan

*Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken ut-
givna sedlar med guld m. m. (Forts.)*

kampanj lyckas och statsmakterna vinnas för en »bryt-lönestoppet-politik», skulle konsekvenserna närmast gå ut över arbetarvärlden. Men det råder naturligtvis en mycket stor okunnighet på detta område. Det är ofta svårt för gemene man att inse, att det förhållandet, att han i ett visst ögonblick får så och så mycket mer betalt i pengar, icke alltid betyder att hans försörjningsläge förbättras i motsvarande grad. Det är på den strängen, som kommunisterna hela tiden spela. Så vitt jag kan finna, borde bankoutsnittet dock med detta utlåtande ha vridit ett vapen ur kommunisternas händer, och därför har jag anledning att med synnerligen stor tillfredsställelse hälsa betänkandet, varom ju enhällighet råder.

Herr Hagberg i Luleå har i dag, liksom vid tidigare tillfällen, gjort en del uttalanden och lämnat en del siffror rörande inkomstförhållanden och förmögenhetsfördelning här i landet. Jag kan icke hjälpa, att jag måste protestera mot det sätt, på vilket man på den kanten använder det tillgängliga materialet. Man citerar exempelvis de stora bolagens bokslut på samma sätt som en viss potentat citerar bibeln. Det är klart, att man kan plocka fram siffror och angiva, vilka oerhörda vinster bolagen gjort, speciellt då verkstadsindustrien. Men sätter man in siffrorna i deras rätta sammanhang och understryker de konsoliderings- och investeringsåtgärder, som vidtagits, och håller ett öga på vad det allmänna i form av skatt tar tillbaka av de stora inkomsterna, ja, då blir förhållandet ett annat. Icke minst den sista omständigheten är, enligt min mening, av stor betydelse.

Då från kommunistiskt håll under de senaste riksdagssammanträdena anförts långa rader med ur dessa bokslut lösryckta siffror, skall jag tillåta mig att lämna några meddelanden, som, hoppas jag, ställa detta material i annan och riktigare belysning. Det är nämligen så, att vår förmodligen förnämsta ekonomiska tidskrift Affärsvärlden sedan en del år tillbaka plägar göra en sammanställning av de större bolagens bokslut och företaga en analys därav. En sådan föreligger nu vid bokslutsåsongens avslutning för de 20 största företagen. Jag skulle gärna vilja rekommendera kommunisterna att ta del av denna analys. Jag gör mig inga illusioner om att den kommer att avsätta några spår i deras agitation, men å andra sidan kanske den dock kan stämma till någon grad av eftertanke.

Här finns bl. a. en redovisning för den avskrivningspolitik som förts och som naturligtvis måste vara inte minst i arbetarnas och de anställdas eget intresse. Mellan åren 1927 och 1943 hade avskrivningarna på anläggningar och dylikt inom dessa företag stigit från 30 till 100 miljoner kr. Under samma år hade skattebelastningen stigit från 12 till 105 miljoner kr. 1927 uppgick skattebelastningen till 15 % av nettovinsten, år 1937 hade den ökat till 30 %, motsvarande 31 miljoner kr. För åren 1939—1943 däremot utgjorde skattebelastningen omkring 63, 83, 86, 90 och 105 miljoner kr. Skattebelastningen hade härmed under 1939 stigit till omkring 47 % av de redovisade nettovinsterna, för 1943 till över 85 %. Jag tycker att denna siffra, 85 % av de redovisade nettovinsterna, är sådan, att man har all anledning att fästa uppmärksamheten vid den. Den visar vad det allmänna tar tillbaka av dessa enligt uppgift »enorma vinster».

Jag vet väl, att finansministern i den bekanta diskussionen på Konserthuset nyligen varit inne på samma spörsmål och gjort liknande påpekanden, men de siffror jag här anført förelågo inte vid detta tillfälle, varför jag inte ansett det vara ur vägen att även här erinra om dem.

I detta sammanhang skulle jag vilja göra ännu ett påpekande. Vi tala ofta här om »fullsysselsättningspolitiken». Det är klart, att detta är ett önskemål

Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m. (Forts.)

som vi alla omfatta. Alla vilja vi efter måttet av våra krafter medverka till att ett dylikt mål skall uppnås. Det måste vara i allas vårt intresse; ingen vettig människa vill motverka en sådan politik. När emellertid propaganda på detta område bedrivs här i landet, vill man ofta hänvisa till hurusom man ute i världen, framför allt i Förenta staterna och England, är inne på samma linjer och där gör utomordentligt vittomfattande utfästelser i fråga om full sysselsättning även efter kriget. Jag tror det kan vara påkallat att något varna för att fästa alltför stor vikt vid den propaganda i detta avseende, som drives i de stora krigförande länderna. Ty det torde nog tyvärr förhålla sig på det sättet, att denna fullsysselsättningspropaganda, dessa generösa förespeglningar, framför allt i Förenta staterna, utgöra ren krigspropaganda och ingenting annat, en propaganda avsedd att stimulera moralen och därmed försöka förmå folket till de största ansträngningar. Enligt min uppfattning kommer man i dessa länder säkerligen att finna, att förhoppningarna om en full sysselsättning var en ganska bedräglig illusion, en illusion som kommer att falla sönder när den givetvis alldeles ofantliga köpkraft, som krigsutgifterna representera, tömmes ut. Det är ju särskilt i Amerika som denna propaganda tagit sig så starka former; i England tycks man se litet mera realistiskt på tingen och har inte gjort så precisa utfästelser beträffande den fulla sysselsättningen.

Men förhållandena i dessa båda stora länder komma naturligtvis att vara av utomordentlig betydelse för vårt eget land. De underrättelser som nå oss om hur man där tänker sig den näringspolitiska utvecklingen efter kriget äro verkligen sådana, att de böra fylla varje ansvarskännande människa här i landet med ganska stor oro. Det är alldeles tydligt, att båda dessa länder, som äro utomordentligt stora avnämare av våra varor, komma att uppbygga sin hushållning efter kriget i självförsörjningens tecken och med en till ett minimum inskränkt import och sannolikt också göra denna beroende av vad de själva få exportera. Detta betyder i sin tur, att våra möjligheter att sälja ute i världen bli i motsvarande grad inskränkta. Man kan inte tillräckligt ofta understryka det intima samband, som råder mellan våra egna förhållanden och förhållandena ute i världen, och jag vill uttrycka min tillfredsställelse över att finansministern så starkt som han verkligen gjorde för en stund sedan pekade på detta fundamentala faktum.

Innan jag slutar, herr talman, skulle jag gärna vilja ytterligare fästa uppmärksamheten vid ett avsnitt av bankoutsrottens utlåtande, som här redan tidigare berörts. Man påpekar från utskottets sida, att »genomförandet av det penningpolitiska programmet skulle underlättas, om budgetunderskotten kunde försvinna eller avsevärt nedgå under övergångsperioden. Med hänsyn härtill är det — såsom fullmäktige i annat sammanhang påpekat — angeläget, att återhållsamhet iakttages i fråga om det allmännas utgiftspolitik.»

Detta är naturligtvis, enligt min mening i varje fall, alldeles riktigt. När vi nu för tredje året å rad laborera med ett budgetunderskott på 1 300 miljoner kronor, kan man förstå, att ett organ som bankofullmäktige blir betänksam, och jag är glad över att bankoutsrottet för sin del understrukit denna ståndpunkt. Den bär alltså bud till regeringen, men vi skola inte vara blinda för det faktum, att detta uttalande bär bud även till riksdagens medlemmar.

Under denna riksdag har man inte kunnat undgå att finna, hurusom riksdagen gång på gång ansett sig böra »bättra på» Kungl. Maj:ts förslag. Det går ju till på det här sättet: Kungl. Maj:t har för visst ändamål krävt ett visst belopp. Gång på gång ha vi sett, hurusom antingen på grund av initiativ från enskilda motionärer eller från statsutskottets sida dessa belopp ha

*Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken ut-
givna sedlar med guld m. m. (Forts.)*

ytterligare drivits i höjden. Det kan ju omöjligen vara ett uttryck för en sund ekonomi att så förfara.

Förr i världen satte statsutskottet en ära i att tumma på regeringens förslag. Då var det mycket ovanligt, att statsutskottet släppte ifrån sig en kungl. proposition, som hänvisats till utskottet, utan att ganska kraftigt nagga den i kanten, och den departementschef, som kunde få en proposition tillbaka från statsutskottet i obesuret skick, kunde nog känna sig synnerligen tillfredsställd. Nu äro vi inne på en alldeles motsatt utveckling. Tid efter annan få vi se hur propositionerna komma tillbaka från statsutskottet med utgiftssummor, som äro större än dem Kungl. Maj:t äskat. Jag har här i all blygsamhet velat framställa en erinran emot detta tillvägagångssätt. Jag tror, att riksdagen själv skulle kunna göra en hel del för att få en annan och bättre ordning till stånd.

Jag har, herr talman, intet annat yrkande än om bifall till bankoutskottets hemställan.

Herr andre vice talmannen **Carlström**: Herr talman! Det var egentligen samma sak som den första talaren i dag och nu även den närmast föregående var inne på, som jag skulle vilja säga några ord om. Jag skall emellertid nu inte gå in på utskottsutlåtandet rörande vad som säges på sidan 5 angående penningvärdet. Också jag är tillfredsställd, om man kan effektuera önskemålen och spekulationerna därvidlag.

Däremot skulle jag beträffande uttalandet i nästa stycke på samma sida vilja framföra en fråga, om man verkligen inser faran i att ett ständigt ökat budgetunderskott måste leda till en inflation som kan bli ganska besvärlig. Utskottet har visserligen sagt, att »med hänsyn härtill är det — — — angeläget, att återhållsamhet iakttages i fråga om det allmännas utgiftspolitik». Men jag måste liksom herr Hagberg i Malmö efterlysa en sådan återhållsamhet under de senare åren. Och om herr Hagberg menade, att riksdagen gått in för att öka de summor som Kungl. Maj:t begärt i vissa propositioner, skulle jag för min del kunna säga, att jag är en smula fundersam om icke de summor som *Kungl. Maj:t själv* föreslår innebära utgifter, vilka i stor utsträckning leda till att vi öka lånebudgeten och därmed också inflationstendensen.

Då herr finansministern nu är här i kammaren skulle jag vilja framställa en fråga till honom. För ett par år sedan, då finansministern uppmanade oss litet var att låna staten pengar, hette det, att detta skulle vara en god affär, ty när staten någon gång efter kriget betalade tillbaka dessa pengar och man behövde använda sig av dem, skulle de vara mer värda än vid det tillfälle då de utlånades. Man skulle alltså tänka sig, att efter kriget bleve läget på penningmarknaden sådant, att pengarna voro mer värda än under åren 1941, 1942 och 1943. Det är klart, att detta är en sak som i hög grad måste intressera de människor som fortfarande kallas för sparare, om det verkligen är på det sättet att de pengar, som man lånat staten eller som överhuvud taget sparats, ha ett större — eller i varje fall inte mindre — värde då normala förhållanden inträda än de hade då de utlånades eller sparades. Jag skulle vara glad om finansministern kunde motivera den uppfattningen, att vi äro inne på sådana vägar i fråga om vår penningpolitik och då det gäller att begränsa budgetunderskotten, att man kan förvänta, att det inträffar som under de gångna åren utsades, nämligen att man efter krigets slut skulle kunna köpa mera för de pengar man sparat än man kunde vid utlåningstillfället.

Vi kunna nämligen inte bara intressera oss för löner och priser då det gäller arbetsmarknaden, utan det finns i vårt land — dess bättre, höll jag på att

Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m. (Forts.)

säga — ännu människor, som finna det angeläget eller av födsel och vana äro så inriktade, att de låna ut och spara pengar — och det lär ju vara nyttigt. Det måste då vara av stort intresse för dem att veta, vad deras pengar ha för värde då kriget tar slut och vi komma tillbaka till normala förhållanden.

Herr Hagberg i Luleå: Herr talman! Jag sökte nyss framställa finansministerns position såsom något egendomlig. Jag hänvisade till att han som ordförande i arbetarrörelsens efterkrigskommitté rekommenderat en ekonomisk politik som innebär, att man efter kriget på ena eller andra sättet skulle höja reallönen för industriarbetare och andra, som fått otillfredsställande kompensation. Om den inte kunde höjas genom att priserna helt enkelt föllo, skulle penninglönen höjas. Vidare påpekade jag, att finansministern i sitt program tämligen kategoriskt tar avstånd från tanken på att höja penninglönen. Han säger nämligen i propositionen i punkt 2: »Penninginkomsterna böra i regel varken höjas eller sänkas.»

Finansministern tycker inte det finns någon motsättning i detta resonemang. Jag tyckte mig dock ur hans anförande utläsa, att han solidariserade sig med den förklaring, som han ställt sig bakom såsom ordförande i arbetarnas efterkrigskommitté, och det är jag inte missbelåten med alls. Även herr Hagberg i Malmö, som företräder högerns ståndpunkter, tycks vara belåten med finansministern. Men jag understryker, att finansministerns ståndpunkt inte stämmer med den han intagit i sin proposition, och därmed hänger i någon mån också utskottets utlåtande i luften i denna fråga.

Finansministern säger, att det är orimligt att begränsa antalet av dem som skola ha lönekomensation till de arbetare som äro anställda hos arbetsgivareföreningens medlemmar, en halv miljon, eller till de 700 000 som äro berörda av ramavtalet, utan han vill uppskatta antalet arbetare och jämställda, som i så fall skulle få denna kompensation, till bortåt två miljoner. I denna siffra får man emellertid räkna in också sådana kategorier, som enligt finansministerns eller i varje fall hans partis propaganda redan erhållit *full* lönekomensation. Dit höra lantarbetare, skogsarbetare, hembiträden och andra kategorier, som såvitt jag känner till erhållit full lönekomensation. Finansministern kan väl inte i sitt resonemang även åsyfta dem som redan fått lönekomensation?

L. O. har försökt att i en kompletterande skrift till diskussionsreferatet från konserthusmötet klara ut, hur stort belopp en full lönekomensation skulle röra sig om, och kommit till det resultatet, att det skulle bli ungefär 600 miljoner kronor. Den beräkningen skulle alltså höja min siffra med omkring 300 miljoner kronor. Om man också godtar denna uppgift skulle detta betyda, att i stället för 2 % borde 4 % av nationalinkomsten överföras till kanske två tredjedelar av landets invånare — man kan kanske inte lägga upp det på det sättet, men till dessa två miljoner invånare i varje fall. Det är lika orimligt, menar jag, vare sig det gäller 4 eller 2 %, att göra gällande att detta skulle orsaka inflation. Denna argumentation är ohållbar. Lönepolitiken har inte det samband, som man har försökt göra gällande, med inflationsfrågan.

Rörande priserna säger finansministern — jag tog upp saken redan i föregående anförande — att med en annan lönepolitik skulle företagen komma att kräva högre priser. Men han har själv konstaterat i propositionen, att prisstegringen redan gått långt utöver den ram som betingas av förändringen i försörjningsläget. Man har med andra ord erhållit en prisökning, som är väsentligt mycket större än vad han anser skulle vara rimligt på grundval av förändringarna i försörjningsläget. När därtill kommer, att förmögenheterna på

*Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken ut-
givna sedlar med guld m. m. (Forts.)*

det sätt jag tidigare visat ökat under kriget, hade det varit fullt i sin ordning, om man hade gått in för att ge arbetarklassen full lönekompensation och hållit tillbaka ytterligare prisstegring — i synnerhet om man själv konstaterar, att den som redan ägt rum varit oskäligen.

Vi ha egentligen inga andra erfarenheter än krigets av lönepolitikens inverkan på inflationen, säger finansministern. Det är inte riktigt. Vi hade inflation även under det förra kriget, och under inflationsåren 1919—20 stego reallönerna påtagligt. Denna stegring av reallönerna visar, att det inte alls är så självklart att inflation behöver innebära att reallönerna sänkas. Detta är beroende av den aktivitet, som arbetarklassen visar, ty den lönekamp som den utvecklar kan naturligtvis under sådana betingelser försvara reallönerna vid en inflation.

Jag har inte uttalat någon vare sig sympati eller antipati gentemot inflationen. Finansminister Wigforss hängde troligen upp sig på den replik jag gav herr Svedmans yttrande, att en försämring av penningvärdet är en av ett folks största olyckor. Finansministern ansåg tydligen att detta var ett uttryck för någon nonchalans från min sida. Jag konstaterade bara, att vad man här talar för var en diskutabel doktrin, ty det har ju i verkligheten visat sig, att en försämring av penningväsendet kunnat gå parallellt med en ganska väsentlig ökning av produktionen och en ökning av nationalinkomsten.

Sedan vill jag bara rörande finansministerns konstaterande, att arbetarna nu erhållit full lönekompensation, säga, att detta är betraktat från den nivå de hade uppnått år 1942. Men så är icke fallet i förhållande till den reallön som arbetarklassen hade före kriget; därvidlag har en påtaglig försämring ägt rum. Landsorganisationens ekonomiska expertis uppskattar denna försämring av reallönen till 10 %. Enligt min uppfattning är den större, men det stämmer i varje fall inte med vad finansministern här sagt.

När herr Hagberg i Malmö säger, att jag företräder en ansvarslöshetens politik i dessa avseenden, vill jag framhålla, att det gör jag måhända gentemot de förmögenhetsägare, som under kriget ha ökat sina beskattningsbara förmögenheter med bortåt tre miljarder kronor.

Jag tycker, att det finns inte för dem, som vilja företräda de breda folklagrens ekonomiska intressen i medvetandet om den oerhörda försämring och den misär, som en mycket stor del av vårt lands befolkning nu befinner sig i, någon anledning att slå vakt om dem, som kunnat utnyttja själva kriget och de svårigheter, som ha uppstått, för att berika sig. I den meningen går jag gärna med på att jag är ansvarslös. Men däremot känner jag mig inte ansvarslös, när jag företräder kravet på en rättvisare fördelning av krisens bördor, ty jag anser, att den icke har varit rättfärdig.

Herr Lundell: Herr talman! Jag har inte funnit någon anledning att närmare gå in på bankoutsrottets här föreliggande utlåtande, utan jag har begärt ordet för att tillrättalägga några av de sifferuppgifter som herr Hagberg här anför.

Jag hör många gånger talas om att förmögenhetsägarna skulle ha skott sig under kriget på så sätt, att under kriget skulle uppkommit en förmögenhetsökning på över tre miljarder. Jag tyckte att herr Hagberg anförde samma sak här i sitt första anförande. Inte annat än jag kan se i riksräkenskapsverkets inkomstberäkning, som följde med den nu i början på riksdagen erhållna statsverkspropositionen, så var den beskattningsbara förmögenheten — den börjar vid 20 000 kronor, och någon annan statistik över förmögenheten ha vi väl inte år för år — 13 178 miljoner vid taxeringen 1939, alltså den

Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m. (Forts.)

sista taxeringen före krigsutbrottet. Den skedde ju på våren. Vid den taxering som skedde 1943 var samma beskattningsbara förmögenhet 14 301 miljoner kronor. Skillnaden är således 1 123 miljoner, och det är ju inte precis detsamma som tre miljarder, som herr Hagberg talade om. Jag vet inte, vad den siffran rör för något.

Nu säger herr Hagberg, att av denna förmögenhetsökning borde en miljard kunna ha överförts till lönearbetarna, som på det sättet skulle erhållit full kompensation för penningvärdets fall eller för dyrtiden, hur man nu kallar det. En sådan stegring i nationalförmögenheten, som man här kan spåra, har den gått till på det sättet, att det har kasserats in, som jag förmodar herr Hagberg tänker, i aktieutdelningar, obligationsräntor m. m. så och så många miljoner och dessa ha lagts på hög undan för undan, och så har man kommit fram till denna förmögenhetsstegring? Få vi inte lov att tänka oss, att penningvärdets fall inverkat på taxeringsförhållandena? Jag tycker det ligger skäligen nära till hands. Vi se ju, att när penningvärdet faller, stiga aktievärdena, och aktievärdena bli ju medtagna vid varje års taxering, när vederbörande deklarerar sin förmögenhet. En stor del av denna stegring är väl just sådan nominell stegring av aktievärden. Den innebär ju inte, att vederbörande fått någon ökad realförmögenhet, utan innebär att penningvärdet har fallit. En annan del av ökningen är väl nybyggda fastigheter, närmast annan fastighet, bostäder i städerna. Jag tror inte det är bara hyresfastigheter, som där äro byggda, utan byggnadsverksamheten har till kanske största delen i städerna på senare år gällt kooperativa bostadshus, alltså de lägenheter, som mindre förmögenhetsägare eller mindre inkomsttagare ha köpt av det företag, som byggt dem. En sådan ökning av förmögenheten är väl ingenting som särskilt bör angripas från kommunistiskt håll.

Sedan har jag för mig — jag har inte direkta siffror på det i dag — att sparkasseinsättningar ökat högst väsentligt under kriget. Inte tror väl herr Hagberg, att de större förmögenhetsägarna gå och sätta in de eventuella stora aktieutdelningar de sko till sig på sparkasseräkning? Det är väl i stället till övervägande del eller helt och hållet småfolkets ökade insättningar det här är fråga om.

Jag skulle tro, att om man på detta sätt gör en ordentlig uppdelning av vari denna stegring av den beskattningsbara förmögenheten om 1 123 miljoner kronor består, så skall man finna, att där inte är mycket som från kommunistiskt håll bör kunna betecknas såsom ett uppenbart vittnesbörd om att finansén, eller storfinansén kanske det skall kallas, har skott sig på det arbetande folkets bekostnad.

Herr Hagberg talade om, att lönearbetarna inte hade haft full kompensation, alltså att deras reallön hade fallit under kriget, och det är ju en sak som ofta talas om och som ju håller streck i fråga om många timlöner men inte i fråga om lantarbetarlönerna t. ex. Men hur är det i fråga om årsförtjänsterna? Har deras realvärde också fallit? Jag har ingen statistik över det, så jag kan inte säga bestämt vare sig det ena eller det andra, men jag tror inte herr Hagberg heller har någon bestämd statistik över huruvida lönearbetargruppens sammanlagda årsförtjänst har stigit eller fallit till sitt realvärde. Jag skulle tro att den har stigit på grund av att man tillsammans med denna bristande kompensation eller denna minskning av reallönen per timme får taga i beräkning den ökning, som inträtt i form av ökad sysselsättning, ökat timantal per år, varigenom reallönen per år för de allra flesta och därigenom även för alla tillsammans tagna är större än den var före kriget. Det vore emellertid skäl att man hade statistiska siffror över detta, innan man uttalar sig alldeles bestämt.

Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m. (Forts.)

I fråga om vad som här föreslås från bankoutskottets sida uttalade herr Hagberg, att vad som skrivits är skrivet i sand. Jag är ganska övertygad om att detta får anses vara en utfästelse från herr Hagberg och hans partikamrater att göra vad de kunna för att motarbeta en lugn ekonomisk utveckling efter kriget.

Herr talman! Jag skall inte säga något mera i detta ärende, utan bara uttala, att jag tror nog det är klokt att följa bankoutskottet i dess förslag.

Herr Hagberg i Luleå erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag vill bara till herr Lundell säga, att jag har tagit mina uppgifter om förmögenheterna ur den promemoria, som är utarbetad av professor Lindahl och som medföljer årets statsverksproposition. Han har där räknat med 1938 som utgångspunkt. Jag vet att det har diskuterats, huruvida man bör räkna med 1938 års siffror, men finansministern försvarade mycket indignerat i remissdebatten riktigheten av det sätt, varpå professor Lindahl hade räknat, och om jag räknar på det sättet kommer jag till siffran tre miljarder. Sedan är det en annan sak, att herr Lundell sätter punkt vid den sista redovisningen. Men det har ju gått åtskillig tid sedan dess, så den verkliga förmögenhetsökningen även med hans resonemang är betydligt större än vad som framgår av det.

Vad herr Lundell säger om att penningvärdets förändring också bör räknas vid taxeringen av förmögenheterna, så är jag inte ense med honom. Hans eget resonemang är alldeles tillräckligt för att visa, att det är oriktigt att jämföra förändringarna av förmögenheterna med förändringen i *inkomsterna* utifrån penningvärdesberäkningar, helt enkelt därför att förmögenheterna ofta äro upptagna i obligationer, aktier och dylikt, och det är ju känt att aktiebolagen ha hållit nere utdelningarna under kriget. Det är inte svårt att veta, varför de gjort det. Därför framträder inte den verkliga förmögenhetsökningen, såsom den taxeras, när vederbörande redovisar sina aktier och obligationer, på ett sådant sätt som verkligen motsvarar den faktiska förändring som ägt rum.

Härpå yttrade

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Jag har fått en direkt fråga av herr andre vice talmannen, och det har sagts några saker dels av herr Hagberg i Malmö och dels av herr Hagberg i Luleå. Detta gör att jag kanske får yttra mig en gång till.

Det är egentligen två missförstånd, som jag vill klara upp, så att herr Hagberg i Luleå inte skall behöva besvaras av dem i fortsättningen. Det gäller dels propositionen angående sedelinlösningen, dels efterkrigsprogrammet. Det är klart, att efterkrigsprogrammet sysslar just med tiden efter kriget, under det att såvitt jag förstår både propositionen och bankoutskottets yttrande gäller, om jag så får säga, det nuvarande ögonblicket. Om vi få helt andra förhållanden, är det klart att då gälla de inte. Alltså, så länge vi ha vår bristhushållning, så länge vi behöva vara rädda för att en höjning av penninginkomsterna skall leda till en ytterligare prisstegring, så länge är den klokaste politiken, menar jag, att försöka hålla penninginkomsterna oförändrade för alla samhällsklasser. Men det blir ett annat förhållande, när man kommer över till de förbättrade försörjningsförhållanden, som vi alla hoppas skola komma efter kriget.

Det är självklart, att när jag talar om att lönarbetarna fått full kompensation, så var det med utgångspunkt från läget 1942. Jag delar inte alls herr

Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m. (Forts.)

Lundells uppfattning, att det skulle vara någon tveksamhet om att reallönen för mycket stora delar av den svenska arbetarklassen har sjunkit. Detta är alldeles uppenbart, det kommer ingen ifrån som vill syssla med siffror, och det kan inte motvägas av att man kan räkna ut, vilket är mycket sannolikt, att hela den samlade inkomstsumman för lönarbetarna nu är så stor, att om man också reducerar den med hänsyn till levnadskostnaderna, man dock kan säga, att den samlade reallönen skulle vara större än den var före kriget, ty det hänger ju samman med att vi ha så mycket mer människor i arbete. Vi skola inte glömma, att vi nu för första gången i vår livstid ha haft något som kan liknas vid full sysselsättning, vilket ju är utgångspunkten för att man på socialdemokratiskt håll är så intresserad att säga: varför skulle vi inte kunna bibehålla det också under freden? Men det kan ju inte kompenseras, låt mig säga, en halv miljon industriarbetare, som fått en sänkt reallön. Det kan inte kompensera dem, om man kan tala om att flera hundra tusen andra människor i samhället ha fått mycket bättre inkomster än de hade förut. Alltså, den saken är nog klar. Men det som är avgörande i min diskussion med herr Hagberg i Luleå är, att det var ju inte förrän 1942 frågan kom upp. Under de första åren togs ju ramavtalet med först 75 procent och sedan med 50 procent compensation såsom nödvändig under dessa sämre förhållanden. Det är klart att man tyckte att det var hårt redan då, men det var när man kom ifrån den uppenbara försämringen i försörjningen som problemet uppstod: skall det behöva fortsätta med en sådan prisstegring och lönestegring? Det var då man ställde frågan: på vad sätt kan man bäst skydda lönarbetarna emot den fortsatta försämringen i deras läge? Då hade man två vägar att välja på. Den ena var den, som nu förordas från herr Hagbergs sida och som herr Hagberg mycket väl vet inom landsorganisationen hade företrädare, t. ex. inom typografförbundet. Typografförbundets ordförande herr Cruse var uppenbarligen på den linjen. Han menade, att det var klokare att säga: vi skola ha 100 procent compensation. Det är bättre politik än att säga: vi skola ha prisstopp och lönestopp. Det är i det läget som man kan påpeka, att 100 procent compensation hade i fortsättningen kommit att innebära en stadig försämring, därför att 100 procent compensation alltid ändå kommer att innebära en eftersläpning, under det att prisstopp och lönestopp inneburit, att från det ögonblicket har reallönen blivit oförändrad. Alla de mindre förbättringar, som kunnat genomföras, ha faktiskt inneburit att den reala sänkningen blivit lägre, så att jag nog vågar tro att 10 procent är en för hög siffra, om man skall räkna efter. Det gäller dem som fått den sämsta compensationen.

Herr Hagberg erinrade om, vilket är alldeles riktigt, att det finns stora mängder av lönarbetare, som fått full compensation. Vi ha lantarbetarna, skogsarbetarna, hembiträden, serveringspersonal o. s. v. Det finns många sådana. Det har gjorts, att jag vågar inte säga något med bestämdhet om, vilken siffra man måste räkna med beträffande dem, som skulle fått ökade penninglöner, om man skulle gå den väg som herr Hagberg talar om. Men då kommer jag fram till, att det tankeexperiment, som han gör där, är i grund och botten sådant, att så fort man tittar på det visar det sig utan mening. Att säga, som han först gjorde, att trehundra miljoner, som skulle läggas till lönarbetarna, det skulle bara betyda två procent av hela nationalinkomsten, och om man räknar med 600 miljoner får man höja det till 4 procent, 4 procent av 15 miljarder. Men herr Hagberg får komma ihåg: vilka är det som ha dessa 15 miljarder? Vi få räkna med att $\frac{2}{3}$ av denna inkomst tas av folk med små inkomster. Jag har haft så många anledningar att tvista med professor Ohlin om hans sätt att visa, hur otroligt litet det betyder, om man skulle taga mera

*Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken ut-
givna sedlar med guld m. m. (Forts.)*

i skatt av de stora inkomsttagarna. Han har räknat ut, att om man också gick ned så långt, vilket jag inte tycker är så förfärligt långt och inte herr Hagberg heller, att ingen människa skulle få ha mer än 13 000 kronor kvar, sedan han betalt sina skatter, skulle man blott kunna få in ett par hundra miljoner. Men det är uppenbart, att skulle dessa 600 miljoner i lön tas ifrån dem, som verkligen hade råd att avstå dem, då blir det inte mycket kvar av deras inkomst. Men annars skulle det betyda, att man skulle taga de fyra procenten av 15 miljarder av varenda svensk, från de lägsta inkomsttagarna till de högsta.

Sedan säger herr Hagberg en sak, som jag gärna vill yttra ett par ord om, och det är att prisstegringen har gått långt utöver försämringen av försörjningsläget. Det är riktigt, men det är just själva utgångspunkten för alla våra resonemang. Prisstegringen har delvis haft sin grund i att vi haft en sämre försörjning, men den försämrade försörjningen skulle inte ha kunnat förklara prisstegringen, om vi kunnat hålla alla människors inkomster, i pengar räknat, oförändrade. Men nu ha vi på grund av många omständigheter, som jag inte vågar gå in på och som jag fortfarande är övertygad om att man inte kunnat undvika, icke kunnat undgå en inkomststegring i pengar, och det är detta som gör att man kan räkna med 14 à 15 miljarder i nationalinkomst i stället för 10 à 11 miljarder före kriget. Hela denna inkomstökning i pengar är inte beroende mer än till en relativt mindre del av att vi ha så mycket mer folk i arbete, utan den är beroende på att våra inkomster i pengar stigit. Alltså, det visar just, hur prisstegring verkligen åstadkommes genom en höjning av inkomster i pengar, och jag menar att om herr Hagberg kunde bli övertygad om att det är på det sättet, att den saken, vilka priser man skall ha i landet, måste vara beroende på vilka inkomster i pengar som medborgarna ha, så skulle han nog tvingas småningsom att erkänna den gamla erfarenheten, att på inkomststegring och lönestegring följer en prisstegring, som återigen leder till löne- och inkomststegring, och vi äro inne i denna spiral. Om man kunde i ett enda slag göra om hela samhället — men det är jag övertygad om att herr Hagberg inte heller tror — så är det klart att man inte behövt säga om prisstegringen vad man nu måste säga att om man fortsatt med lönestegringen hade industridkarna och alla som haft anställda kommit till priskontrollnämnden och visat med siffror och kalkyler, att deras kostnader stigit, och när deras kostnader stigit hade priskontrollnämnden fått lov att medge prishöjningar, och då ha vi kommit in i den cirkel som jag nyss talade om.

Det sägs, att man kan tvista om olyckan av en inflation. Ja, teoretiskt kan man tvista om allting, och jag vill inte förneka att man kan tänka sig förhållanden, under vilka en stadig prisstegring inte behöver ha verkligt katastrofala verkningar, men en sådan prisstegring ha vi inte varit med om annat än under tider, då det varit en sammanhängande period av mycket långsam prisstegring. Den stimulerar näringslivet något, och de enda som lida därav äro andre vice talmannens sparare, som få räntorna på sina sparade medel försämrade. Men alla de erfarenheter vi ha av den sorts prisstegring, som inträffar under krig, äro sådana att man måste bli betänksam.

Herr Hagberg erinrade om hur det var åren 1919 och 1920. Men märk väl, att kriget då var slut. Då hade vi börjat få in vissa varor till landet och hade helt andra försörjningsmöjligheter än tidigare. Hela tiden förut hade reallönen stadigt sjunkit under stigande priser. Under förra kriget hade vi en alltjämt fortgående prisstegring, vilken medförde att arbetarnas reallönestandard försämrades. Det är den erfarenheten som kanske varit den starkast verkande faktorn, när den svenska fackföreningsrörelsen nu varit villig taga denna ur många synpunkter ganska besvärliga politik. När kriget var slut, satte man

Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m. (Forts.)

visserligen i gång med verklig lönestegring, och man kom då fram till reallöner, som voro lika bra eller under 1920 t. o. m. bättre än förut. Men då kom också kraschen. Vilja vi vara med om det som hände efter 1920, är det givet att man icke behöver vara så rädd för en annan politik än den som förts. Jag vill icke påstå, att det är nödvändigt, att vi skulle komma i precis samma läge som då — det är ju nu andra förhållanden — men den erfarenhet vi ha från den tiden talar icke för att man bör underskatta riskerna av en sådan kompensationspolitik. I stället är det väl klokare att försöka hejda prisstegringen och behärska den för att göra avvecklingen så mild som möjligt. Redan den prissänkning, som vi hoppas skall komma till följd av att försörjningsmöjligheterna bli bättre, kommer säkerligen på företagarhåll att utlösa en viss tveksamhet, huruvida man kan våga hålla företagen i gång för fullt och framför allt huruvida man skall våga utvidga dem.

Det är detta som gör — och nu kommer jag till herr Carlströms fråga — att vi töras och vilja taga så stor prissänkning, som är betingad av att försörjningen blir bättre, men att vi icke önska gå ett steg längre och säga, att vi dessutom skola sänka priserna genom att låta folks inkomster i pengar minskas. Detta senare vilja vi icke taga risken av, fastän vi veta, att herr Carlström och många andra kunna tala om dem som hade sparpengar före kriget och hur det kan gå med dem. Men den fråga herr Carlström direkt ställde var den, hur de som tecknat statslån skola få det inför denna politik. Ja, jag får säga, att de som tecknat lån under tiden 1941—1944 komma att göra en oförtjänt vinst, om priserna komma att sjunka. Ty de pengar de satsat på staten under dessa år komma under dessa förhållanden att bli mer värda än förut. Herr Carlström talade om spararna och sade, att det finns folk, som av födsel och ohejdad vana spara pengar. Men varifrån få dessa människor de pengar de spara? Jag hoppas, att herr Carlström menar, att de flesta av dem få dem genom sitt arbete. Innan de utfört ett nyttigt arbete böra de ju icke ha några inkomster. Då äro de också inkomsttagare på grund av sitt arbete, och det är klart, att deras intresse är att det blir arbete och att inkomsterna hållas uppe. Det intresse de ha av sina sparpengar är ganska litet, om de icke av sina arbetsinkomster lyckats spara ihop en stor förmögenhet. Och det torde höra till undantagsfallen.

Herr **Lundell**, som på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Jag ber få säga ett par ord i anledning av herr Hagbergs invändning gentemot mig. Herr Hagberg hade använt professor Lindahls siffror vid beräkningen av förmögenhetsstegringen, och han medgav, att han utgått från 1938 års siffror, fastän 1939 ju var det första krigsåret. Vill man se stegringen under själva kriget, kan man nog icke räkna på annat sätt än jag gjorde, när jag kom fram till siffran 1 123 miljoner kronor. Vad den stora skillnaden mellan 1938 och 1939 års siffror beror på kan jag icke i hastigheten utreda, men det är sannolikt, att en hel del beror på de fastighetstaxeringar, som ägde rum vid det laget. Højningen av förmögenhetssiffran är därför säkerligen till mycket stor del nominell.

Herr Hagberg ansåg, att det var oriktigt att vid beräkningen av förmögenheterna räkna med penningvärdets fall, och att aktiebolagen hålla inne stora belopp och icke utdela dem för att den verkliga stegringen av värdet icke skall komma till uttryck i stegrade aktieutdelningar. Det bör man nog icke rimligtvis anmärka på från håll, som anser sig ömma för folkhushållet. Det är väl synnerligen önskvärt, att bolag konsolidera sin ställning, så att de kunna reda upp den efterkrigskris som kommer. Företagarna kunna ju icke veta, om utvecklingen i löneavseende och konflikter då kommer att ske efter herr Hagbergs

*Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken ut-
givna sedlar med guld m. m. (Forts.)*

linje eller efter finansministerns och socialdemokraternas linje. Skulle det bli efter herr Hagbergs linje, behövas nog dessa sparade pengar.

Herr andre vice talmannen **Carlström** erhöll jämväl på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Finansministern talade om de *stora* långivarna, som tecknat statslån under åren 1941—1944. De sparare jag tänkte på höra icke till den kategorien. Men det finns en del jordbrukare — och samtidigt skogsägare — som under dessa år ha villfarit statsrådet Wigforss begäran och icke köpt möbler och husgeråd eller satt i gång med byggnadsarbeten eller reparationer utan satt in sina pengar antingen i statens säkra förvar eller i sparbankerna. Men när kriget är slut och de skola börja bygga om sina bostäder och sina ekonomihus och göra de förbättringar de låtit anstå på grund av materialbrist och höga kostnader, är det viktigt vad deras pengar äro värda. Jag tror, att finansministern håller med mig om att skulle den påbörjade inflationen — ty den är så smått på väg, det måste jag säga, fastän jag bara har beröm för den prisstoppolitik, som förts under dessa år — taga större fart, vilket är möjligt att den gör på grund av vissa saker, som herr Hagberg i Luleå särskilt här rekommenderat, kan det bli besvärligt för dessa sparare att verkligen få ut i reella värden efter krigets slut vad de väntat sig. Säkerligen fråga sig hundratusentals av dem, vad deras pengar bli värda då. Detta är en ganska viktig sak.

Jämväl herr **Hagberg** i Luleå erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Finansministern kanske icke tycker att det är trivsamt, att jag framställt honom såsom en den ekonomiska politikens doktor Jekyll och mr Hyde. Men han har faktiskt uppvisat två ansikten i sina deklamationer här i dag. Nu söker han förklara det hela med att det skulle bero på att jag missuppfattat honom och gjort mina invändningar mot det program han menar skulle genomföra *under* kriget. Så är det icke alls, herr Wigforss. I den proposition, som vi nu behandla, står det på sidan 19 följande — jag skall be att få läsa upp det: »Med hänvisning i övrigt till den ingående diskussion av de penningpolitiska problemen som framlagts av fullmäktige och kommissionen torde jag här få inskränka mig till att ange de huvudpunkter i fråga om penningpolitikens inriktning *efter kriget*» o. s. v. Och sedan följa de olika punkterna.

Sedan talade finansministern om löne- och prisstoppets betydelse. Jag vill gentemot detta bara erinra om att prisstoppet, d. v. s. det formella prisstoppet, i verkligheten kom ett halvår efter det att priserna stabiliserats. Efter våren 1942 ägde icke någon nämnvärd prisstegring rum, och prisstoppet kom först på hösten 1942. Det har alltså icke den betydelse finansministern ville göra gällande att det har.

Finansministern säger sedan, att om man skulle höja lönerna med 4 %, måste man taga beloppet från alla andra inkomstagare. Nej, jag menar, att man skall taga det från dem som ökat sina förmögenheter med sammanlagt 3 miljarder eller mera.

Vidare förklarade finansministern — ja, förmodligen var det icke hans mening att framställa saken så, men jag tror, att var och en fick den uppfattningen — att kraschen 1920 berodde på den lönepolitik, som återställde arbetarnas reallöner. Det är ett misstag, herr finansminister!

Härefter yttrade

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Det var icke min mening — och jag framställde icke saken så — att det som

Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m. (Forts.)

hände 1920 skulle vara en följd av den tidens lönepolitik. Det var en mening, som hävdades på många håll, men om den saken har jag ingen bestämd mening. Jag tror, att det var en kombination av en hel del faktorer, och det är icke möjligt att i detta ögonblick reda ut, varpå krisen 1920 berodde. Det var en deflationskris i världen, som vi icke kunde undandraga oss. Men hela den utveckling, som försiggått i världen, med uppskruvning av folks penninginkomster undan för undan, gjorde det så utomordentligt svårt att sedan hejda fallet. Efter allt vad vi veta nu, skulle man nog kunna säga, att detta hade varit möjligt, men det hade då inneburit en så våldsam omsvängning i alla förmögenhetsförhållanden, att man på den tiden ansåg skäl i att gå till deflation. Jag säger icke, att det var riktigt. Jag säger, att det fanns starka skäl för att det skulle ske. Lönefrågan var icke ensam avgörande, men lönarbetarnas läge på grund av vad som då skedde var sådant, att man icke kan önska sig en upprepning.

Herr Hagberg har rätt i att naturligtvis denna politik är avsedd att gälla efter kriget. Men när man lägger fram förslaget under år 1944 för det följande året — nästa år skall det komma något nytt — är det uppenbart, att man tager sikte på vad som här närmast händer. Och framför allt — det vill jag att herr Hagberg verkligen skall komma ihåg: en sak är att säga vilken linje man själv vill följa. Den linje vi vilja försöka följa är den, att vi önska hålla penninginkomsterna och sedan få en sänkning av levnadskostnaderna i takt med försörjningsförbättringen på grund av de billigare priser vi räkna med. Detta strider icke alls mot den andra linje, som finns omtalad i arbetarrörelsens efterkrigsprogram, nämligen att om dessa förutsättningar icke inträffa — om vi sålunda icke få de billigare priserna tack vare ökade importmöjligheter, utan på grund av de internationella förhållandena äro tvungna att behålla vår nuvarande prisnivå — måste vi draga den konsekvensen, som jag tycker är självklar, att den förbättring i försörjningsläget, som vi alla räkna med skall komma — antingen nu priserna äro högre eller lägre — måste taga sig uttryck i förbättring av människors inkomster och även i deras reallöner. Men då kan detta ske endast genom att penninglönerna stiga.

Herr Lundell, som på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Jag begärde ordet för en replik till finansministern. Finansministern medgiver, att den samlade reallönen för allt lönarbete sannolikt har stigit, men han menar, att man icke får resonera *bara* på det sättet. Det kan jag giva honom rätt i. Finansministern påstår, att för åtskilliga enskilda har reallönen även per år räknat verkligen sjunkit. Jag måste säga, att det nog är för ett ganska litet skikt av samhället detta verkligen skett. Jag skulle kunna tänka mig att möjligen en del av tjänstemännen tillhöra detta skikt — det skulle väl ligga närmast till hands att tänka på dem. De ha ju en fixerad årslön. Men många av dem ha dock fått extra sysselsättningar i diverse kristidsinstitutioner och på annat sätt. Av kroppsarbetarna skulle jag tro, är det en mycket liten procent som verkligen per år kan redovisa en sänkt reallön. Det vore emellertid av nöden att man på detta område finge verkliga statistiska siffror att hålla sig till, så att man icke behövde röra sig med lösa påståenden härvidlag. Jag skulle föreställa mig, att man skulle kunna få det genom stickprov från taxeringsmaterialet från åren under kriget.

Vidare yttrade:

Herr Senander: Herr talman! Herr Hagberg i Malmö gjorde sig mycket stor möda med att försöka bortförklara de siffror för bolagens vinst, vilka vi

*Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken ut-
givna sedlar med guld m. m. (Forts.)*

anfört i riksdagen och på annat håll, och han stämplade oss som ansvarslösa, alldenstund vi utan vidare utnyttjade dessa siffror i vår agitation. Såsom bevis för att vinstsiffrorna icke voro så stora i verkligheten som det kan förefalla av boksluten anförde han bl. a., att staten tager en avsevärd del av vinsterna i skatt. Han nämnde som den högsta siffran i det hänseendet 85 %. Jag förmodar, att den siffran också hänför sig till eventuell krigskonjunkturskatt, och viingo höra, då det var fråga om krigskonjunkturskatten häromdagen i riksdagen, att statens egentliga vinst av denna skatt var 13 miljoner kronor. Följaktligen borde man ju icke kunna utnyttja krigskonjunkturskatten i sina beräkningar rörande hur mycket staten tager av vinsten i form av skatter.

Emellertid skulle jag vilja ställa den frågan till herr Hagberg: när det nu är ett faktum, att förmögenheterna under kriget ha ökat — de beskattningsbara förmögenheterna nota bene, alltså förmögenheterna över 20 000 kronor; man kan ju tvista om ökningen rör sig om en, två eller tre miljarder — hur har då denna ökning kunnat ske annat än genom stora vinster för företagen? Förmögenheterna hämtas ju icke ur luften. De måste väl komma från något håll. Och det är bolagens stora vinster framför allt, som medverka till den stora förmögenhetsökningen. När man som herr Lundell söker göra gällande, att det är småfolket — han syftar väl då också på arbetarna — som genom insättningar i sparbankerna bidragit till förmögenhetsökningen, är detta att komma med ett argument, som är fullständigt utan värde, då ju siffrorna för förmögenhetsökningen gälla förmögenheter på över 20 000 kronor och herr Lundell väl icke vill inbilla någon i kammaren, att arbetare och med dem jämställda gjort så stora insättningar, att de kommit upp till förmögenheter på över 20 000 kronor.

Jag skulle också vilja gentemot herr Hagbergs försök att trolia bort bolagens vinster åberopa en storföretagare, som för icke länge sedan hade säte här i kammaren, nämligen herr De Geer, som i en artikel »Freden och framtiden» var alldeles storförtjust över de utomordentliga vinster bolagen gjort under kriget, vilka kommit deras ekonomiska ställning att oerhört förbättras genom en ökad fondbildning, genom enorma investeringar o. s. v. Vidare vill jag framhålla, att då man talar om bolagsvinsterna, man i allmänhet menar nettovinsterna, som uppstått sedan man gjort vederbörliga avsättningar till betalning av skatter. När exempelvis Svenska kullagerfabriken i år kan ställa icke mindre än 104 miljoner kronor till bolagsstämmans fria förfogande menar jag, att det nästan är horribelt att stiga upp här i kammaren och söka göra gällande, att vi kommunister äro ansvarslösa, då vi i vår propaganda framhålla de höga bolagsvinsterna. Det är ett faktum, att Svenska kullagerfabriken har 104 miljoner, som bolaget kan ställa till bolagsstämmans disposition. Och liknande är förhållandet, fastän i mindre skala, också hos en mångfald andra bolag. Dessutom är det ett allmänt känt faktum, att sedan man med skattesystemet införlivade systemet med bolagens rätt till de fria avskrivningarna, detta har utnyttjats av bolagen på ett sådant sätt, att icke de verkliga vinsterna komma fram i boksluten, något som också riksräkenskapsverket vittnar om i sin lunta till årets riksdag.

Jag vill slutligen framhålla, att hur mycket man än söker bortförklara eller rättare sagt förklara de siffror vi kommit med, står det av oss påpekade förhållandet fast, och det skall icke lyckas någon att införa arbetarna göra gällande, att storföretagarna och de större inkomsttagarna överhuvud taget befinna sig i en svår situation. Ty de som haft det svårt under kriget äro arbetarna. De känna bäst själva, vari trycket består, och de ha också förmåga — de äro visst icke så okunniga då det är fråga om ekonomiska ting, som herr Hagberg

Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m. (Forts.)

i Malmö söker göra gällande — att också se på vilket oerhört mervärde, företagarna röva åt sig av arbetarnas arbetsprodukt, det de framställa under sin dagliga gärning. De förstå mycket väl, att de äro föremål för utsugning, och begripa också, att de stora vinster som bolagen göra visst icke äro fiktiva utan verkliga, och att arbetarna äro ställda i undantagsställning.

Det var detta jag ville framhålla, och jag tror icke det skall lyckas att med några sifvertrollerier bortförklara fakta, som vi efter officiella handlingar ha anfört i vår propaganda emot den nuvarande ekonomiska politiken.

Herr Hagberg i Malmö: Herr talman! Herr Senander har bett mig svara på ett par frågor. Det skall jag gärna göra och jag skall göra det med några siffror, som jag hoppas äro sådana att de skola kunna stoppa för en stund.

Herr Hagberg i Luleå sade, att förmögenhetsökningen under kriget kunde uppskattas till 3 miljarder kronor. Varifrån denna siffra härstammar, vet icke jag; den siffra jag har till min disposition återfinnes i riksräkenskapsverkets inkomstberäkning för budgetåret 1944/45, vilken överlämnades till riksdagen i samband med årets statsverksproposition. Enligt denna inkomstberäkning har den beskattningsbara förmögenheten mellan taxeringarna åren 1938 och 1942 stigit från 11 493 miljoner till 13 318 miljoner, vilket ger en ökning av 1 825 miljoner kronor, en siffra som skiljer sig något från den av herr Hagberg i Luleå angivna eller med ungefär 1 000 miljoner. På tal om förmögenhetsökningen har såväl herr Hagberg i Luleå som herr Senander menat, att densamma, även om man håller sig till siffran 1 825 miljoner, endast kommit ett relativt litet fåtal här i landet till del, nämligen de s. k. kapitalisterna. Jag vet icke om de båda herrarna ha klart för sig, hur det verkligen förhåller sig i det avseendet. Här har under debatten talats om behållningen i de enskilda sparbankerna, vilken behållning brukar utgöra en utmärkt indikator på förmögenhetstillväxten just hos de allra bredaste folklagren. Ty det är ju ändå så, herr Senander, att förmögenhetstillväxten icke bara är en fråga om hur stor utdelningen på aktierna är, utan det verkligt stora tillskottet kommer naturligtvis från löneinkomsterna. Och löneinkomsterna återspeglas främst i insättningarna i sparbankerna. Jag vore tacksam om herr Senander ville skriva ned följande siffror, ty de äro av ett visst intresse. De enskilda sparbankerna hade i slutet av 1939 en insättarbehållning av 3 679 miljoner kronor — det går an att anteckna siffran. Under 1940 fanns ett uttagsöverskott, så att efter årets räntekreditering på ca 117 miljoner kronor behållningen hade minskats till 3 596 miljoner kronor. Under år 1941 fanns ett insättningsöverskott på bortåt 100 miljoner kronor, så att med tillägg av årets räntekrediteringar behållningen steg till 3 807 miljoner kronor. De följande åren ökade insättningsöverskotten avsevärt. Med tillägg av räntekrediteringarna uppgick vid slutet av 1942 insättarbehållningen till 4 137 miljoner kronor och vid slutet av 1943 till 4 611 miljoner kronor. All sannolikhet talar för att vi inom kort komma att passera 5-miljarderkronörstrecket för insättarbehållningen. Herr Senander måste väl ge mig rätt i, att de som sätta in sina pengar i sparbankerna i vart fall icke äro några storkapitalister.

Jag skall också nämna ett par andra siffror, som herr Senander kan vara hygglig att skriva upp, ty också de äro riktiga. Här har talats om förmögenhetstillväxten, och man har menat att den kommit ett mycket litet fåtal till del. Jag ber att åter få gå till uppgifterna i årets statsverksproposition. Enligt dessa har ökningen i den beskattningsbara förmögenheten mellan åren 1938 och 1942, som sagt, uppgått till 1 825 miljoner kronor. Den beskattningsbara förmögenheten vid 1942 års taxering utgjorde 13 318 miljoner kronor.

Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m. (Forts.)

Den del av förmögenheten, som kommer på förmögenheter upp till 100 000, alltså den lägre gruppen, om jag så får säga, har stigit från 41,5 till 49,2 %, under det att den del, som kommer på förmögenheter i den högre gruppen alltså mellan 100 000 och 500 000, minskat, herr Senander, från 32,2 till 30,6 %. Gå vi ännu högre upp eller till det allra högsta skiktet ovanför 500 000-kronorsgränsen — jag menar att antalet dylika förmögenheter är mycket litet i vårt land — finna vi, att dessa förmögenheters andel minskats ännu kraftigare, nämligen från 26,4 till 20,2 %. Ja, herr Senander, så förhåller det sig med förmögenhetstillväxten och förmögenhetsfördelningen.

Det kan kanske emellertid också vara anledning att i detta sammanhang säga några ord om inkomstutvecklingen. Den måste man ju nämna samtidigt som man talar om förmögenhetsutvecklingen, ty förmögenhetsutvecklingen är ju en funktion av inkomstutvecklingen. I det avseendet lämnar den i årets statsverksproposition intagna redogörelsen rörande »Skattetrycket för olika inkomstklasser» mycket intressanta siffror. Den visar sålunda, att den största ökningen skett i inkomstklassen mellan 5 000 och 8 000 kronor och därnäst i gruppen mellan 3 000 och 5 000 kronors inkomst. Men det finns också vissa grupper, som förete betydande minskningar i sina inkomster. Minskningen är för handen i den allra lägsta inkomstklassen, den som ligger mellan 600 och 2 000 kronor, och den är — och den kanske man bör observera — också för handen i den högsta inkomstklassen, den som ligger över 50 000 kronor. Minskningen i den lägsta inkomstklassen är i allt väsentligt beroende därpå, att det skett en mycket stark överflyttning av inkomsttagare från den lägsta inkomstklassen till den, som ligger närmast ovanför, vilket naturligtvis är en utveckling, som ingen människa har något emot, utan som alla böra vara tillfredsställda med. Så ligger det till med den saken, herr Senander.

Jag nämnde i mitt förra anförande ordet ansvarslost såsom ett karaktéristikum för den av kommunisterna i denna fråga bedrivna agitationen, och jag vidhåller med all den styrka jag är mäktig, att detta påstående är riktigt. Det är en ansvarslös politik kommunisterna bedriva under parollen »bryt lönestoppet». Den är ansvarslös främst mot Sveriges arbetare, vilka äro de som skulle få bära den tyngsta bördan vid en eventuell inflation, ty kapitalägarna klara sig nog, vilket icke arbetarna göra — det visar all historisk erfarenhet. Jag skulle vilja säga till herrar kommunister, att det väsentliga icke är att man på avlöningsdagen är i tillfälle att räkna in så och så många kronor i portmonnän utan det väsentliga är *vad man får för pengarna*. Gå ut och tala om det för arbetarna! Men det göra ni icke, därför att gjorde ni det, skulle ni icke vinna några styrelsemajoriteter vare sig i Metall eller på andra håll och icke heller några nya mandat i andra kammaren. Jag tror därför, att den enkla sanningen i dessa ting kommer att hållas inne på den kanten än så länge.

Herr Senander: Herr talman! Med anledning av vad herr Hagberg i Malmö nämnde vill jag bara säga, att vi icke behöva några råd från högern i fråga om vår propaganda. Vi känna mycket väl till en så enkel sanning som att det avgörande är vad man får för sina pengar. Vi kunna emellertid icke inse, att den sanningen kan hindra oss ifrån att påtala vad som verkligen skett här i landet, något som man ändå aldrig kommer ifrån, nämligen att de rika blivit rikare och de fattiga fattigare — det kommer man aldrig ifrån, hur mycket man än söker trolia med siffror. Det visar sig också bl. a. däri, att man kommit till samma insikt även på socialdemokratiskt håll, där man ju tidigare har försvarat denna politik, men där man nu talar om att man nu måste ta igen åt arbetarna vad de förlorat under kriget.

Fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m. (Forts.)

Jag fäster mig icke alls vid herr Hagbergs i Malmö beskyllning mot oss för att driva en ansvarslös politik. Vi klara oss nog utan de där förmaningarna och ta icke illa upp att man använder detta uttryck mot oss. Men jag måste ju säga, att när herr Hagberg i Malmö talar om ansvarslös politik från vår sida, bör han titta litet närmare på det parti han själv företräder, vilket representerar just de intressen här i landet, som utan hänsyn till folkets behov driva sin ekonomiska politik och begagna varje tillfälle att öka utplundringen av de arbetande massorna.

Herr Hagberg i Malmö menade, när han anförde siffrorna från de enskilda sparbankerna, att det skulle utgöra ett bevis för att de små inkomsttagarna i avsevärd utsträckning skulle ha bidragit till ökningen av förmögenheten under kriget här i landet. Jag erinrar om vad jag sade i mitt första anförande på tal om förmögenheterna över 20 000 kronor, nämligen att endast en ringa del av de pengar, som det här är fråga om, komma från personer som i förmögenhetshänseende ligga under nämnda siffra. Jag kan icke förstå att man kan fortsätta och tala om, att de små insättarna skulle ha medverkat till förmögenhetsbildningen, då det ju är klart för var och en, vilket vi ofta framhållit, att några andra siffror än de som gälla förmögenheter över 20 000 kronor icke av oss anförts.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 5.

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 55, i anledning av väckta motioner om vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.

I två inom riksdagen väckta, till jordbruksutskottet hänvisade likalydande motioner, nämligen I: 215 av herr *Bärg, Johan, m. fl.* och II: 326 av herr *Vougt m. fl.*, hade hemställts, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om en ingående utredning enligt i motionerna angivna riktlinjer rörande en sådan rationalisering av jordbruksföretagen, att deras drift gjordes ekonomiskt bärkraftigt.

Utskottet hemställde, att riksdagen i anledning av de likalydande motionerna I: 215 och II: 326 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att — i den mån undersökningar i de av utskottet i dess motivering berörda hänseenden icke redan igångsatts — utredning i motionernas syfte och enligt av utskottet angivna synpunkter måtte verkställas samt därav föranledda förslag så snart ske kunde föreläggas riksdagen.

Reservationer hade avgivits:

dels av herr *Tjällgren*;

dels av herr *Gabrielsson*, utan angivet yrkande;

dels av herrar *Anderberg* och *Andersson* i Tungelsta;

dels av herrar *Bondeson* och *Larsson* i Karlstad, vilka ansett, att viss del av utskottets motivering bort utgå;

dels av herr *Carlström*;

dels ock av herr *Pettersson* i Rosta, utan angivet yrkande.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade

Herr *Larsson* i Karlstad: Herr talman! Såsom reservant till jordbruksutskottets förevarande utlåtande må det tillåtas mig att lämna en förklaring till min inställning.

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

Det är obestridligt att jordbrukets utövare, lantarbetare såväl som småföretagare, under de senaste decennierna sackat efter i den allmänna välförbättring, som kommit övriga folkgrupper inom vårt land till del. Krigsåren ha emellertid ådagalagt jordbrukets betydelse, och dess insatser under denna tid ha medfört en rättvisare värdering av detsamma. Därom vittna icke minst de motioner av representanter för vårt största politiska parti, vilka ligga till grund för utskottsutlåtandet. Däri betygas, att jordbrukets utövare äro förförtjänta av en förbättrad ekonomisk ställning, jämförlig med den som kommit andra näringars företagare och arbetare till del. Denna inställning noteras med tacksamhet.

För uppnående av denna förbättring förorda motionärerna och tillstyrker utskottet effektiva åtgärder för lösande av jordbrukets långtidsproblem samt att under övergångstiden nödiga utkomstmöjligheter beredas de jordbrukare, som äro i behov av ekonomiskt stöd. Till undvikande av allt missförstånd vill jag deklarerar min oförbehållsamma anslutning till alla åtgärder, som äro ägnade att gagna svenskt jordbruk, det må gälla sådana på lång sikt eller av tillfällig natur. Jordbruksbefolkningens likställdhet med landets övriga befolkning i ekonomiska och andra avseenden är förvisso en angelägenhet av utomordentlig betydelse för hela landet. Utan att vare sig underskatta betydelsen av de aktuella hjälpåtgärderna för jordbruket eller göra någon jämförelse mellan dem och jordbrukets s. k. långtidsproblem är det vid dessa senare jag nu vill uppehålla mig.

Den passus i utskottsutlåtandet, vilken jag icke kunnat biträda, förekommer på sid. 10. Sedan utskottet där såsom sin åsikt uttalat, att till riktpunkt för de statliga stödåtgärderna på området synas böra tagas de s. k. familjejordbruken, diskuteras olika tillvägagångssätt för de arealkompletteringar, som i vissa fall anses ofrånkomliga för skapandet av familjejordbruk. Såsom en utväg i detta avseende framhåller utskottet till sist: »Därest tillskottsjord icke kan uppbringas på annat sätt, synes vidare kunna bli en nödvändigt att komplettera ofullständiga jordbruk genom tillskott av jord eller skog från angränsande större fastigheter, varvid som yttersta åtgärd visst tvångsförfarande kan ifrågasättas.» Formuleringen är hovsam, och till yttermera visso tillägger utskottet: »I sistnämnda fall måste man emellertid framgå med försiktighet, så att icke produktionsbetingelserna på eljest bärkraftiga jordbruk försämrast.» Trots denna mjuka formulering kvarstår faktum: utskottet rekommenderar riksdagen att antaga ett uttalande, som ger anvisning på tvångsåtgärder.

Att jag icke kan ansluta mig till ett sådant förslag beror på två skäl.

För det första synas åtgärder av föreslagen art innebära ett avvikande från hävdvunnen rättspraxis. Med de nämnda tvångsåtgärderna åsyftas uppenbarligen någon form av expropriation. Enligt nu gällande lag må privat fastighet tagas i anspråk för ändamål, som är av väsentlig betydelse för det allmänna. Denna princip kan godkännas, enär allmänt intresse bör gå före enskilt, då dessa råka i konflikt. Däremot kan det icke godkännas att samhället för att främja en enskild persons intressen skulle vara berättigat att ens i lindrig form kränka annan enskild persons rätt. Ett sådant förfaringsätt synes mig innebära ett avsteg från den rättsordning vi berömma oss av att ha byggt upp och med rätta äro stolta över. Vid ärendets behandling i jordbruksutskottet förklarade en av dess ledamöter att en lagändring av angivet slag kommer att genomföras trots allt motstånd, och det är möjligt att han får rätt. Men den som känner en dylik handling som en om ock ringa så dock otvetydig uppluckring av rättssäkerheten måste reagera mot att riksdagen skulle lämna en sådan anvisning.

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

Mitt andra skäl för reservationen är av ekonomisk art. Det har icke bevisats vara ett samhällsintresse att öka familjejordbrukens antal på storjordbrukens bekostnad. Motionärerna framhålla själva (på s. 8) att stordriften också i jordbruket visat sig ekonomiskt överlägsen. Härom föreligga otvetydiga bevis: produkterna framställas billigare vid storbruk än vid mindre brukningsdelar. Och det måste vara ett allmänt intresse, att produktionen är så billig som möjligt. Därigenom ökas producentens vinstmöjligheter; konsumenten har likaledes ett omedelbart och direkt intresse av billiga livsmedel; näringslivet i sin helhet har också intresse av låga livsmedelspriser, då dessa inverka på arbetslönerna, som i sin tur påverka industriens produktionspriser. Ju lägre dessa äro desto billigare kunna varorna säljas såväl inom landet som för export. Kan det under sådana förhållanden vara lämpligt att överflytta ens någon del av livsmedelsproduktionen från den billigare till den dyrare produktionsformen? Ett annat förhållande, värt att observera i detta sammanhang, är ungdomens ringa benägenhet att stanna vid jordbruket, enkannerligen vid familjejordbruket. Det kanske rent av kan ifrågasättas om det framdeles går att rekrytera erforderligt antal brukare till nuvarande familjejordbruk.

Jag skulle också vilja säga några ord om arbetarsmåbruken eller stödjordbruken. Utskottet säger om dessa, att de alltjämt spela en »stor roll, då det gäller att ordna bostads- och livsmedelsförhållandena för den stora del av befolkningen på landsbygden, som för sin utkomst i stor utsträckning är beroende av förhållandena inom andra näringsgrenar än jordbruket. Dylika stödjordbruk synas böra bibehållas i de fall förhållandena så påkalla.» — Häre instämmes, och jag är t. o. m. benägen att gå ett steg längre och säga, att nybildningen av sådana bör fortsätta överallt där nödiga förutsättningar förefinnas. Det vill säga: där stadigvarande arbete kan påräknas inom skogsbruk och flottning, vid stödjordbruk eller industri, hantverk eller liknande, där böra för alla som önska förvärva ett arbetarsmåbruk också om möjligt beredas tillfälle därtill. Den som arbetar i någon av nämnda näringar och därtill äger ett arbetarsmåbruk av en storlek på upp till 2 å 3 hektar åker, där han har bostad och själv kan producera en väsentlig del av sitt livsmedelsbehov, potatis, mjölk, ägg, fläsk m. m., han har en helt annan trygghet för sin tillvaro i allmänhet och vid tillfällig arbetslöshet i synnerhet än vad den har, som skall betala hyra varje månad och köpa sina livsmedel för dagen. Därtill kommer att tillvaron på ett sådant »småbruk» bereder där uppväxande barn åtskilliga fördelar, som icke komma hyreshusens barn till del.

Men varför skola dylika lägenheter räknas till jordbruk? Deras innehavare försörja sig ju till övervägande del av annat arbete. Av stödåtgärder till jordbruket ha de föga nytta, då de endast undantagsvis ha jordbruksprodukter till avsalu, kanske lika ofta ha behov av att köpa sådana. Jordbruksstatistikens två lägsta storleksgrupper om 0,26—1 och 1—2 hektar åker torde sålunda i regel saklöst kunna lämnas ur räkningen, då man diskuterar jordbrukets rationaliseringsfrågor — möjligen också ett antal brukningsdelar i nästa storleksgrupp om 2—5 hektar åker, åtminstone inom vissa landsdelar. — Härigenom skulle problemet förenklas i det att jordbruksstatistikens ca 418 000 brukningsdelar skulle minskas med 100 000 å 125 000, vilka ändå inte äro eller kunna bli jordbruk.

Jordbruksutskottet tillstyrker motionärernas förslag att en grundlig och förutsättningslös utredning igångsättes i syfte att utröna möjligheterna att i olika avseenden förstärka produktionsresurserna på alltför små och olämpligt sammansatta brukningsdelar. Utredningen föreslås omfatta dels en grundlig inventering av förefintliga brister i jordbrukets utrustning, dels ock en planlägg-

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

ning av rationaliseringsverksamheten i allmänhet. Den administrativa organisationen av planeringsverksamheten förordas underställd en central ledning. Man kan naturligtvis hysa olika meningar om behovet och värdet av den föreslagna utredningen. Men skall en sådan utföras, bör den givetvis göras så allsidig, att den såvitt möjligt belyser problemet i hela dess vidd. Detta krav är icke tillgodosett. Utredningsprogrammet är härtill alltför snävt tilltaget. I detsamma fattas t. ex. ett så väsentligt led som frågan om jordbrukets utrymme i vårt lands näringsliv. Jag utgår visserligen ifrån att det inte bara här i riksdagen utan jämväl bland större delen av Sveriges folk råder enighet om, att svenskt jordbruk skall vara tillräckligt för hela folkets försörjning. Men skall det också producera därutöver — för export? I samband med övervägande av den frågan förtjänar beaktas vad motionärerna uttala beträffande den framtida prisutvecklingen. Deras slutsats härom lyder: »En sänkning av jordbruksproduktens prisnivå och ett prisfall på världsmarknaden framstå därför som sannolika.» Denna förutsägelse kommer troligen att visa sig riktig, och följderna av en sådan utveckling kunna vålla vårt lands jordbruk stor olägenhet. Redan före 1939 var det svårt eller snarare omöjligt att exportera svenska livsmedel till priser, som möjliggjorde en skäligen levnadsstandard för jordbrukarna. Motionärerna tillägga också: »I ett sådant läge måste det svenska jordbruket stödjas.» Även detta uttalande noteras med största tillfredsställelse. Men skall dylikt stöd omfatta icke blott produktionen för svenska folkets behov, utan därjämte en produktion, avsedd att förbrukas av andra länders folk, då kunna stödåtgärderna komma att verka ganska betungande, antingen de skola betalas av vårt lands konsumenter i form av höjda livsmedelspriser inom landet eller av skattemedel i form av exportpremier eller på annat sätt. Det torde sålunda förtjäna utredas, vilket omfång det svenska jordbruket bör givas, innan man sätter igång med dess rationalisering. Jordbruket är väl nämligen inte självändamål utan bör inpassas i landets hushållning. Skulle en utredning visa eller göra sannolikt, att vi med samma fördel kunna exportera jordbruksprodukter som industrivaror, då kan vårt jordbruk tillåtas expandera, i annat fall bör dess produktion på ett eller annat sätt begränsas. — Vi veta landets invånaretal och medelbehovet per person och år av livsmedel av olika slag — man bör vid beräkningen av detta behov utgå från idealisk kostsammansättning — vidare ha vi prognoser rörande befolkningens förändringar under de närmaste årtiondena, och slutligen känna vi även rätt väl till produktionen per hektar av den svenska åkerjorden. Då är det ju endast en räkneuppgift att utreda den erforderliga åkerarealens storlek, när man också vet i vilken takt ungefär som skördestegringen hittills skett. Varken ur landets eller ur jordbrukarnas egen synpunkt kan det vara till fördel att fler personer sysselsätts i jordbruk än vad som efterfrågas för jordens rationella skötsel. Ju fler personer som skola livnära sig av livsmedelsproduktionen, desto mindre blir ersättningen till var och en. Däremot är det av intresse både för landet och jordbrukarna själva att jordbruksbefolkningen, som även vid en viss minskning i nuvarande antal alltid kommer att utgöra en mycket betydande del av vårt folk, får en tillfredsställande levnadsstandard. Möjligen skulle arbetsmarknadspolitiska skäl kunna tala för ett något överdimensionerat jordbruk. Men tyvärr förhåller det sig så, som vi nogsamman känna till, att det kan råda en utpräglad brist på arbetskraft vid jordbruket — åtminstone i vissa landsändar — under det att det samtidigt råder arbetslöshet inom andra yrken.

I detta avseende vill jag också hänvisa till ett referat i andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 8 i anledning av väckt motion angående skapande av en gemensam nordisk arbetsmarknad. Enligt nämnda referat

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

anför industriens utredningsinstitut i yttrande över ifrågavarande motion bl. a. följande: »Inom institutet pågå emellertid utredningar angående den svenska industriens framtida behov av arbetskraft mot bakgrunden av den beräknade befolkningsutvecklingen. Det framgår av vissa beräkningar, att den framtida befolkningsutvecklingen lägger hinder i vägen för en tillväxt av stadsnäringarna i samma takt som före kriget.» Sammanställer man denna prognos — i den mån man litat på dess riktighet — med jordbrukarungdomens kända benägenhet att söka sig till andra yrken, synes föga anledning föreligga att försöka binda mer folk vid jordbruket än som kan anses oundgängligen nödvändigt.

Först sedan även här förordade utredning verkstälts, synes den för rationaliseringsarbetet på jordbrukets område föreslagna centrala ledningen ha fått en i möjligaste mån fast grund att bygga sin verksamhet på. Borde inte också den föreslagna utredningen omfatta ytterligare ett viktigt frågekomplex, nämligen vilka storlekstyper på brukningsdelarna som i olika landsändar äro de mest rationella och vilka driftsformer som under olika förhållanden äro bäst? Allt detta och mycket annat därtill vill man nu överlåta åt en central ledning, förmodligen förlagd till Stockholm, att bestämma. Den skall visserligen få stöd av erfarenhet från olika delar av landet men får också arbeta på tämligen teoretiska grunder. Är verkligen genomförandet av jordbrukets långtidsproblem så brådskande, att man måste sätta igång utan föregående erforderlig utredning? Till en sådan anser jag praktiska försök höra.

Skulle inte den centrala ledningen först kunna erhålla i uppdrag att experimentera i mindre skala, t. ex. på en eller flera gårdar i varje län, genom att praktiskt pröva och jämföra betingelserna på gårdar av olika storlek och med tillämpning av de driftsplaner, som ledningen ansåge bäst för respektive ort och i överensstämmelse med landets behov av ifrågavarande produkter? Finge denna prövning ske i tävlan med vederbörande Ortsjordbrukare, skulle ledningen därigenom vinna värdefull praktisk erfarenhet för sin fortsatta verksamhet, prestera övertygande bevis rörande jordbrukets lönsamhet och — sist men icke minst — få tillfälle att dokumentera sin kompetens för uppgiften att leda rationaliseringen av landets jordbruk. Uppslaget är inte nytt. Riksdagen har tidigare behandlat motioner i likartat eller närbesläktat syfte: bokföringsmässig undersökning av olika jordbruk, kontrollgårdar o. d. Nämnade motioner ha visserligen blivit avslagna, men då det nu gäller en utredning som syftar till ingenting mindre än en förändring av hela vårt jordbruks struktur, att till ett centralt organ förlägga en betydande del av det ansvar, som hittills åvilat landets samtliga jordbrukare, då bör en sådan utredning göras så allsidig som möjligt. Kostnaderna för rationaliseringen kunna antagas komma att röra sig om så stora värden, att man inte gärna kan gå till verket oförberedd i något avseende.

Den av jordbruksutskottet förordade utredningen är enligt mitt förmenande alltför ofullständig för att läggas till grund för så djupt ingripande och så omfattande åtgärder som här avses. Då utskottet likväl ansett sig böra föreslå tvångsförfarande för åtgärdernas genomförande, har jag måst reservera mig häremot.

På grund härav och på förut angivna skäl får jag, herr talman, biträda utskottets hemställan men med den ändring i motiveringen, som framgår av den av herr Bondeson och mig till utlåtandet fogade reservationen, till vilken jag ber att få yrka bifall.

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Pettersson i Rosta: Herr förste vice talman! Jag har vid detta utskottsutlåtande fogat en blank reservation och skall med några få ord förklara orsaken därtill. I det avsnitt av motionen I:215 av herr Bärge m. fl., som behandlar tvångsförfarande vid sammanslagning av ofullständiga jordbruk, står det bland annat: »Endast i de fall, där en enskild person bestämt motsätter sig en lösning och en uppgörelse, som innehavarna av angränsande gårdar godtagit, synes tvångsförfarande kunna övervägas. Med hänsyn härtill kan expropriationslagstiftningen behöva kompletteras.» Det skulle med andra ord innebära, att om det finnes två jordbruk bredvid varandra och den ena innehavaren skulle anse sig behöva det andra, skulle han kunna tvinga den andra att sälja sitt småbruk. Det är ju givet, att det är lämpligare, om den försäljningen kan ske på frivillighetens väg. Vi ha här i landet 100 000 stycken ofullständiga jordbruk enligt motionen. Om man skulle tänka sig att detta tvångsförfarande skulle gå ut över hela raden, skulle de ofullständiga jordbruken minskas till 50 000. Det skulle innebära, att 50 000 familjer skulle tvingas att flytta. Om man tänker på, att man väl kan räkna med fyra personer i varje familj, inser man i hur hög grad en sådan lagstiftning skulle medverka till flykten från landsbygden. En lagstiftning med sådana konsekvenser har jag för min del icke lust att vara med om.

Det finns andra vägar man kan gå, om man vill minska de ofullständiga jordbrukens antal. Om man ger dessa ofullständiga jordbruk hjälp i form av en ökning av det procentuella bidrag, som staten nu ger till alla de förbättringsarbeten som behövas vid jordbruken, exempelvis nyodlingar, betesförbättringar, stenröjning, jordkörning, avloppsforbättringar, täckdikning o. s. v., så att brukare av ett ofullständigt jordbruk kan förbättra sitt jordbruk i alla dessa avseenden, vill jag säga, att man har förändrat det ofullständiga jordbruket till ett fullständigt, och då har man hjälpt denne man att få sitt jordbruk så förbättrat, att han får tillräckligt stora skördar för att kunna försörja sig och sin familj.

Även andra möjligheter finnas att ordna de ofullständiga jordbruken. Man kan genom statsbidrag till billigare elektrisk kraft och till billigare tomtmark försöka få en del industrier att flytta ut till landsbygden, till stationerna i bygderna, och även underlätta uppbyggandet av nya fabriker därute. Jag reste för några år sedan före kriget en tidig morgon ut från min hemstad utåt landsbygden, och där mötte jag hundratals cyklar och fullt med motorcyklar och en hel del bilar, med vilka arbetare foro in till staden. Om vi kunde flytta ut industrier på landsbygden, skulle vi i mellersta och södra Sverige, där vi ha så tätt med järnvägar, kunna förvandla alla ofullständiga jordbruk till stödjordbruk inom 2 mils bredd i varje sida av järnvägen. Det skulle vara ett steg i rätt riktning. Jag menar alltså, att man kan på många andra sätt fullständiga de ofullständiga jordbruken och undvika detta tvångsförfarande som man i motionen har pekat på. Som jag nyss har sagt är jag motståndare till att riksdagen genom lagstiftning främjar åtgärder som skulle komma att öka flykten från landsbygden, och därför har jag velat till riksdagens protokoll foga dessa mina synpunkter. Jag har dock intet yrkande.

Herr Hansson i Skediga: Herr talman! Den fråga som riksdagen nu har att taga ställning till gäller åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bär-

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

kraftiga jordbruk. Det framgår ju utan vidare vad saken gäller. Vi ha på jordbrukarhåll jämt och bestämt hävdad, att landsbygdens folk skall göras likvärdigt med alla andra grupper av medborgare, socialt, ekonomiskt och kulturellt. Men vad har resultatet blivit av våra motioner? Jo, i regel ha de avslagits — med den ena eller andra motiveringen. Man har framhållit, att staten icke kan bära den eller den utgiften i nuvarande finansiella läge. Så har det varit med post och telefon på landsbygden, med anslaget till enskilda utfartsvägar och med anslag till fria skolresor för landsbygdens barn. Man ställer alltid landsbygden i en särställning. Och vid prissättningen av jordbrukets produkter räknar man med ettöringar, såsom t. ex. när det gäller mjölkpriset. Man ser på vad konsumenterna betala, men man ser icke så mycket på det pris jordbrukarna få. Till sist är det dock prissättningen på jordbrukets produkter som är avgörande. Utskottet säger här i sitt uttalande: »Trots vad som sålunda och i övrigt vidtagits till stöd för särskilt det mindre jordbruket torde såsom i motionerna anföras stora delar av landsbygdsbefolkningen fortfarande leva under förhållanden, som icke kunna betraktas såsom tillfredsställande. De av motionärerna i dylikt avseende anförda siffrorna torde i stort sett giva en riktig bild av det rådande läget. Utskottet är därför ense om att verkligt genomgripande åtgärder äro av nöden, därest varaktiga förbättringar skola kunna åstadkommas...»

Utskottet och motionärerna må skriva vad som helst. Ersättningen för arbetet är i alla fall det som skapar intresse för jordbruket och möjlighet att med hjälp av maskiner öka utbytet och lätta det hårda arbetet. Jag har väckt en motion i år, vari jag begärt förenklade villkor för maskinhållarföreningar, som få lån ur jordbrukets maskinlänefond. Motionen avslogs, även om utskottet skrev välvilligt. Det kan kanske gå lättare ett annat år, men det återstår att se. Jag får väl tro att ingen här i kammaren har så låga tankar om jordbrukets folk, att man kan påstå, att jordbrukarna icke skulle vilja använda nutida maskinella hjälpmedel, om de se sig ha möjlighet att köpa dessa maskiner. Jag vill i detta sammanhang fråga priskontrollnämndens chef, herr Bergvall, om det kan vara riktigt, att en traktor i höstas kostade cirka 16 000 kronor och nu på våren 12 700 kronor. Jag är säker på att det i dessa fall finns en betydande vinstmarginal även på det lägre priset. Man kan ställa sig frågan, om priskontrollnämnden i fråga om maskininköp verkligen kontrollerar, att det icke sker oskäligen vinster på jordbrukets bekostnad. Då priserna på traktorer äro sådana, att kostnaderna gå på 12 000—16 000 kronor, är det klart, att sådana maskiner icke kunna stå till förfogande för mindre jordbruk. Endast genom maskinlänefonden kunna förutsättningar skapas för mindre jordbruk att utnyttja de maskinella hjälpmedlen.

En orsak till jordbrukets och landsbygdens svårigheter för närvarande är bristen på arbetskraft. Var och en förstår, att det måste vara ett fel, när det är brist på arbetskraft vid jordbruket och samtidigt är mycket stor arbetslöshet inom andra näringsgrenar. Det ligger någonting onaturligt i detta. För att överhuvud taget få någon hjälp har man på en del håll i jordbruket måst anställa flyktingar. Dessa äro av flera olika nationaliteter, och man kan därför lätt sätta sig in i dessa jordbrukares besvärligheter, när de inte ens kunna förstå arbetarnas språk. Det är uppenbart att dylika förhållanden måste bli olidliga för jordbruket i längden.

Utskottet skriver i sin motivering, att gårdarna äro för små, ägorna för splittrade och tillgången till bete och skog för ringa, vilket allt är orsaker till det dåliga ekonomiska utbytet av jordbruksdriften. Men detta är inte hela sanningen, utan den huvudsakliga orsaken är jordbruksprodukternas prissättning.

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.

(Forts.)

Innan riksdagen helt inser eller vill inse detta och handlar därefter, kommer denna fråga att dyka upp om och om igen. Det är uppenbart att ingen flyttar ett jordbruk och överger detta yrke, om han där kan uppnå samma ekonomiska standard som på andra håll.

Utskottet anför vidare, att brukningsdelarna böra sammanslås. Vad veta vi i dag om den rätta storleken på ett jordbruk? Vad som är riktigt i dag kan vara fel i morgon. Riksdagen skall inte sysselsätta sig med detta utan i stället se till, att innehavarna av små jordbruk få en jämfört med andra yrkesutövare likvärdig lön för sitt arbete. Då komma dessa frågor säkerligen att reda upp sig av sig själva.

Utskottet skriver, att en sammanslagning av mindre gårdar skall äga rum. Med anledning härav vill jag säga, att så kommer att ske utan riksdagens ingripande. Det förhåller sig nämligen på det sättet på många ställen, att det inte finns några unga, som vilja träda till, när de gamla lantbrukarna slutat. Jag är fullständigt övertygad om att det inte kommer att gå så lätt med rekryteringen av nya jordbrukare. Det blir säkert gårdar över, och då blir detta sammanslagningsproblem mycket lättare att lösa.

Jordbrukarna ha många problem att brottas med. Ett av dessa är torrläggningsfrågan. Genom att riksdagen beviljar medel till torrläggningar kan mycket åstadkommas på detta område. Trots att vi redan är inne i juni månad, ligga i dag inom Uppland flera tusen hektar prima åkerjord osådda, därför att jorden inte är torrlagd. Om det kan löna sig att beså denna mark, kan jag inte yttra mig om, men det troliga är att den inte blir besådd. Riksdagen bör därför litet mera kraftigt gå in för åtgärder, som äro ägnade att avhjälpa landsbygdens svårigheter, genom att bevilja större anslag till torrläggningsarbeten, förbättrade telefonförhållanden o. s. v. och inte jämt och ständigt diskutera ettöringarna, då det gäller prissättningen på lantbrukets produkter. Vi minnas hur det gick till under mjölkstrejken i Dalarna för något år sedan, då en del jordbrukare ville ha mjölkpriset höjt med några öre. Då vidtogos åtgärder omedelbart, och en del av dessa jordbrukare drogs in för rätta.

Nu försöker utskottet genom andra medel eliminera de svårigheter, som jordbrukets folk har att kämpa med. Men det går säkerligen inte så lätt som man föreställer sig att ta en jordbit från den ena gården och lägga till den andra. Det är ju redan nu mycket svårt att få brukare till en hel del gårdar.

Jag tror att hade den verkliga och ärliga viljan funnits att göra någonting för att hjälpa jordbruket och särskilt det mindre jordbruket i dess svårigheter, hade det funnits ofantligt många tillfällen därtill under senare åren, t. ex. genom att gå med på en bättre prissättning på jordbrukets produkter. Om man jämför priserna på t. ex. sockerdricka och pilsner med mjölkpriserna, skulle man kunna ställa den frågan: är det dyrare att producera en liter läskedrycker eller pilsner än samma kvantitet mjölk? Mjölken representerar ju ett betydligt större värde ur försörjningssynpunkt, men likväl skall den framställas till ett långt billigare pris än dessa andra drycker. När det gäller att fastställa priserna på mjölk ställer man sig oförstående och börjar diskutera om ettöringarna.

Den ekonomiska politik som förts gentemot jordbruksnäringen är kanske orsaken till den motion som vi nu behandla och det däri framställda förslaget om en utredning av hithörande frågor. Jag förstår inte vad man skall med en utredning i det ena eller andra avseendet. Här behövs i första hand förståelse för jordbrukets folk. Den politik som hittills förts gentemot jordbruket

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

har varit mera präglad av oförståelse. Jordbruket måste ha en sådan prissättning på sina produkter, att den står i relation till dess arbetskostnader och dylikt, så att jordbruket kan betala samma arbetslöner som andra näringar och kan bereda de där arbetande samma ekonomiska och sociala be-
tingelser som andra arbetargrupper. Innan man inser detta måste frågan dyka upp åter och återigen. Det är säkerligen bara en tidsfråga, hur länge man behöver hysa bekymmer beträffande de ofullständiga jordbruken. Det blir som sagt snart sådana jordbruk lediga. Om man följer den väg, som utskottet anvisar, får man se till, att man sedan får någon som vill bruka gårdarna.

Arbetskraftsförhållandena vid jordbruket äro långt ifrån tillfredsställande. Man får resonera hur man vill i denna fråga, men det går inte att alltför mycket bluffa jordbrukets folk. Ty denna samhällsgrupp har kommit i det läget, att den överger jordbruket och söker sig till andra arbetsområden. Det är därför som bostadsbehovet i städer och samhällen är så stort. Landsbygden blir mer och mer blottad på arbetskraft, och även andra svårigheter uppstå att rekrytera denna näring, som i alla fall är modernäringen i vårt land.

Under en lång följd av år har man fört den politiken, att livsmedlen skola vara billiga. Teaterbiljetter och nöjen få kosta vad de vilja, men priserna på livsmedel skola alltid hållas nere. Den som i likhet med mig varit jordbrukare under en lång följd av år, vet mycket väl vilka oerhörda kostnader som måste nedläggas i produktionen samtidigt som man alltid får ta med i beräkningen de risker, som många gånger åtfölja jordbruket. Med den politik som förs går det också som det nu gått, nämligen att landsbygden avfolkas mer och mer. Jag vill ännu en gång framhålla, att man nog inte behöver hysa några bekymmer för var man skall få jord till komplettering av ofullständiga jordbruk. Den frågan löser sig själv, ty den ena gården efter den andra blir säkert ledig. Man får då hoppas, att någon vill ta vid och fortsätta att driva det sammanslagna jordbruket.

Inställningen till jordbruksnäringen måste bli en annan och politiken mot densamma måste få en annan inriktning, om någon bättring skall kunna åstadkommas på detta område. Man måste försöka höja jordbrukets prisnivå och därmed dess utövers sociala standard, så att den blir likvärdig med andra näringars. Man måste försöka få till stånd samma förmåner och bekvämligheter på landsbygden som i städerna. Man bör söka åstadkomma ordentliga bostäder, bättre post- och telefonförhållanden och söka se till, att elektriskt ljus blir infört överallt. Förra riksdagen anslog man nära 100 miljoner kronor till bostadslån och bostadsförbättringar i städerna men blott några miljoner kronor till samma ändamål för landsbygdens del. Ja, då går det som det går, nämligen att landsbygden avfolkas. Det blir konsekvensen av den politik som hittills förts.

Herr Andersson i Tungelsta: Herr talman! Inom alla samhällsgrupper här i landet har man nu börjat erkänna, att det är en viktig samhällsangelägenhet att skapa bättre levnadsförhållanden och bättre levnadsstandard överhuvudtaget för de människor, som arbeta inom jordbruket. Detta framgår också av det utskottsutlåtande som här föreligger. I detta utlåtande och i den motion, som ligger till grund för detsamma, beröres närmast den grupp av jordbrukare som utgöres av innehavare av mindre, självständiga jordbruk. Att ett mycket stort antal av dessa jordbrukare leva i knappa ekonomiska omständigheter är ju allmänt känt. Om man för denna folkgrupp skall kunna uppnå en levnadsstandard, som är någorlunda jämförbar med andra arbetargrupper i liknande ställning — och detta är ju något som alla vilja vara med om — är

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

det nödvändigt, att en rationalisering av jordbruksföretagen äger rum, en rationalisering, som gör dem mera ekonomiskt bärkraftiga än vad de för närvarande äro. Härtill fordras en mera effektiv medverkan av det allmänna än som hittills förekommit och framför allt en mera planmässig sådan. Här om är också utskottet ense med motionärerna och anbefaller, såsom framgår av det föreliggande utskottsutlåtandet, en utredning i detta syfte.

Man får en bild av de brister, som vidlåda en mycket stor del brukningsdelar särskilt inom det mindre jordbruket, om man studerar de utredningar, som gjorts under de senaste åren. Jag skall endast anföra några exempel ur det betänkande, som framlades av 1938 års jordbruksutredning. Man konstaterade där, att av samtliga brukningsdelar över två hektar blott omkring 115 000 förfogade över ekonomibyggnader av god beskaffenhet. Detta innebar emellertid inte, att ens dessa 115 000 brukningsdelar skulle vara i besittning av en rationell utrustning för sina jordbruk. Icke mindre än omkring 140 000 brukningsdelar skulle enligt denna utredning ha ekonomibyggnader av dålig beskaffenhet och omkring 50 000 brukningsdelar dylika av så undermålig beskaffenhet att de måste ombyggas.

Då det gäller de s. k. ofullständiga jordbruken fordras oftast förbättringsåtgärder av olika slag. Man behöver mera åker och mera skog, man behöver kanske betesmark iordningställd, man behöver ändamålsenligare byggnader och bättre utrustning överhuvud taget. Jag tror inte att någon, som haft att taga ställning till dessa frågor under ansvar, har velat göra gällande, att det skulle vara möjligt att genom regleringar av priserna på jordbruksprodukter kunna råda bot för de olägenheter, som på detta område föreligga, och därigenom åstadkomma, att dessa jordbrukare med i olika avseenden otillfredsställande brukningsdelar skulle erhålla en levnadsstandard, som vore jämförbar med andra medborgargrupper.

Om jag tydde det anförande, som herr Hansson i Skediga nyss höll, rätt, föreföll det emellertid, som om herr Hansson i Skediga hade haft den uppfattningen, att det inte vore nödvändigt eller behövt att företaga åtgärder för rationalisering av det mindre jordbruket och de jordbruk i övrigt, som äro otillräckligt rustade, utan menade, att det vore tillräckligt att höja priserna på jordbrukets produkter för att allt skulle reda ut sig. Man behöver endast göra det tankeexperimentet, att man skulle vidtaga en sådan höjning av priserna på jordbrukets produkter, att småjordbruk med ringa saluöverskott skulle kunna giva en tillräcklig bärgning för en familj. Härför skulle fordras mycket avsevärda prishöjningar och givetvis för de större och rationaliserade jordbruken alldeles för stora. Alla som närmare satt sig in i dessa spörsmål äro väl också överens om, att om en sådan rationalisering skall kunna uppnås, är det nödvändigt att man verkställer en inventering och en planläggning av förbättringsverksamheten på ett bättre och framför allt mera planmässigt sätt än som hittills skett. Denna uppfattning har också utskottet anslutit sig till.

I några reservationer ha emellertid särskilda yrkanden gjorts. Herr Larsson i Karlstad har riktat sig mot den passus i utskottets motivering, där det säges, att därest tillskottsjord icke kan uppbringas på annat sätt, kan det bli nödvändigt att komplettera ofullständiga jordbruk genom tillskott av jord eller skog från angränsande större fastigheter och att därvid som yttersta åtgärd expropriations- eller tvångsförfarande skall kunna tillgripas. Jag ber att få erinra om att riksdagen vid ett par tillfällen tidigare tagit ställning till denna fråga. Riksdagen har begärt en utredning rörande detta spörsmål. Denna utredning pågår och resultatet av densamma torde väl inom den närmaste tiden

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

komma att föreläggas Kungl. Maj:t. Jag tror inte att det finns någon anledning att vara rädd för det tvångsförfarande, som härvidlag kan komma i fråga. Det finns säkerligen ingen som önskar att ett tvångsförfarande skall äga rum utom i sådana fall, där det är alldeles uppenbart, att en innehavare av ett större jordbruk, från vilket han utan olägenhet kan avstå viss del, skulle motsätta sig att mot skälig ersättning avstå jord till komplettering av ett närliggande mindre jordbruk.

Herr Larsson i Karlstad gjorde i sitt anförande gällande, att ett sådant större jordbruk i ekonomiskt avseende var så överlägset de mindre brukningsdelarna, att det inte skulle vara tillrådligt att från detta större jordbruk ens avskilja någon mindre del för att av ett mindre jordbruk skapa ett s. k. familj jordbruk. Jag kan för min del inte dela den uppfattningen. Det är väl ändå ett samhällsintresse av betydande räckvidd att tillskapa bärkraftiga jordbruk eller familj jordbruk av ofullständiga jordbruk. Om man väger de olika intressena mot varandra, får man väl ändå säga, att det är ett större samhällsintresse, att man från en större gård avskiljer en mindre del, vilket icke medför någon större olägenhet eller skada för ägaren, och lägger denna till ett mindre jordbruk för att göra det mera bärkraftigt. Det föreligger därför enligt min mening inte anledning att hysa några farhågor för konsekvenserna av utskottets förslag.

Jag har till detta utskottsutlåtande tillsammans med herr Anderberg i första kammaren fogat en reservation, vari hemställes, att sista stycket i utskottets motivering, som börjar med orden: »Enligt vad utskottet erfarit», skall få den lydelse, som föreslås i reservationen. Vi ha med denna reservation avsett att ge Kungl. Maj:t större frihet, då det gäller att välja det organ, som skall verkställa den utredning det här är fråga om. Det är väl ganska enastående att riksdagen, då den begär en utredning hos Kungl. Maj:t, även ger Kungl. Maj:t direktiv om vilka som skola verkställa denna utredning. Reservanterna rikta sig inte mot att den utredning, som här föreslås, skall anförtros åt 1942 års jordbrukskommitté, men med den av oss föreslagna ändringen i denna del av motiveringen anse vi att Kungl. Maj:t skulle få större frihet att välja utredningsmän än utskottets motivering skulle ge. Nu har första kammaren redan tagit utskottets förslag oförändrat, och jag skall därför, herr talman, inte ställa något yrkande utan har endast med dessa ord velat ange skälet till att vi ha reserverat oss på denna punkt.

Herr talman! Jag ber att med dessa ord få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Andersson i Löbbo: Herr talman! Jag har inte för avsikt att vid detta tillfälle gå in på någon utförligare motivering för behovet av en rationalisering av landets ofullständiga jordbruk. Jag kan beträffande rationaliseringsproblemet allmänna omfattning ansluta mig till de uttalanden, som gjordes av närmast föregående talare, herr Andersson i Tungelsta. Som kammarens ledamöter finna har utskottet varit enigt om sin hemställan, och vid utskottsbehandlingen av ärendet fattade jag saken så, att de reservationer som avgävos beträffande motionerna främst voro avsedda att utgöra en plattform för åstadkommande av en diskussion i ärendet. Jag kanske bör göra ett undantag för den reservation, som avgavs av herrar Bondeson och Larsson i Karlstad, beträffande vilken en viss principiell skillnad i sak kunde konstateras. Nu finner jag emellertid av dagens debatt, att även en av de andra reservanterna, herr Pettersson i Rosta, icke tror på möjligheten av en rationalisering av landets jordbruk enligt de av utskottet antydda riktlinjerna och dessutom beträffande

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

sättet för rationaliseringens genomförande intager en mot majoriteten betydligt avvikande inställning.

Jag skall först be att få yttra några ord beträffande målsättningen för vårt lands allmänna jordbrukspolitik. Jag gör detta emedan det av några föregående talare, i främsta rummet bondeförbundare, gjorts gällande, att rationaliseringsproblemet kunde lösas helt enkelt därigenom, att man endast gäve de nuvarande ofullständiga jordbruken större statsbidrag i ena eller andra avseendet. Vilken är då målsättningen för landets jordbruk? Jag hade trots att vi i stort sett vad såväl regering som riksdag beträffar enats därom. Jag trodde att vi vore ense om att för den händelse det svenska jordbruket skulle utlämnas till den fria konkurrensen med andra länders jordbruksprodukter skulle vårt lands jordbruk inte kunna klara sig och vår jordbruksbefolkning icke heller kunna uppnå den inkomstnivå som vi önska, ja, inte ens kunna bibehålla den levnadsstandard som den för närvarande har. Ett statsingripande och stöd åt jordbruket från det allmännas sida har därför varit nödvändigt, och ett sådant stöd har också sedan lång tid tillbaka lämnats.

Jag gör gällande, att den allmänna politiska opinionen åtminstone i stora drag är enhällig här och att målsättningen för vår jordbrukspolitik bör i huvudsak överensstämma med det uttalande, som av departementschefen gjordes i den vid 1941 års riksdag avlämnade propositionen angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område. Det hette där, att de svenska statsmakterna, då fredliga förhållanden inträda, skola vara beredda att föra en jordbrukspolitik, som skänker vårt lands jordbruk, bedrivet efter rationella metoder, full lönsamhet. Detta uttalande tillstyrktes av riksdagens jordbruksutskott, och riksdagens kamrar lämnade vid frågans behandling sitt bifall till detsamma. Sedan dess har efter vad jag har funnit någon ändring i den allmänna inställningen till de stora principerna för jordbrukspolitiken inte ifrågasatts. Jag har åtminstone för min del inte hört några högljuddare röster, som yrkat på en ändring häri.

Jag gör alltså gällande, att rationaliseringstanken som sådan godkänts av statsmakterna. Man har godkänt principen, *att ett jordbruk, drivet efter rationella grunder, bör ge full lönsamhet*. Hur kan då denna princip genomföras för de hundratusentals ofullständiga jordbruken i vårt land? Kunna de åstadkomma rationaliseringen själva? På den frågan måste jag svara ett obetingat nej — det kunna de icke göra. Att genom en höjning av produktpriserna åstadkomma den önskvärda lönsamheten, är ej någon framkomlig väg. De små jordbruken ha för litet att sälja. Andra åtgärder måste vidtagas.

Jag skall, herr talman, undvika att vid detta tillfälle gå in på någon diskussion om i hur stor utsträckning det allmänna bör medverka vid rationaliseringens genomförande. Jag bara konstaterar det enkla faktum, att de många ofullständiga jordbruken i landet icke äro ekonomiskt mäktiga att själva svara för de kostnader, som en rationalisering måste medföra. Det allmänna måste alltså träda till, och jag föreställer mig, att det allmännas insats i detta avseende måste komma att bli rätt betydande. I samband med att jag gör detta konstaterande kanske det tillåtes mig att uttala min förvåning över att man i debatten angående rationaliseringsproblemen under de sista månaderna från en rad tidningars sida, som eljest skryta med sin stora bondevänlighet, sökt misstänkliggöra rationaliseringstanken som sådan och framför allt ansträngt sig att misstänkliggöra alla de framstötter i rationaliseringshänseende, som från det ena eller andra hållet gjorts eller ifrågasatts.

Jag skall inte heller närmare diskutera det ståndpunktstagande, vartill utskottet kommit, utan endast kort och gott konstatera, att utskottet har ansett

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

det vara välbefogat att föreslå en ingående och allsidig utredning av de spörsmål som upptagas i de motioner, som legat till grund för utskottets utlåtande. Utskottet har i det avseendet nöjt sig med att endast ange vissa grundläggande principer, som utskottet sedan ansett sig kunna överlämna till kommittén som grundval för dess arbete. Då utskottet haft vetskap om att 1942 års jordbrukskommitté redan i betydande utsträckning sysslat med dessa problem, har det även syns utskottet lämpligt att denna utredning i fortsättningen anförtros åt nämnda kommitté. Herr Andersson i Tungelsta har i detta avseende en från utskottsmajoriteten något avvikande mening, men jag skall inte på något sätt ingå i polemik mot hans uppfattning härvidlag. Då första kammaren redan har biträtt utskottets förslag och då herr Andersson i Tungelsta i dagens debatt inte framställt något annat yrkande än om bifall till utskottets förslag, må hans uttalande gärna för mig gå oemotsagt till kammarens protokoll som ett uttryck för hans egen uppfattning i förevarande fall.

Jag skall nu i någon mån beröra de reservationer, som avgivits till detta utskottsutlåtande, och motiveringen för desamma. Herrar Bondeson och Larsson i Karlstad ha önskat, att riksdagen icke skulle göra något uttalande beträffande tvångsförfarandet. Herr Larsson i Karlstad föredrog själv för kammarens ledamöter det avsnitt i utskottsutlåtandet, som han hyst farhågor för. Jag kan dock inte underlåta att ännu en gång föredraga dessa rader för kammarens ledamöter, emedan jag finner de däri använda ordalagen vara så pass försiktiga, att de inte alls inbjuda till de farhågor, som herr Larsson för sin del hyste. Utskottets uttalande här gäller ju frågan om en komplettering av ofullständiga jordbruk genom inköp av jord från andra närliggande jordbruk. Härom säger utskottet: »Därest tillskottsjord icke kan uppbringas på annat sätt, synes vidare kunna bli nödvändigt att komplettera ofullständiga jordbruk genom tillskott av jord eller skog från angränsande större fastigheter, varvid som yttersta åtgärd visst tvångsförfarande kan ifrågasättas. I sistnämnda fall måste man emellertid framgå med försiktighet, så att icke produktionsbetingelserna på eljest bärkraftiga jordbruk försämrass.» Jag tycker att så försiktiga ordalag användas, att man näppeligen kan uttrycka sig mera försiktigt, såvida man vill någonting skall göras. Jag undrar om inte — herr Larsson får ursäktas om jag använder det uttrycket — den spökrädsla, som reservanten i det avseendet lägger i dagen, vid närmare eftertanke skall befinnas vara mindre välgrundad. Jag frågar för övrigt, hur man skall kunna tänka sig en rationalisering av landets jordbruk utan att tvångsförfarande i vissa fall tillämpas. Min personliga uppfattning är, att tvångsförfarande kan bli erforderligt i undantagsfall, inte blott och bart när det gäller att skaffa tillskottsjord från större fastigheter till mindre sådana utan måhända även i andra fall.

Jordbruksutskottets ledamöter hade för någon vecka sedan tillfälle att besöka en plats, där ett intressant jordbruksproblem förelåg, nämligen de s. k. Ragundabodarna i Jämtlands län. Där finnas över hundralet självständiga jordbrukslotter. Ingen av dessa är bebyggd med andra hus än dåliga foderlador. Storleken varierar mellan $\frac{1}{2}$ och några hektar. Där finns ett område, som skulle kunna drivas som gemensamt jordbruk, men som nu är splittrat på mer än hundralet olika självständiga men obebodda brukningsdelar. Den allmänna uppfattningen bland ägarna till dessa lotter är att ett rationellt jordbruk inte kan bedrivas i nuvarande form. Däri ha vederbörande rätt, och denna uppfattning delas av alla, som sett och kännat till förhållandena. Men även om det nu kommer att göras ett försök att genom att bilda en ekonomisk förening söka ordna ett kollektivt jordbruk, är jag för min del inte fullständigt övertygad

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

om att detta kommer att lyckas, ty om det bara finns någon eller några jordägare, som vägra att lämna sin medverkan, kan tanken på denna plans realiserande äventyras. Jag kan tänka mig att man även i sådana fall skulle kunna överväga, huruvida inte som yttersta åtgärd ett tvångsförfarande vore befogat.

Till slut skall jag be att få säga ett par ord till de båda talarna ifrån bondeförbundshåll, herrar Pettersson i Rosta och Hansson i Skediga, som haft ordet här i dag. Även dessa båda talare voro tydligen förskräckta för det uttalande, som utskottet gjort angående tvångsförfarande som sista utväg för rationaliseringens genomförande. Jag vill minnas, att åtminstone herr Pettersson i Rosta, då riksdagen på sin tid begärde en utredning angående expropriationslagens utsträckning till vissa områden, tillhörde dem som biträdde kravet på en dylik utredning.

Jag kan inte neka mig nöjet att erinra herr Pettersson i Rosta om att det finns en mäktig organisation bland lantmännen här i landet, som heter Riksförbundet landsbygdens folk. Denna organisation har avgivit utlåtande över en motion, som rörde landsbygdens befolkningsproblem och därmed sammanhängande ting och som hänvisats till första kammarens första tillfälliga utskott. Förbundet polemiserade i samband härmed mot ett uttalande i motionen, som gick emot tanken på expropriationsförfarande för åstadkommande av bärkraftiga jordbruk. Efter att först ha talat om att en rationalisering skulle ske med största försiktighet, planläggas på lång sikt och icke tillämpas så, att stora delar av de minsta jordbruksdelarnas innehavare under en övergångstid berövades sina försörjningsmöjligheter o. s. v. — synpunkter som äro likartade med dem, som förekomma i den motion, som vi här i dag behandla — fortsätter Riksförbundet landsbygdens folk på följande sätt: »Där mindre brukningsdelar genom expropriationsförfarande lämpligen kunde tillföras jord och skogsmark för behövlig komplettering borde också detta göras möjligt. I motion II:173 framhölls expropriation för enskild person som stridande mot svensk rättstradition. Om emellertid enskilda intressen även sammanfalla med samhälleligt gagn, finge denna tradition inte bli avgörande för ett ställningstagande, i synnerhet om expropriationen drabbade bolags-, akademi- eller ecklesiastisk jord. Bestämmelser borde även utfärdas om avstående av kompletteringsjord och skog från statens domäner.» För egen del tycker jag i motsats till herrar Pettersson i Rosta och Hansson i Skediga, att Riksförbundet landsbygdens folk i detta avseende gjort ett alldeles riktigt uttalande.

Herr talman! Med det nu anförda ber jag att få hemställa om bifall till utskottets förslag.

Herr Hagberg i Luleå: Herr talman! Här har redan uppträtt så mycken expertis i jordbruksfrågan, representerad av människor, som i motsats till mig äro direkt sysselsatta i jordbruket och ha personlig kunskap och erfarenhet om dess problem, att det kan te sig ganska djärvt av mig att ta till orda i en sådan fråga. Men det gäller ju att rädda det stora flertalet av Sveriges jordbrukare, och detta är en fråga, som inte bara kan sägas beröra jordbrukets folk utan egentligen måste beröra hela vårt folk. Då jag har den uppfattningen att denna fråga kan lösas och skall lösas på grundval av ett samarbete mellan arbetare och bönder, har jag också velat ge mitt bidrag till denna diskussion genom att ange de synpunkter, som vi från vårt håll lägga på denna fråga.

Vårt partis inställning till jordbruksfrågorna under kriget har blivit föremål för åtskillig diskussion ute i landet. Det berodde närmast på att vi när det gällde fläskproduktionen ansågo att man skulle tillmötesgå jordbrukarna

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

och förbättra priserna på fläsk. Vi ställde oss därvid på den ståndpunkten, att det problem vi framför allt behöva klara upp nu under kriget är att få fram livsmedel, och vi utgingo därvid självfallet ifrån att endast jordbruket kunde leverera dessa livsmedel. Det var för oss liksom för alla andra självklart, att jordbrukets inriktning bestämmes av det pris, som vederbörande jordbrukare erhåller för de varor han framskapar. Med hänsyn härtill togo vi positiv ställning för en höjning av fläskpriset, vilken vi även i och för sig ansågo vara sakligt berättigad. Sedermera ha ju statsmakterna genomfört en höjning, som i det närmaste varit av den storleksordning, som vi rekommenderat. Numera är ju tillgången på fläsk så god, att man när som helst är färdig att upphäva ransoneringen av denna vara. Det var den ena av våra synpunkter på denna fråga.

Den andra synpunkten, som vi anlagt på detta spörsmål och som vi många gånger understrukit, är den, att arbetare och bönder måste hålla ihop och att arbetarklassen har skyldighet att föra en sådan politik, att den med sig allierar de breda bondemassorna.

Innan jag går in på de förslag, som motionsledes framställts ifrån socialdemokratiskt håll, skulle jag vilja peka på några väsentliga drag i jordbrukets ekonomiska utveckling under modern tid. Stora förändringar ha nämligen i detta avseende skett. Den första förändring, som träder i ögonen, är den befolkningspolitiska. Medan 1880 68 procent av vårt lands befolkning fick sin bärning från jordbruket var motsvarande siffra 1935 endast 30 procent. Denna utveckling har blivit föremål för mycken diskussion här i riksdagen. Senast vid årets riksdag ha flera motioner väckts i syfte att motverka flykten från landsbygden, som man har försökt framställa som någonting katastrofalt. När denna fråga senast behandlades i riksdagen, företrädde enligt min mening de flesta talarna en låt mig säga ganska känslobetonad och i sak ohållbar inställning. Den mest vettiga inställningen företrädades enligt min mening av herr Severin, som framställde flykten från jordbruket icke såsom en nackdel utan såsom en förutsättning för ökningen av nationalinkomsten och det större välstånd, som nu råder här i landet jämfört med tidigare förhållanden. Denna väldiga flykt ifrån landsbygden är ju betecknande. År 1880 erhöles 3,1 miljoner människor sin bärning av jordbruket, medan detta antal år 1935 endast uppgick till 2,26 miljoner. Här har alltså skett en minskning med 840 000 människor.

Denna flykt från landsbygden har gått parallellt med en effektivisering av det svenska jordbruket och en ökning av jordbrukets avkastning. Det är tillräckligt att säga, att under åren 1880—1910 ökade den vegetabiliska produktionen med 43 %, medan den animaliska produktionen ökade med inte mindre än 90 procent. Men trots denna väldiga ökning av jordbrukets produktionsförmåga gick industrien framåt i långt hastigare tempo. Detta kanske illustreras av det förhållandet, att medan produktionsvärdet 1939 för jordbruket uppgick till 1 061 miljoner kronor, var det för industrien 5 248 miljoner kronor. Detta betyder att avkastningen per arbetskraft var oerhört mycket högre inom industrien än inom jordbruket.

Det har under denna tid skett en utveckling, som tydligt visar, att jordbruket dock är underkastat samma ekonomiska utvecklingstendenser som gälla för industrien. I den marxistiska teorien brukar man som karakteristiskt för den ekonomiska utvecklingen uppställa, 1) en övergång från naturhushållning till varuhushållning, 2) en övergång från smådrift till stordrift och 3) en övergång från en hantverksmässig produktion till en industrialiserad produktion.

Det är självklart, att detta har skett på industriens område, och jag menar

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

att i princip har samma utveckling ägt rum på jordbrukets område. Det betyder alltså, att samma ekonomiska lagar, som bestämt utvecklingen för industrien, också sätta sin prägel på det svenska jordbruket liksom på det internationella jordbruket. Även om utvecklingen på jordbruksområdet icke gått lika snabbt, så innebär detta icke alls, att det skulle gälla särskilda utvecklingstendenser för jordbruket, i princip skilda från tendenserna för industrien. Det betyder, och därmed äro vi egentligen inne på den fråga, som vi behandla i dag, att också inom jordbruket har storproduktionsprincipen slagit igenom.

Under många decennier, närmare bestämt från 1911, har socialdemokratien varit småbrukets särskilda försvarare och ideologen i den svenska politiken. Exempelvis bland dem, som ha velat revidera marxismen, har man velat peka på att småbruket i det svenska jordbruket har visat en förvånansvärd stabilitet, i det att det har hållit sig kvar. Storproduktionen i jordbruket har icke uppslukat småbruket. Jag tror emellertid, att en av orsakerna härtill har varit den politik, som svenska staten har fört under påverkan av denna föreställning om att man måste understödja och uppmuntra tillkomsten av så många småbruk som möjligt. När staten under senare tid har åstadkommit cirka 60 000 nya egna hem och investerat över 200 miljoner kronor för tillkomsten av sådana nya småjordbruk, så förklarar detta ganska mycket den stabilitet, som man tycker sig utläsa i den svenska jordbruksstatistiken för småjordbruket.

Även om alltså småjordbruket har kunnat dra sig fram, så visar allt ekonomiskt material, att det har kunnat dra sig fram endast under alldeles säregna och icke människovärdiga betingelser. Jag nämner exempelvis, att medan antalet manstimmer i jordbruk om högst 5 hektar år 1939 var 620 per hektar, så var motsvarande antal i jordbruk med minst 100 hektar endast 211. Det betyder alltså, att jordbrukaren får prestera tre gånger så mycket tid per hektar i det lilla jordbruket som han behöver göra i det stora. En följd härav är också, att avkastningen och förräntningen måste vara till storjordbrukets fördel. Om jag tar samma storlekskategorier och samma år, så visar det sig, att nettoavkastningen i det lilla jordbruket var 30 kronor per hektar, medan den i det stora jordbruket var 111 kronor per hektar. Förräntningen uppgår för småjordbruket till minus 1,2 % men för det stora jordbruket till plus 6,1 %.

Jag tror, herr talman, att dessa siffror äro alldeles tillräckliga för att bestyrka påståendet, att småjordbruket icke kan hävda sig i konkurrensen och att upprätthållandet av småjordbruket följaktligen bara kan vara möjligt under alldeles säregna och särskilda omständigheter.

I hela Norrland och mellersta Sveriges skogsbygder hade samma år alla jordbruk upp till 20 hektar minus i fråga om förräntning. Hur ha då dessa småbruk egentligen kunnat klara sig? Jo, de ha kunnat klara sig genom en oskäligt lång arbetsdag, genom kvinno- och barnarbete och genom att de små jordbrukarna ha fått avstå från alla elementära krav på en dräglig tillvaro och på någorlunda trygghet och på ett liv under de kulturella betingelser, som eljest skulle vara möjliga. Endast därigenom, endast genom att erbjuda människorna en slavtillvaro, har man kunnat upprätthålla småjordbruket och kan kanske i fortsättningen under en tid upprätthålla dem.

Det har, som jag redan sagt, främst varit socialdemokratien, som varit småjordbrukets ideolog i den svenska jordbrukspolitiken. Den stora förändringen i dess inställning skedde egentligen 1911. Tidigare hade både Branting och andra — jag tänker särskilt på Axel Danielsson — hävdad att samma lagar, som gälla för industriens utveckling, skulle komma att gälla också för jordbrukets utveckling. Jag erinrar om hurusom Axel Danielsson i ett

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

programutkast, som han formulerade 1880, påpekade att »den klassmedvetna arbetarrörelsen även måste åsyfta jordens socialisering eller förvandling till gemensam egendom». 1911 tog socialdemokratien steget över till småjordbruket, och detta blev sedan det ideal, som man uppställde för den svenska jordbrukspolitiken.

Jag måste nu säga, att den partimotion, som vi i dag behandla, visar att man icke tagit något stort steg från den idé, som man tidigare hyst i jordbruksfrågan. Man konstaterar visserligen i motionen, att småjordbruket är hopplöst, att det icke kan hävda sig i konkurrensen, att det är dömt att gå under, och man lämnar också riktig statistik för att belysa detta påstående, men vilka slutsatser drar man av detta? Drar man den slutsatsen, att man måste gå in för sådana jordbruk för att kunna åstadkomma en jordbruksproduktion, som är så räntabel som möjligt? Nej, man tar steget från småjordbruket till familj jordbruket.

Vad är då *familj jordbruk*? Jag har läst en utredning av en av socialdemokraternas jordbruksexperten, doktor Bonow i Kooperativa förbundet, där han försöker utreda vad familj jordbruk är. Han menar att familj jordbruk är ett sådant jordbruk, som sysselsätter de vuxna arbetsdugliga familjemedlemmarna. Följaktligen bör ett familj jordbruk för att vara riktigt idealiskt vara så elastiskt, att det motsvarar förändringarna i familjens sammansättning. När ett par unga makar etablera sig som jordbrukare kunna de kanske klara ett familj jordbruk på 7 å 8 hektar. När sedan deras avkomma växer upp och deras arbetskraft kan användas, bör det ideala familj jordbruket vara mycket större, kanske 15 hektar, för att ge samtliga familjemedlemmar sysselsättning. När sedan denna avkomma flyttar ut ur boet och endast de ursprungliga makarna äro kvar och deras arbetsförmåga kanske också är sämre, fordrar ju egentligen den idealiska familj jordbruksprincipen, att man åter kan minska antalet hektar så att det blir avpassat efter bara dessa båda, nu mindre arbetsdugliga personer, som finnas kvar.

Redan av detta resonemang förstår man, att detta familj jordbruk är ett suspekt begrepp, i fråga om vilket man har mycket svårt att klara ut vart man vill komma. Pressar man vederbörande litet ytterligare på vad de mena skulle vara ett idealiskt familj jordbruk, har man i allmänhet kommit fram med siffran 15 hektar. Jag skulle emellertid vilja framhålla, att man icke med ett 15 hektars jordbruk kan tillgodogöra sig den moderna tekniken, kan skaffa de maskiner som äro nödvändiga och de byggnader som äro nödvändiga och förränta dem på ett riktigt sätt. Att anskaffa dyra maskiner, som kunna sysselsättas med 15 hektars åker någon vecka varje år, blir icke någon vidare god ekonomi.

När man från bondehåll har fört en så stark kampanj mot byggnadsarbetarnas löner, så har jag i och för sig förstått vad det har varit som har tryckt bönderna. Det har nämligen varit det förhållandet, att varken innehavare av de »idealiska» familj jordbruken på 15 hektar eller andra mindre jordbrukare faktiskt under nuvarande betingelser ha kunnat bygga tillräckliga och tillfredsställande byggnader och förränta dem på sina jordbruk.

Vi leva i en tid, när tekniken har gjort oerhörda landvinningar. Företagen växa ut både på djupet och på bredden. Det är numera icke ovanligt med företag, som omfatta 10 000 arbetare. Här har genomförts en utomordentlig specialisering, så att den ena arbetaren icke behöver göra mer än en liten bråkdel av den produkt, som så småningom blir resultatet av kanske 100 eller 1 000 människors arbete. Detta finner man vara logiskt, när det gäller industrien, men när det gäller jordbruket biter man sig fast i — jag måste använda uttrycket — rent feodala uppfattningar. Man vill icke acceptera, att naturhushåll-

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.

(Forts.)

ningens tid är förbi även för jordbrukets del, utan man utgår ifrån att jordbruket skall vara vad det var icke blott på farfars tid utan ännu längre tillbaka i tiden, i medeltiden, då familjerna voro produktionsenheter och då dessa kunde bestå genom den patriarkaliska husfaderns mer eller mindre utpräglade förmåga att dirigera hustrus och barns arbete för att hålla det hela ihop. Själv tanken på familjejordbruk såsom den idealiska produktionsform, som man måste eftersträva och som man måste uppställa som idealet för jordbrukspolitiken, är därför reaktionär.

Om — för att ta ett exempel — man skulle stifta en lag, som bestämde att intet industriellt företag får ha mer än 5 arbetare, så skulle man säga, att det vore rena dårskapen och ett återvändande till ett ekonomiskt stadium, som för många herrans decennier sedan hade passerats. Familjejordbruk innebära dock principiellt ingenting annat än att vi skulle gå in för att fastställa principer, enligt vilka inom en jordbruksenhet bara får sysselsättas ett visst och mycket begränsat antal arbetskraft.

Hur skall man komma fram till dessa familjejordbruk? Man skall samman slå de otillräckliga jordbruken, d. v. s. såvitt jag kunnat fatta motionärerna rätt jordbruk i storleksgruppen 2—10 hektar. Det blir åtskilligt fler än hälften av Sveriges jordbruk. Såvitt jag kunnat fatta, skulle man alltså skapa familjejordbruk genom att samman slå sådana små jordbruk, d. v. s. man skulle skära bort åtminstone hälften av dessa jordbrukare från jordbruket. Vidare vill man i vissa fall ta jord från större jordbruk för att utvidga de små jordbruken. Principiellt anser jag en sådan tanke vara reaktionär. Det ligger principiellt på samma plan som att slå sönder de stora industriföretagen för att förstärka de små hantverksverkstäderna. Jag anser, att tanken att skapa familjejordbruk genom att slå sönder den mest utvecklade delen av det svenska jordbruket, den del som verkligen är räntabel, är en tanke, som riksdagen icke borde inlåta sig på.

Såvitt jag fattat motionen rätt handlar det i huvudsak icke om att öka den odlade arealen. Det är klart att vissa nyodlingsföretag kunna genomföras, vilket vi för vår del själva i en motion ha rekommenderat, varigenom man skulle kunna åstadkomma en begränsad ökning av de små jordbrukens areal. Men i huvudsak kan man icke genomföra familjejordbruksprincipen på annan grundval än genom en *omfördelning* av den hittillsvarande jordarealen, d. v. s. genom att stycka eller avsöndra från storjordbruken och genom att avlägsna åtminstone 100 000 svenska jordbrukare från jordbruket.

Denna tanke, att man skulle ta jord från storjordbruket för att möjliggöra familjejordbruken, illustrerar kanske den förändring, som har ägt rum i det socialdemokratiska partiprogrammet vid årets partikongress. I det förra parti-programmet står det nämligen i punkt 16, att större jordegendomar skola överföras i samhällets ägo. Detta har man numera avlägsnat och ersatt med diverse funderingar om familjejordbruket. I att man har avlägsnat detta ligger förmodligen, att man numera icke drömmer om att lösa de svenska jordbruksfrågorna på storproduktionens grundval och på den socialistiska grundvalen att göra storjordbruksproduktionen samhällelig. Man har visserligen tagit steget från småjordbruket, men man sitter kvar i familjejordbruket och kommer icke längre.

Jag noterar, att jordbruksutskottet har utdömt den förda jordbrukspolitiken i vad den gäller mer än hälften av Sveriges jordbrukare. Utskottet konstaterar nämligen, att vilka former man än vill ge prispolitiken, är det icke möjligt att varaktigt stödja dessa stora massor av jordbrukare, vilka icke ha några nämnvärda produktionsmängder att sälja utan äro hänvisade till

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

att delvis köpa en del av vad de behöva. Detta ha vi sagt i mer än tio år, och det är icke för tidigt, att riksdagen nu accepterar att det ligger så till.

Efter vad jag kan förstå vill utskottet och motionärerna trots denna utveckling gå nu vidare och göra Sveriges bönder till *statsbönder*. Det är känt för alla, att den utvecklade industrien är i behov av central planering, **men** man finner det vara självklart, att när det gäller industrien skall det enskilda initiativet och den enskilda intressenten själv bestämma vad han skall producera, vilka byggnader han skall bygga, vilken inriktning han skall ge åt sin verksamhet.

När det gäller jordbruket finner man däremot vara naturligt, att staten skall uppträda som regulator. Den fullmakt, som staten icke vill ta sig, när det gäller industrien, där den verkligen är motiverad, den vill man ta sig, när det gäller jordbruket. Man talar nämligen i motionen om en kartläggning, som »skulle göra det möjligt att utarbeta, efter de lokala variationerna i produktionsförhållandena, anpassade planer för lämplig produktionsinriktning, för ändamålsenlig driftsorganisation och utrustning av jordbruksföretag inom olika delar av landet». Det är, såvitt jag kan förstå, icke något annat som föresvävar dessa motionärer än tanken, att man skulle göra den svenska bonden till en statsbonde, vars produktion skall bestämmas av statliga organ. Man får väl icke kalla dem krisorgan, fastän de i mycket ha karaktären av de krisorgan och den centrala ledning, som skött jordbrukspolitiken under de gångna åren.

För några år sedan — det var 1935 — arbetade en jordbruksutredning under ordförandeskap av generaldirektör Wohlin. Denna jordbruksutredning trodde sig möjligen i de tyska nazistiska arvegårdarna kunna finna ett studieobjekt som kunde tillföra utredningen vissa impulser och erfarenheter på detta område. Då skickade man en studiedelegation ned till Tyskland för att studera dessa nazistiska arvegårdar, men av utredningen konstaterades, att det var ingenting för Sverige att röra sig med, därför att dessa arvegårdar i socialt avseende stodo tillbaka till och med för den svenska Östgöotalagen på 1200-talet. Jag undrar emellertid, om det icke är ett slags arvegårdskomplex som satt sin prägel på motionärernas påpekanden, att man måste skapa bestämda garantier för att förhindra en framtida ägosplittring, sedan de åtgärder med familj jordbruk som skola vidtagas för generationer framåt och som tydligen, om jag läst motionen rätt, äro avsedda att verkligen lösa det svenska jordbrukets problem, ha genomförts.

Jag betraktar, herr talman, icke detta utlåtande såsom någon katastrof, men jag betraktar det närmast litet katastrofalt för motionärerna, att när riksdagens största parti utarbetat ett nytt jordprogram som man anser epokgörande och som skall lösa jordbrukets uppgifter för generationer framåt samt framlägger detta i form av en motion, man då icke ens förmår övertyga sina egna medlemmar i jordbruksutskottet om att detta är något unikt och särskilt motiverat som måste bli föremål för en särskild utredning. Som bekant rekommenderar man ingenting sådant utan säger, att detta är en fråga som 1942 års jordbruksutredning kan hålla på och pyssla med, och att det i huvudsak icke är så mycket nytt man kommit med i motionen. Jag har på grund av utskottets funderingar i detta fall icke velat taga till orda utan jag har velat göra dessa mera principiella anmärkningar till den uppfattning som jordbruksutskottet godtagit om huru man skall kunna för framtiden lösa jordbrukets problem. Jag tänker alltså icke diskutera, hur man skall gå till väga. Jag har i en motion, väckt i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område, närmare utvecklat efter vilka rikt-

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

linjer jag och det parti jag representerar anse, att jordbrukspolitiken bör lösas efter kriget, och det blir väl tillfälle att komma tillbaka till detta, när denna fråga behandlas.

Förmodligen är det många med mig vilka begärt ordet i denna fråga eller åhört debatten som anse att vad i dag diskuteras icke kommer att i avgörande grad bli bestämmande för svensk jordbrukspolitikens inriktning efter kriget. I övrigt äro vi däremot allesammans överens om att det är en av de svåraste och viktigaste frågorna för svensk politik efter kriget att lösa jordbrukets problem, och jag understryker, då jag här sätter punkt, att jag icke tror, att man kan lösa denna fråga genom någon halvmesyr à la familjejordbruk. Jag tror, att man måste taga konsekvensen av den allmänna ekonomiska utvecklingen som här försiggår och de tendenser som visat sig, och den konsekvensen är, att småjordbruken äro en överlevad produktionsform, och att en rationell jordbrukspolitik därför måste taga till utgångspunkt att skapa jordbruk på storproduktions principerna och samhälleliga grundval. Frågan står sålunda till sist så: det är icke fråga om att rädda Sveriges småbruk, utan det är fråga om att rädda Sveriges jordbrukande massor och ge dem en dräglig existens och åstadkomma en sådan lösning av jordbrukspolitiken, att de kunna få en levnadsstandard som är jämförlig med andra samhällskategoriernas. Detta är till syvende og sist den stora fråga som man icke kan komma ifrån och den frågan kan icke — jag understryker det ännu en gång — lösas på familjejordbrukets grundval.

Herr Svensson i Ljungskile: Herr talman! Jag skall icke upptaga kammarens tid med en polemik med den föregående talaren i någon större utsträckning, men jag kan icke neka mig nöjet att göra ett par små randanmärkningar, när jag råkade komma såsom närmaste man.

Herr Hagberg i Luleå yttrade inledningsvis, att han icke hade någon praktisk förbindelse med jordbruket, och att det kanske under sådana förhållanden var en smula riskabelt att ge sig för långt in i den nu föreliggande frågan. Detta är nog det uttalande i hela hans anförande som jag är mest böjd för att instämma i. Herr Hagberg i Luleå säger vidare, att samma lagar som gälla för industriens utveckling gälla även för jordbrukets utveckling. Ja, så är det givetvis i vissa fall, men i mycket viktiga delar gäller det icke. Om herr Hagberg i Luleå vid sidan om sin marxistiska filosofi och mer eller mindre missförstådda fakta lade märke till tre omständigheter, skulle nog slutsatsen modifieras en smula. Den första är, att jordbruket arbetar under ett starkt beroende av årstiderna med varje arbetsmoment knutet till några dagar eller några veckor, och sedan är man tvungen att övergå till något annat. Det är detta förhållande som, såvitt jag vet, icke gäller i någon industri men fullständigt präglar jordbrukets ställning såsom produktionsgren. Den andra är, att detta lands topografi är sådan, att man i stora delar av landet icke kan lägga ut stora jordbruk. Landet är skapat på det sättet, att man är tvungen att driva familjejordbruk i skiftande former eller också låta bli att driva jordbruk alls i dessa bygder. Det är dock en ganska väsentlig sak. Den tredje är den, att man icke kan koncentrera jordbruksproduktionen till en bestämd plats som man kan göra med en fabrik. Den är knuten till markens yta, och när man lagt ut stora brukningsdelar, är man tvungen att breda ut denna produktion över en stor markyta. Skall detta ske från ett centrum, ökas transportkostnaderna oerhört, och de stora företagens utveckling inom jordbruket följer helt andra lagar än när det gäller stora företags utveckling inom industrien. Därmed vill jag icke förneka, att det finns en del gemensamt i utvecklingen, men det är så vä-

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

sentliga saker som här skilja jordbruket och industrien åt, att man nog icke bör alltför onyanserat draga några paralleller.

Herr Hagberg i Luleå nämnde vidare, att det från socialdemokraternas synpunkt — jag vet icke, om det också gällde kommunisterna — var nödvändigt att knyta samman arbetarna och bondemassorna. Men när den storbrukslinje som herr Hagberg i Luleå förfäktar når sin fullbordan, finns det icke längre några bondemassor att knyta samman med arbetarna, utan det finns bara en mycket decimerad lantarbetarkår kvar.

Härmed skall jag lämna den föregående talaren. Det kunde vara ofantligt mycket att diskutera i detalj, men jag tror icke, att det tjänar någonting till. Det är för övrigt icke min mening att taga upp det problem som här föreligger i sin helhet. Jag vill endast göra några korta randanmärkningar till motionen och utskottets utlåtande.

När det gäller den socialdemokratiska motion, som ligger till grund för utlåtandet, vill jag säga, att allting som i princip sägs om brukningsdelars komplettering i denna motion kan jag instämma i. Jag tror, att det är nödvändigt att gå fram på de vägar som man anvisat och som vi inom folkpartiet för övrigt varit inne på förut i annat sammanhang. Det är alltså icke nödvändigt från min synpunkt att här upprepa vad andra sagt eller att återge och stryka under vad som står i motionen. Jag kan nöja mig med detta instämmande. När man emellertid läser motionen, finner man där en tankegång som är insprängd i skrivsättet och kommer fram på många olika ställen i motionen, men denna tankegång är icke på något ställe i motionen sammanförd och utvecklad på sådant sätt, att man blir riktigt säker på vad författarna mena, och detta gäller, när man kommer in på icke frågan om brukningsdelarnas rationalisering utan på frågan om driftens rationalisering och produktionens inriktning. Det heter på s. 6 i motionen: »De enskilda jordbruksföretagens produktionsresurser böra organiseras så att de bliva fullt utnyttjade. Arbetsbesparande driftsmetoder böra utarbetas och tillämpas. Det allmänna måste giva anvisning på produktionens inriktning och sammansättning.» Samma tankegång lyser igenom på flera ställen i motionen. Jag vet icke för min del, hur mycket som ligger i detta. Om i detta skrivsätt icke ligger något annat än en intensifierad upplysnings-, undervisnings- och demonstrationsverksamhet o. s. v. har jag ingenting att erinra. Om däremot den tanken skulle ligga under, att man skulle kunna centralt bestämma produktionens inriktning för olika landsdelar och olika brukningsdelar och göra det på ett sådant sätt, att man i en eller annan form lämnar bindande föreskrifter för den enskilde jordbrukaren att sköta sin jord, även om bindningen endast skulle vara en fråga om att bevilja understöd och prisförmåner eller vad det kan vara, så får jag för min del säga att jag är mycket betänksam, och väl det. Jag har velat säga detta icke så mycket på grund av vad som i dag beslutas, därför att denna del icke tagits upp av utskottet något vidare, utan blott därför att jag tror, att det skulle vara bra, att det är sagt, ifall diskussionen en annan gång skulle fortsätta efter mera utdragna linjer i samma riktning.

En annan punkt som här tagits upp i motionen och som jag icke direkt vill säga något emot, men där jag icke heller är riktigt säker på huru mycket man skall lägga in i den, är organisationen och planeringsverksamheten. Man föreslår en administrationsapparat av annat slag än som nu är tillfinnandes. Man anser, att en central ledning för planeringsverksamheten torde böra inrättas. Om denna centrala ledning och denna administrationsapparat endast tar sikte på brukningsdelarnas rationalisering och ofullständiga jordbruks komplettering och allt vad som därmed hör samman, är det icke något annat att

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

säga därom än att de olika organisationsmöjligheterna böra förutsättningslöst prövas. Om man däremot i denna organisation skulle vilja lägga in mera långtgående uppgifter av det slag jag nyss nämnt, blir man givetvis mera betänksam.

Beträffande utskottets utlåtande har jag icke mycket att erinra. Det kanske får sägas i förbigående, att vi inom folkpartiet förra året hade en motion som vid sidan om åtskilligt annat innehöll praktiskt taget detsamma som denna motion i allt som gäller bruksdelarnas rationalisering. De andra punkterna som här närmare berörts funnos icke i den motionen. Denna vår motion besvarades i den del varom här är fråga med dels ett återgivande av en remiss från 1942 års jordbrukskommitté vari påstods, att frågan var under utredning, och dels med ett konstaterande av att det under sådana förhållanden knappast var nödvändigt att skriva till Kungl. Maj:t. Nu har utskottet i år intagit en stramare hållning. Man har skrivit en hel del och föreslagit en skrivelse till Kungl. Maj:t. Jag har ingenting att erinra mot denna stramare hållning från utskottets sida. Jag skall nöja mig med att yrka bifall till det förslag om skrivelse till Kungl. Maj:t som här föreligger. Det är så mycket lättare att göra det som därmed följer ett något senkommet erkännande av den motion som vi hade framlagt för riksdagen i fjol.

Rörande utlåtandets innehåll i övrigt är, som sagt, icke mycket att säga. Det är försiktigt hållet, och det lilla som står kan man nog på det hela taget acceptera. Det är emellertid på en punkt som jag skulle vilja säga ett ord, och det gäller anskaffande av tillskottsjord för komplettering av ofullständiga jordbruk. Det är en fråga som ännu tycks vara omstridd. Underligt nog! Jag vill då erinra om att riksdagen 1942 på förslag av andra lagutskottet beslöt en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om förslag till lag om förköpsrätt och lag om expropriation för att komplettera ofullständiga jordbruk. Bakom detta utlåtande stodo både socialdemokraterna, bondeförbundarna och folkpartisterna i andra lagutskottet, och, såvitt jag kan erinra mig, var fördelningen ungefär densamma i kamrarna. Riksdagen har alltså tagit ståndpunkt i den frågan, och då vore det önskvärt, att man finge se fortsättningen på detta ståndpunktstagande, och att Kungl. Maj:t fortast möjligt kommer fram med förslag i de ärenden som ligga under utredning. Det var nog en del talare, särskilt från bondeförbundshåll, som väjde undan för den ståndpunkten. Det förefaller dock mig, som om det passade litet illa att dels vara rädd för landsbygdens avfolkning och bondebefolkningens decimering och dels vara rädd för att ta litet jord från större bruksdelar i anspråk och därmed komplettera ofullständiga jordbruk. Ty om man icke går på den vägen, att man tar jord i anspråk för komplettering av bruksdelar, måste med nödvändighet landsbygdsbefolkningens decimering gå längre än ifall man tar jord i anspråk för samma ändamål. Naturligtvis måste man gå fram olika vägar i olika hänseenden, men man bör också försöka klara upp principen.

Låt oss säga, att det ligger två 10-tunnlands jordbruk bredvid ett 500-tunnlands jordbruk. Skulle man då slå samman de två för att fullständiga ett av dem och låta den stora gården vara orörd, då eliminerar man en familj ur bondesamhället. Tar man i stället 20 å 25 tunnland från den stora gården och kompletterar därmed bägge de små jordbruken, då bevarar man en bondefamilj åt samhället. Jag tycker nog, att man bör hålla sig på den ena linjen, när man argumenterar. Man kan icke med någon större behållning, ifråga om konsekvens och reda operera på den ena linjen, när det så passar, och på den andra linjen dessemellan. Enligt min mening hade det varit en väl så stark

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

ståndpunkt som jordbruksutskottet intagit, om det bara hänvisat till riksdagens tidigare beslut i denna fråga, vilket är tydligt nog.

Det är ännu en sak som jag skulle vilja nämna, innan jag slutar mitt anförande. Det är en sak som jag för min del är ganska orolig för. Nu har det ju i annat sammanhang ställts i utsikt, att man skall rusta upp jordbruket — och det är det också fråga om i detta fall — men det gäller stora anslag för att rusta upp jordbruket, anslag som icke ansluta sig till vad det här är fråga om. Om man nu kommer in i ett längre utredningsskede, där frågan om de ofullständiga jordbrukens fortvaro hålles öppen, och man inte vet, hur det skall vara i det ena eller andra fallet, då uppstår den risken för denna stora del av jordbrukarbefolkningen, att man i avvaktan på vittsyftande utredningar icke anser sig kunna hjälpa dessa små jordbrukare på samma sätt som man hjälper andra, större eller mindre, när det gäller brukningsdelarnas istandsättande. Det medför naturligtvis oerhörda svårigheter för brukarna av de ofullständiga jordbruken. Man har här och där ute i bygderna redan stött på den saken. Men det kan ju bli olika nyanser i direktiven för utredningen. Jorden bör ju kunna förbättras, oavsett hur det sedan skall bli med ombildningen av brukningsdelarna.

När det gäller bostäderna, så får ju familjens behov av drägliga bostäder väga tungt vid sidan av planerna på jordbrukets rationalisering. Den svåraste frågan är givetvis frågan om ekonomibyggnaderna och vad därtill hör. Jag tror, att det är oerhört viktigt, vilket också har understrukits på ett ställe i motionen, att man här försöker komma till ett resultat fortast möjligt och att man även under tiden, när utredningen pågår, beaktar de ofullständiga jordbrukens behov, så att man här icke dirigerar statens hjälp i olika riktningar och lämnar åt en oviss framtid en hel del av de jordbruk som bäst behöva hjälp. Vi stå här utan tvivel inför ett mycket svårt problem. Man vet ju, hur det är, när samhälleliga organ skola bevilja hjälp. Så fort saken är tveksam, är det lättare att säga nej än att säga ja, och här kan det uppenbarligen mycket lätt bli en massa tveksamma fall, när det är fråga om att bevilja stöd i den ena eller andra formen för upphjälpande av byggnader och annat.

Den sista lilla erinringen riktar sig varken mot utskottet eller mot motionen. Däremot skulle jag sätta värde på att en hälsning av detta slag och för övrigt många hälsningar av detta slag kunde finna vägen fram till den blivande utredningen, som skall ha hand om saken.

Med dessa små randanmärkningar ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Under detta anförande hade herr talmannen återtagit ledningen av förhandlingarna.

Herr Pettersson i Dahl: Herr talman! När det gäller detta stora frågekomplex, som kan sägas vara av avgörande betydelse för jordbrukets framtid, må det väl vara berättigat, att man som praktisk yrkesman här tar till orda och framför några synpunkter.

Vad först och främst gäller den motion som ligger till grund för detta utskottsutlåtande, vill jag konstatera, att denna motion givetvis innebär ett framsteg i förhållande till den inställning man tidigare intagit från det håll från vilket motionen väckts. Här talas nämligen tydligt och klart om att jordbruket har det ganska besvärligt, och jag tillåter mig att citera litet av vad som sägs i motionen.

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

Där talas om att lantarbetarna och de mindre jordbrukarna sammanlagt äro mer än dubbelt så talrika som företagarklassen vid det medelstora och större jordbruket. Man säger, att ehuru många av de medelstora jordbrukarna dragas med ekonomiska svårigheter är det framför allt bland de förstnämnda grupperna som den i många socialundersökningar omvittnade fattigdomen på landsbygden är förhärskande. Så talar man om bristerna i levnadsstandarden och säger vidare: »För att bilden av missförhållandena på den svenska landsbygden skall bliva fullständigare kan erinras om de sämre möjligheterna till skolutbildning, rekreation och nöjen som stå den mindre bemedlade landsbygdsungdomen till buds i jämförelse med arbetarungdomen i städer och tätorter. De sociala missförhållandena ha sin grund i låga familjeinkomster.» Jag vill här endast slå fast, att detta är synpunkter som vid upprepade tillfällen framförts från vårt håll, medan det däremot från det håll, varifrån denna motion har kommit, tidigare brukade hävdas, att jordbruket var överkompenserat. I detta avseende tycker jag, att motionen som sagt innebär ett mycket stort framsteg.

Vad sedan gäller uppfattningen om jordbrukets rationalisering och möjligheterna att förbättra jordbrukarnas ställning genom att slå ihop bruksningsdelar, så ha givetvis många synpunkter kommit fram, och det är ett helt problemkomplex man ställes inför. Jag skall icke trötta med någon utförlig statistik över hur många av dessa mindre jordbruk som äro ofullständiga och skulle behöva kompletteras. Det är, som vi veta, ganska många. Jag tror, att man i allmänhet räknar med att det skulle slås bort ca 50 000 bruksningsdelar. Herr Hagberg i Luleå gick dubbelt så långt och sade, att här måste avlägsnas ungefär 100 000 jordbrukare. Om det genom samhällets försorg skall åstadkommas en sådan omflyttning, då måste man ställa den frågan: varmed skola dessa 50 000, respektive 100 000 familjer sysselsättas? Man kan inte tänka sig, att de skola lämnas vind för våg, utan de måste genom åtgärder från samhällets sida beredas arbete och möjligheter till utkomst på andra områden.

Vi ha här tidigare i dag under den penningpolitiska debatt som föregick denna frågas behandling från finansministern själv hört tydligt och klart, att han menade, att samhället skulle se till, att alla arbetsföra personer skulle ha full sysselsättning. I detta sammanhang bör det också vara viktigt att erinra om en mycket stor fråga som vi mycket snart få till behandling här i riksdagen, nämligen den stora beredskapspropositionen, som avser anslag på 1 274 miljoner kronor. Nu kan ju invändas, att det kanske inte är meningen, att hela detta gigantiska belopp skall tagas i anspråk. Men man räknar i varje fall med att det, när det blir fred, skall bli en stor arbetslöshet, och då måste man se till, att det skapas arbete åt de arbetslösa. För den sakens skull har man gjort upp ett mycket stort program, och det har tillsatts en stor kommission som sysslar med dessa frågor. Man har räknat med att man genom de statliga åtgärder som avhandlas i propositionen skulle kunna skaffa arbete åt i runt tal 90 000 à 100 000 arbetslösa.

Går man vidare i denna proposition, finner man, att det 1933 registrerades 170 000 arbetslösa. Dessa arbetslösa skapa alltså många besvärliga förhållanden och förorsaka mycket stora utgifter för samhället. Man har då anledning att ställa den frågan: är det möjligt, att man kan tänka sig, att det efter kriget genom samhällets åtgöranden skall kunna skapas arbetstillfällen så att alla dessa arbetslösa bli använda i produktivt arbete? samt vidare: varifrån komma dessa arbetslösa? Vad är det egentligen för klientel som de utgöras av? Först och främst torde det i varje fall icke vara jordbrukare,

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

icke ens mindre jordbrukare, utan jag tror, att man kan säga, att dessa som regel ha full sysselsättning på sina jordbruk, och även om de kunna ha besvärliga ekonomiska förhållanden, så komma de inte i första hand och begära hjälp från samhället, utan dessa stora arbetslösa skaror bestå av dem som måste ha hjälp på grund av att den och den industrien icke kan hållas i gång utan måste nedläggas. Jag kan alltså icke se något annat, än att om det skall bli realiserat, vad de största teoretikerna tänkt sig, nämligen att man skall avlägsna 50 000 å 100 000 jordbrukare, så blir en ovillkorlig konsekvens därav, att dessa stora arbetslösa skaror ganska väsentligt ökas av dessa bortrationaliserade jordbrukare.

Jag tror, att det är en annan synpunkt som i detta sammanhang kan vara viktig att framföra här. Det är nog en ganska bra arbetsreserv som man får genom dessa ofullständiga jordbruk. Jag måste säga, att dessa kanske icke alltid äro ekonomiskt förmånliga för vederbörande själva, men jag tror nog, att det kan vara bra för samhället att de finnas. T. ex. varifrån skulle Skånes jordbrukare kunna få tillfällig arbetskraft till sin betodling, om de icke hade möjligheter att få tillfällig arbetskraft från de ofullständiga jordbruken i Småland och i vissa trakter av Halland o. s. v.? Jag tror, att det är anledning att i detta sammanhang också observera detta.

Vidare bör man också göra sig den frågan: är det inte möjligt att skapa ekonomiska betingelser för dessa mindre jordbruk på annat sätt än genom att sammanslå dem? Jag tror, att det var herr Pettersson i Rosta som nämnde, att det finns möjlighet att på annat sätt förbättra de ofullständiga jordbrukens ekonomiska ställning än sammanslagning. Jag skulle tro, att en stor del av kammarens ledamöter ha läst en mycket läsvärd artikel av professor Osvald i Dagens Nyheter för endast ett par dagar sedan, där han talade om de möjligheter som finnas att förbättra ställningen för de ofullständiga jordbruken eller för jordbruken överhuvud taget. Han räknade där upp en hel mängd åtgärder, som under de senaste åren åstadkommits, bättre växtodling, mera rationella metoder för gödsling, bättre utnyttjande av ekonomibyggnader, mera arbetsbesparande maskiner, anordningar för utnyttjande av elektrisk energi o. s. v. Jag tror, att det på detta område är ganska mycket att göra.

Sedan är det en annan omständighet som alldeles tappas bort, när man talar om möjligheterna att förbättra det mindre jordbrukets ställning. Jag vet icke, om dessa kommittéer som ha jordbrukets framtid under utredning verkligen sysslat med en sådan fråga. Jag har försökt att fråga mig fram men icke fått något besked. Jag skulle i varje fall knappast tro, att det ägnats så värst mycken uppmärksamhet åt den frågan, om man icke kunde tänka sig en viss plan in fråga om vad som skulle odlas på de olika jordbruken, d. v. s. en plan som ginge ut på att vid de större och mera bärkraftiga jordbruken skulle man huvudsakligen ägna sig åt spannmålsodling, som de ha utomordentliga förutsättningar för, och att åt det mindre jordbruket skulle bli förbehållet mera arbetskrävande odlingar, som, om de utföras mycket omsorgsfullt och sakkunnigt, kunna ge en ganska god inkomst. Jag tänker i detta fall t. ex. på smådjursskötseln, äggproduktionen, fjäderfäaveln o. s. v. De äro utomordentligt bra komplement till de små jordbruken.

I detta sammanhang må erinras om att det i innevarande års jordbruksproposition redogöres för inkomsterna för de olika delarna av vår lantushållning. Man beräknar där, att äggproduktionen och fjäderfäaveln ge i runt tal en sammanlagd inkomst av 150 miljoner kronor. Hur är det nu med denna äggproduktion? Är den enbart förbehållen det mindre jordbruket? Nej, det är den inte, utan i verkligheten tillgår det på ett annat sätt, vilket kanske kan

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

vara ganska förklarligt. Vid de större jordbruken har man bättre reda på konjunkturväxlingarna och kan bättre anpassa sig efter konjunkturläget och ta tillfället i akt. Om det alltså vid vissa tillfällen kan finnas lämpligt att övergå från växtodling till djuruppfödning, så äro de större jordbruken mera påpassliga och kunna då ta in vinster som tillfälligtvis kunna stå till buds. Jag tror, att man kan förstå, att de större jordbruken i detta fall mången gång ta bort möjligheterna för de mindre, därför att när man kommer upp till en viss produktion, brukar det till trots av statsmakternas reglerande åtgärder i alla fall vara så, att tillgången och efterfrågan spelar en ganska stor roll vid prisbildningen; på så sätt kunna de större jordbruken och kanske i vissa fall även de som överhuvud taget icke driva något jordbruk alls — jag tänker härvid på äggproduktionen — åstadkomma så pass stor produktion, att priserna dala nedåt.

Samma är förhållandet när det gäller fläskproduktionen. Det är också en arbetskrävande animalieproduktion som passar alldeles utmärkt för det mindre jordbruket. Man kan invända här, att det till fläsk- och äggproduktionen åtgår mycket foder, och detta foder ha de större jordbruken större möjligheter att odla på den egna arealen. Men så är i verkligheten ingalunda förhållandet, utan jag tror, att det ligger så till, att de större jordbruken i allmänhet icke odla någon fodersäd utan utsäde och andra mer betalda växtslag. Sedan köpa de i sin tur fodersäd till sina djur. Jag skall icke nämna, var detta jordbruk är beläget, men det finns i alla fall ett jordbruk, och ett ganska stort sådant, som haft ett svinstall på 600 djur men där man nu tänker åstadkomma en ökning, så att man skall komma upp till 1 000 djur. I detta fall köper man all fodersäd. Jag menar, att man här bör söka att få fram en plan i fråga om vilken odling som under vissa betingelser bör vara förbehållen jordbruk av den ena eller andra storleken, det eller det jordbruket i den eller den orten, alltså dem som ha de bästa betingelserna för odling av det ena eller andra slaget. Jag tror, att om man försöker att på detta sätt åstadkomma förändringar, så skulle i detta fall jordbrukets rationalisering enbart genom sammanslagning, som man nu talar så stort om, icke innebära ett så stort framsteg, som det rent teoretiskt förefaller.

Härmed har jag för min del icke velat ha sagt, att jag bestämt går emot en sammanslagning av brukningsdelar, när detta är lämpligt. Vi veta ju, att 1939 års egnahemsreform lämnat en ganska god hjälp, där det var lämpligt att sammanlägga dåligt bebyggda jordbruksenheter eller komplettera ofullständiga jordbruk. Jag tror, att man bör fortsätta på denna väg, och jag tror också, att man på den vägen kan åstadkomma ganska mycket. Under åren 1932—37 ha, om man håller sig till statistiken, sammanlagts 1 300 brukningsdelar helt på frivillighetens väg. Jag tror, att detta är siffror som man icke helt och hållet kan bortse ifrån.

Herr Hagberg i Luleå tog här upp problemet om jordbrukets möjligheter till nybyggnader och sade, att t. ex. på ett familj jordbruk på 15 hektar, alltså 30 tunnland, inte gärna kunde åstadkommas ett lämpligt byggnadskapital, såsom hans ord föllö. Detta är naturligtvis alldeles riktigt med nuvarande höga byggnadskostnader. Men jag skulle vilja fråga, inom vilka yrken man egentligen kan göra det? Är det t. ex. möjligt för en vanlig arbetare, även om man räknar med rådande försvarliga lönestandard, att uppföra en nybyggnad till nuvarande höga byggnadskostnader?

Jag har redan tidigare vid behandlingen av ett statsutskottsärende, som gällde en tjänstebostad uppe i Umeå, vilken skulle kosta 40 000 kronor, framfört som min uppfattning, att byggnadskostnaderna äro orimligt höga. Och om

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

vi titta på Kungl. Maj:ts nyligen framlagda beredskapsproposition, där det också begäres anslag till byggandet av vissa bostäder, se vi att t. ex. för uppförandet av en lärarbostad vid Lövstahemmet om tre rum och kök, jungfrukammare och badrum begäres 34 000 kronor. Enligt kostnadsberäkningarna skulle bostaden gå på 39 500 kronor, men föredragande statsrådet ansåg att man skulle kunna pruta till 34 000 kronor. Går man vidare i samma proposition, finner man att uppförandet av två personalbostäder vid samma hem om vardera två rum och kök kostar sammanlagt 50 000 kronor, alltså 25 000 kronor per lägenhet.

Jag frågar: skulle det med nuvarande arbetsförtjänster vara möjligt för en enskild yrkesarbetare att åstadkomma dessa bostäder? Jag tror inte att det är möjligt. Jordbruket är nog inte det enda yrke, som inte har möjlighet att följa med i galoppen när det gäller byggnadskostnaderna, utan det får nog i det fallet som i andra bli så, att statsmakterna träda emellan för att kompensera byggnadskostnaderna. Jag tror inte heller att det för de större jordbruk, som även med nuvarande uppfattning äro fullt bärkraftiga, är möjligt att bygga och förnya vare sig ekonomibyggnader eller bostadshus, när så befinnes lämpligt, ifall byggnadskostnaderna skola fortsätta att vara så höga som de nu äro. Och även om 50 à 100 000 familjer skulle förflyttas från jordbruket, såsom man här talat om, måste dessa i alla fall ha bostäder, och att bygga sådana i tätorter och städer måste väl ändå bli dyrare än inom jordbruket.

Nu är det också, tyvärr måste man säga, så att när det gäller priserna på jordbruk, talar man egentligen inte om vad jorden är värd, utan om det byggnadskapital, som anses finnas investerat där. Man får alltså i regel för ett jordbruk det belopp, som byggnaderna äro värda, och jorden tillfaller vederbörande köpare nästan gratis.

Herr Andersson i Tungelsta har här i debatten sagt, att det är otänkbart att enbart genom prisregleringar åstadkomma en levnadsstandard för det mindre jordbrukets utöware, som är jämförlig med andra grupper. Det är möjligt att det är ganska besvärligt att skaffa dem en jämförlig levnadsstandard, men nog tror jag att det åtminstone skulle finnas större möjligheter för dessa mindre jordbrukare att få en skälig levnadsstandard, om det också blir nöjaktiga priser på jordbrukets produkter, än om man enbart går in för en sammanslagning av ofullständiga jordbruk.

Jag skall inte här taga upp någon polemik med jordbruksutskottet i anledning av det skrivsätt, som utskottet använt när det gäller den föreliggande motionen, men det kanske dock kan vara anledning att litet granska ett par uttalanden, som utskottet gör.

Såsom jag tidigare anfört, har det ju på frivillighetens väg under senare år åstadkommits en hel del när det gäller sammanslagning av ofullständiga jordbruk, och det finns väl inte anledning tro annat än att det också i fortsättningen skulle kunna göras ganska mycket på den vägen. I motionen framhålles också att man i första hand bör gå fram på frivillighetens väg och att kompensationen till dem, som låta sina jordbruk sammanläggas med andra, bör göras så hög, att tvångsåtgärder inte behöva tillgripas. Men så fortsätter man: »Omläggningen måste i allt väsentligt bygga på de enskilda jordbrukarnas intresse och frivilliga medverkan. Endast i de fall, där enskilda personer bestämt motsätta sig en lösning och en uppgörelse, som innehavarna av angränsande gårdar godtagit, synes tvångsförfarande kunna övervägas.» Jordbruksutskottet fortsätter detta resonemang och säger beträffande de mindre jordbruken att »dylika stödjordbruk synas böra bibehållas i de fall förhållandena så påkalla. De jordbruk som utskottet däremot anser såvitt möjligt böra bring-

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

as att upphöra äro de s. k. ofullständiga jordbruken.» När det här talas om »böra bringas att upphöra», kommer man osökt fram till den tanken, att utskottet har den uppfattningen, att om inte en jordbrukare frivilligt avstår från sitt jordbruk, så skall jordbruket bringas att försvinna, d. v. s. han skall tvingas att sälja till en granne etc.

Det är detta som man inte kan undgå att reagera mot. Jag har själv genom min verksamhet i egnahemsnämnden i Hallands län vid olika tillfällen gjort den erfarenheten. I ett par fall har det varit fråga om arrendatorer, som skulle få friköpa sina lägenheter från ett större gods. Det har gällt ganska små och i viss mån ofullständiga jordbruk, och vi ha vid sammanträden med dessa arrendatorer föreslagit dem att köpa litet större områden från godset i fråga. Men de ha nästan alla svarat, att om de inte få köpa bara just den jordbit, som de tidigare brukat, vilja de inte köpa någonting alls. Man har då ställts inför det problemet, om man skall vägra egnahemslån till en dylik arrendator, som är mycket skotsam och duglig och på sin lilla jordbit kunnat föda en stor familj och som nu ingenting hellre önskar än att få förvärva äganderätten till denna jord. Jag tror inte att någon av utskottets ledamöter, som skulle komma i en dylik situation, skulle kunna göra något annat än tillstyrka att vederbörande får köpa den jordbit, som han visat att han kunnat bruka med framgång.

Jag menar alltså att man här kommer att ställas inför många besvärliga problem, och man får nog tänka sig för så att man inte använder större våld än nöden kräver.

Den föreliggande motionen har ju varit ute på remiss hos olika myndigheter, dels hos lantmäteristyrelsen, dels hos lantbruksstyrelsen och dels hos egnahemsstyrelsen, och alla ha avgivit utlåtanden, som knappast kunna sägas gå i tillstyrkande riktning, vad en skrivelse till Kungl. Maj:t beträffar. I samtliga utlåtanden framhålles, att de problem, som det här gäller, äro under utredning av 1942 års jordbrukskommitté, och lantbruksstyrelsen har för sin del klart avstyrkt, att motionen föranleder någon åtgärd, vilket också lantmäteristyrelsen och egnahemsstyrelsen indirekt kunna sägas ha gjort. Motionärerna själva tala för övrigt i sin motion om att de frågor, som de här tagit upp till behandling, äro föremål för 1942 års jordbrukskommittés handläggning.

Det är emellertid ett uttalande i lantbruksstyrelsens remissvar, som jag vill polemisera emot. Beträffande förstärkningen av de ofullständiga jordbruken genom tillskott av skogsmark torde, säger lantbruksstyrelsen, »en uppdelning av skogsmark i mindre lotter som regel medföra, att skogsbruket inom området kvalitativt försämrast.» Jag tror inte att det för närvarande kan sägas, att dessa mindre skogslotter i jordbrukarnas händer i regel äro kvalitativt dåligt skötta. Genom de organisationer, som jordbrukarna ha, och då det i regel är skogsvårdsstyrelserna, som ha hand om skötseln av dessa skogar, har man rätt att göra det påståendet att de s. k. bondeskogarna skötas lika rationellt och bra som bolagens och storgodsens skogar.

Jag har alltså velat ha sagt, att jag inte anser detta uttalande, som lantbruksstyrelsen här gör, vara med verkliga förhållandet överensstämmande.

Fastän således, såsom också motionärerna själva och samtliga myndigheter säga, de frågor, som det gäller, äro föremål för behandling av 1942 års jordbrukskommitté, så kommer utskottet i alla fall till det resultatet, att det skall avlåtas en skrivelse till Kungl. Maj:t. Jag måste som riksdagsman säga, att när en kommitté redan sysslar med en fråga — och jag skulle tro att det här ligger så till, att 1942 års jordbrukskommitté sysslar med hela det frågekomplex, som rullats upp i motionen — är det ganska ovanligt, att man ånyo

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

skriver till Kungl. Maj:t och begär en utredning. Jag har vid olika tillfällen haft till uppgift att försvara framstötarna från vårt håll på olika områden, och så fort man från vederbörande utskotts sida haft möjlighet att peka på att det är någon liten del av ett frågekomplex, som är föremål för utredning, så brukar det kort och gott heta i utskottsutlåtandet att motionen i fråga inte skall till någon riksdagens åtgärd föranleda, då den och den kommittén redan sysslar med saken. Senast under debatten här i lördags framfördes — det gällde visserligen en annan fråga — den åsikten, att det är ganska vanskligt och litet ovanligt, att riksdagen skriver till Kungl. Maj:t, när en utredning sitter och arbetar i positiv riktning med saken.

Utskottet har ju också varit inne på det förhållandet, att 1942 års jordbrukskommitté sysslar med de spörsmål, som motionärerna tagit upp, men kommer, som sagt, i alla fall till det resultatet att det skall bli en skrivelse till Kungl. Maj:t. Jag kan inte förstå att det i detta fall kan finnas annat skäl därför än att det för det parti, som fört fram denna motion, låter litet bättre i valrörelsen med att riksdagen beslutar en skrivelse än att motionen icke till någon åtgärd föranlett.

Det hade alltså enligt min uppfattning, herr talman, varit logiskt riktigast, att utskottet behandlat motionen på sätt, som det gjort, men kommit till den slutledningen att på grund av att alla ifrågavarande spörsmål äro föremål för en utredning, borde icke motionen till någon riksdagens åtgärd föranleda. Jag tillåter mig därför att här ställa det yrkandet, att sista stycket på s. 11 i utskottets utlåtande måtte få följande lydelse: »Enligt vad utskottet erfarit torde de i motionerna berörda frågorna vara föremål för överväganden inom 1942 års jordbrukskommitté, varför utskottet hemställer, att de likalydande motionerna I: 215 och II: 326 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.»

Häruti instämde herr *Hammarlund*.

Herr **Jonsson** i Fjäle: Herr talman! Jag vill i den diskussion, som här förts, särskilt fästa uppmärksamheten på ett problem, som berör befolkningsfrågan eller rättare sagt möjligheterna att skaffa jordbruket den arbetskraft, som behövs. För att få det rätta perspektivet på saken, kan det emellertid kanske vara nödvändigt att man går litet tillbaka i tiden.

Från 1750 till 1850 ökade den jordbrukande befolkningen i vårt land med i runt tal en miljon människor, och när man vet att ökningen icke var åtföljd av en motsvarande utökning av jordarealen eller förbättring av livsbetingelserna, så förstår man att denna befolkning levde under mycket bekymmersamma och svåra förhållanden. Befolkningen vid jordbruket var sålunda vid mitten av 1800-talet något större än för närvarande, men den hade endast $\frac{2}{3}$ av den jordareal som vi nu ha att bruka och fick knappt hälften av den skörd, som vi nu få. Det uppstod också mycket besvärliga sysselsättnings- och försörjningsproblem, och det var väl under trycket av dessa omständigheter som den starka splittring av jorden skedde, som vi veta förekom under senare delen av 1800-talet. Att finna utkomst på annat håll var inte så lätt; den industriella utvecklingen hade ännu inte tagit riktig fart, och därför måste man dela upp jorden ytterligare.

Men som bekant försiggick också under senare delen av 1800-talet en omfattande emigration, och jag tror att man kan säga, att större delen av de omkring en miljon människor, som emigrerade från vårt land under tiden 1860—1900, kommo från jordbruket, vilket i sin tur bidrog att skapa ett bättre tillstånd på landsbygden. Det blev en avlastning av det befolkningsöverskott, som åstadkommit de svåra sysselsättnings- och försörjningsproble-

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

men. Under sista delen av 1800-talet gick emigrationen tillbaka, men avflyttningen från landsbygden hade då sökt sig in i en annan fära, nämligen till industrien.

Jag tror att man kan säga att i stort sett har den omflyttning av befolkningsskikten, som utflyttningen från landsbygden representerar, varit till fördel för både jordbruket och industrien. Det har inte funnits möjligheter för jordbruket att ge något så när skäligen bärning åt ett större befolkningsantal än vad jordbruket nu har, och det har varit till stor nytta för industrien att komma i åtnjutande av det befolkningsöverskott, som avflyttat från landsbygden. Men ser man på förhållandena för närvarande, tror jag man snart nog kan säga, att avflyttningen från landsbygden har gått för långt. Vi känna ju till, att inom vissa områden, särskilt vid jordbruket, har man under de senaste åren haft svårigheter att få sitt behov av arbetskraft tillgodosett. Om man tar i betraktande befolkningsutvecklingen på landsbygden och vid jordbruket, finner man, att det är de produktiva åldrarna som avflytta. Därför är det svårigheter, särskilt inom vissa landsdelar, att tillgodose jordbruket med nödig arbetskraft.

Professor Wahlund ägnade denna sak ett betydande intresse i ett föredrag, som han höll under fjolårets lantbruksvecka, där han tog upp detta problem till behandling. Han kom till följande resultat. Han sade: »Det är emellertid icke folkminskningen i och för sig som är det allvarliga. Nej, det riskabla är att jordbrukets rationalisering icke hinner hålla jämna steg med minskningen av produktionsbefolkningen.» — »Jag vill», tillade han, »allvarligt säga ifrån, att det är nödvändigt att redan nu planera de åtgärder, som krävas för att neutralisera den åtstramning på arbetskraftstillgången, som kommer att ske under 1950-talet. Här föreligga stora uppgifter för jordbrukets forskare och organisatörer. Vi ha några få år på oss; må vi använda dem väl.»

Jag tror att professor Wahlunds uppfattning och problemställning är den riktiga, nämligen att vi få lov att skynda på med rationaliseringen inom jordbruket, om vi skola kunna anpassa arbetskraftsbehovet efter arbetskraftstillgången inom jordbruket.

När man ser rationaliseringen ur denna synpunkt, tror jag icke att man har anledning att vara så nervös inför densamma som många av de föregående talarna varit. Jag tror att man får lov att se saken på det viset, att när det gäller att rationalisera och stabilisera jordbruket är det centrala icke att genom nyodling söka utvinna större jordarealer, utan det centrala problemet är nog att söka rationalisera inom de redan befintliga jordområdena och odlade jordarealerna.

När man ser på jordbrukets förhållanden särskilt ur ekonomisk och lönsamhetssynpunkt, finner man, att det mindre jordbruket ej är konkurrensdugligt med det större. Det mindre jordbruket har, såsom det redan påpekats, mindre möjlighet att utnyttja maskintillgången. Därför ligger det efter i dessa hänseenden.

Under sådana förhållanden, när det dels är stora svårigheter för jordbruket att erhålla nödig arbetskraft, och dels det mindre jordbruket arbetar under sämre förhållanden än det större, synes det mig, att resultatet måste bli, att man skall försöka att åstadkomma en sådan sakernas ordning, att man genom olika åtgärder söker lyfta upp befolkningen vid de mindre jordbruken till högre levnadsstandard. Hittills ha vi måst gå till väga på så vis, att vi vid de prisreglerande åtgärderna försökt hjälpa det mindre jordbruket, så att det kunnat uppnå en något så när skäligen levnadsstandard. Det är klart, att man nog en tid framåt får lov att fortsätta med denna hjälpform. Vi ha

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

också varit inne på linjen att lämna vissa förnödenheter, såsom kraftfoder och sådant billigare. Men det måste väl ändå sägas, att detta icke är ett rationellt system, utan det önskvärda är väl att åstadkomma sådana produktionsförhållanden vid jordbruket, att det kan stå på egna ben.

När det gäller att komma till rätta med detta problem har det i motionen framförts några synpunkter. Jag vill gentemot en del talare här säga, att det har i motionen icke direkt sagts, hur allt skall vara i detalj, utan motionen utmynnar ju i krav på en *utredning*. Det är först sedan utredningen föreligger som man får taga hänsyn till de olika detaljförslagen och sålunda bedöma dessa efter deras värde.

Men åtminstone vi, som stå bakom motionen, ha funnit, att när man skall företaga dessa rationaliseringsåtgärder, som i största möjliga utsträckning kunna försörjningsmässigt lyfta upp jordbruket och hålla det uppe, böra de vidtagna åtgärderna samordnas, så att man icke företager en åtgärd först och en annan sedan utan någon egentlig plan. Det väsentliga i den föreslagna planen ligger i att man skall söka samordna de rationaliseringsåtgärder, som man skall vidtaga i jordbruket. När det är så, att den enskilde jordbrukaren icke orkar med detta ekonomiskt och kanske icke heller organisatoriskt, ha vi ansett, att det skulle vara en fördel för de mindre jordbrukarna att få hjälp i det hänseendet. Herr Waldemar Svensson var i sitt anförande inne på just detta problem, särskilt när det gällde samhällets inflytande och funktion i de hänseenden motionärerna anvisat och citerade vad som står i motionen på s. 6, där det säges att det allmänna måste inverka på produktionens inriktning och sammansättning. Till detta vill jag understryka vad som står litet längre ner på samma sida. Där säges, att dessa produktionsplaner, som man menar skola upprättas för varje jordbruksenhet, skola vara vägledande för myndigheternas handhavande av produktionsbefrämjande åtgärder och ingripanden samtidigt som de kunna stimulera de enskilda jordbruksföretagen att genomföra lämpliga driftsomläggningar.

Jag ser saken så, att när det gäller myndigheternas uppgifter härvidlag skola dessa så att säga angiva de stora linjerna, efter vilka planeringen skall ske; men sedan måste dessa planers upprättande anpassas efter förhållandena inom varje särskilt område. När det nu här i motionen säges, att dessa planer skola vara vägledande för myndigheternas åtgärder, är det väl icke myndigheterna, som skola bestämma, hur planerna skola vara, utan det är meningen, att man med dessa planer i sin hand skall kunna bättre avväga de åtgärder och de insatser, som staten bör åstadkomma.

Jag vill i detta sammanhang säga, att om man vill åstadkomma en verklig förbättring för de mindre jordbrukarna i vårt land, måste staten vara villig att göra en betydande kapitalinvestering härvidlag. Man säger, att man skall förbättra priserna så, att jordbrukarna kunna genomföra detta själva. Men här är det så, att priset utgår ju på saluförda produkter, och man måste ha en viss mängd saluförda produkter för att kunna få inkomster av sådan omfattning att man, utöver vad man behöver för att livnära sig, får kapitalresurser över till genomförande av en rationalisering. För det större jordbruket kanske det går, men det går icke för det mindre. För en jordbrukare, som har tre eller fyra kor och kanske en häst men därtill har sin familj att försörja, blir det ytterst små kvantiteter över, som han kan sälja och få inkomst av. Under sådana förhållanden finner jag det självklart, att statsmakterna måste verksamt ingripa, om det överhuvud taget skall gå att genomföra en förbättring av det mindre ofullständiga jordbrukets produktions- och existensförhållanden.

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

Med anledning av herr Petterssons i Rosta anförande skall jag, herr talman, be att få säga ett par ord om hans sätt att läsa den motion, som väckts, och även utskottets utlåtande. I motionen talas det om, att det är omkring 100 000 mindre och ofullständiga jordbruk, som behöva hjälp. Då gör han så, att han tar 50 000 av dem och lägger ihop dem med de övriga 50 000. Då blir det 50 000 familjer som bli överflödiga. Det föreslås, att man skall göra detta med tvång, säger han. Jag vill för min del säga, att om man läser den punkt i motionen och i utskottets utlåtande, som talar om tvång, tror jag knappast, att man kan komma till den uppfattning, som herr Pettersson i Rosta utläst ur motionen. Jag skall icke trötta kammaren med att rekapitulera citat ur både utskottsutlåtandet och motionen för att bevisa felaktigheten i det hänseendet, utan jag vill bara understryka, att här är det fråga om att i största möjliga utsträckning på frivillighetens väg komma fram till bättre förhållanden. Om man tar del av de statistiska redogörelserna skall man finna, att under de senaste tio åren har antalet ofullständiga jordbruk minskats. Det är troligt att denna minskning fortsätter allttjämt utan några särskilda åtgärder. Men jag ser saken så, att här är väl det väsentliga, att de familjer, som finnas vid jordbruket överhuvud, få en dräglig försörjning. Det är detta som härvidlag åsyftas. Jag håller före, att det är en åtgärd på mycket lång sikt och att man får försöka pröva sig fram och utnyttja de möjligheter, som finnas att förbättra det mindre jordbruket dels genom att på olika sätt utöka jordarealen men också genom en hel del andra rationaliseringsåtgärder, och på så sätt söka komma till rätta med problemet att giva det mindre jordbruket en breddad och mera bärkraftig försörjningsgrund.

Jag vill säga, att jag tycker att det rimmar illa, när man varnar för att vidtaga åtgärder för att förbättra det mindre jordbruket men att man samtidigt i djupa bröstoner talar om hur dåligt det mindre jordbruket har det. Jag var vid årets remissdebatt inne i första kammaren och hörde herr Jones Erik Andersson skildra jordbruket i Dalarna. Om man utgår från hans skildring är det icke många som önska bli jordbrukare i Dalarna; det måste vidtagas åtgärder för att jordbruket i Dalarna och överallt annars, där det är ofullständigt, skall få en bredare och starkare försörjningsgrund. Det är detta denna motion åsyftar.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till jordbruksutskottets hemställan.

Herr Nilsson i Varuträsk: Herr talman! Den motion, som ligger till grund för detta utskottsutlåtande, har väckt ett berättigat uppseende ute på landsbygden. Det är väl icke så mycket att undra på, när man betänker, hur mycket den avhandlar. Det gäller nämligen vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftigare jordbruk. Alltifrån min tidigaste ungdomstid och intill denna dag har det varit tal om, hur det skulle kunna gå att åstadkomma bärkraftigare jordbruk. Det har talats om detta i våra tidningar, det har talats om det i våra tidskrifter, det har talats därom man och man emellan; och de mediciner, som ordinerats för att åstadkomma denna frågas lösning ha i många fall varit mycket olikartade. Det har framhållits som nödvändigt, att jordbrukets produktpriser skulle höjas i sådan omfattning, att bönderna därigenom skulle komma i ett bättre ekonomiskt läge. En del har föreslagit stödåtgärder i andra former. Ändå att en hel del av dessa stödåtgärder ha kommit oss till godo ha vi icke lyckats att erhålla den bättre ekonomiska belägenhet, som vi egentligen önskat. Vi kunna blott med tacksamhet erkänna, att riksdagen har icke alltid varit så snål mot oss bönder.

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

Vi ha fått bidrag till nyodling, vi ha fått bidrag till betesförbättring, vi ha fått bidrag till byggnadsförbättring och vi ha fått bidrag till skogsdikning. Många gånger får jag säga ha dessa bidrag fallit i mycket god jord och varit synnerligen värdefulla för oss bönder. Men ändå att vi fått dessa bidrag har sjukdomen varit kvar; jag menar den sjukdom, som kallas jordbrukets dåliga bärighet.

Jag erkänner att dessa bidrag varit värdefulla, men jag liknar dem många gånger med att en läkare skall söka läka ett sår men läker såret bara på ytan och låter sjukdomen i grund och botten vara kvar; då är det ingen rätt läkning. Så är det också med den hjälp som vi jordbrukare fått. Vi ha fått den i den omfattningen, att vi kunnat hålla oss vid liv, knoga och draga oss fram på ett mycket knappt sätt. Men någon grundförbättring i jordbrukarnas ekonomiska belägenhet har icke åstadkommits därigenom.

Då är det någon som föreslår, att produktprisernas höjande till en ur jordbrukets synpunkt lämplig nivå skulle vara det verkligt saliggörande. Jag vill icke bortresonera, att jordbrukspriserna inverka så att säga på ett mycket högggradigt sätt för oss jordbrukare. Men jag kan icke undgå att erinra om, hur oerhört många jordbrukare vi ha i vårt avlånga land — ni får förlåta mig om jag nämner särskilt Norrland — och hur många tusenden och åter tusenden jordbrukare vi ha, som icke ha möjlighet att från sina små jordbruk leverera produkter till försäljning, enär desamma åtgå till familjen. Vad ha de för nytta av dessa produktprisers höjande? De ha ingen nytta alls.

Jag har haft sysselsättning inom jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse mycket länge. Jag har varit ute i bygderna och haft tillfälle att tala både med större, bärkraftigare jordbrukare och med de mindre. Jag vågar säga, att jag blivit ganska betänksam inför de mindre jordbrukarnas belägenhet. Det är mycket svårt att åstadkomma en verklig förbättring för dessa. Jag har många gånger sett, att i hela byar där uppe i våra län i övre Norrland kan varje bonde ha tre, fyra eller högst fem kor på gården och en ganska stor familj. Vad båtar det då, att ett mejeri ligger strax intill gården eller byn? De ha nästan ingen möjlighet till avsättning till detta mejeri, och de så kallade mejerilikviderna bli nära nog ingenting.

Jag är medveten om att statsmakterna även den gången hjälpte oss ett mycket stort steg framåt, när vi fingo statsbidrag för att bygga upp våra egna ekonomiska föreningar. Det betydde en särskild lättnad. Jag har nämligen varit med på den tiden, när vi sprungit hollar om buller och sålde våra mjölk-litrar för en spottstyver till den mestbjudande. Men tack vare statsmakternas välvilliga inställning fingo vi möjlighet att bygga upp mejericentraler och fingo samtidigt en laglig ordning, som tvingade bönderna in under dessa centralers stadgar och att därigenom bli solidariska med sina yrkeskamrater, som levererade till mejerierna. Det har varit oss till mycket stor hjälp. Det gäller särskilt de jordbrukare, som ha så stora jordbruk, att de ha något att avsätta. Men jag vill återigen omnämna detta, att småbrukarna ha ingen stor hjälp härav. Många syd- och mellansvenska bönder säga, att norrlänningarna ha de där förfärligt stora skogarna, som ge så mycket pengar. Hur kan någon inbilla sig, att det kan vara så? Jag vill söka i någon mån klargöra läget, hur de mindre jordbrukarna ha det. Låt mig säga, att det är ett litet jordbruk med fyra eller fem hektar åker, tre eller fyra kor och en häst. Den huvudsakliga näringen, som man har att leva av, är denna åkerlapp. Man råkar kanske ha en skogsbit, omfattande 25—40 hektar skog. Det är klart, att i den mån denna lilla åkerlapp på fyra eller fem hektar ej ger skaplig försörj-

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

ning, måste man taga till denna skogsmark. Jag vill icke giva en skopa vatten åt alla de små skogsägare där uppe, som tack vare sin dåliga ekonomi fått avverkningsförbud på sina skogar. Skogen har varit tänkt att tagas i sista hand, när nöden var som störst. Men när vi se på småbruket där uppe, är nöden som störst jämt, och skogen är en nödfallsåtgärd. När ägaren tar den, får han avverkningsförbud; det händer jämt. Det finnes för dessa små jordbrukare ingen annan möjlighet till försörjning än att söka få biförtjänster. Under min ungdomstid fanns verkligen biförtjänster. Det fanns rikligt med arbete i skogarna då; det fanns samtidigt rikligt med arbete vid flottlederna och rikligt med arbete på vägarna. Skogen har decimerats där uppe, och bolag och enskilda ha kanske icke så mycket skogar som tidigare. I den mån så är fallet har arbetsförtjänsten för de mindre jordbrukarna minskats år efter år, både vid flottlederna och i skogarna. Vid vägarna, där de tidigare haft sina arbeten med gruskörning och sådant förlagda, har det blivit andra förhållanden. Väghållningen har blivit moderniserad. Gruskörningarna ombesörjas av lastbilar, vilka skötas av en fast arbetarstam, och bönderna få numera icke många tillfällen till extra förtjänst genom gruskörningar. Vad skall det då bli av alla dessa bönder? Jag vet så innerligt väl, att även andra yrkesgrupper i samhället icke ha det så lätt, men jag kan ändå icke underlåta att framhålla, att det bland dessa mindre jordbrukare råder ganska tragiska förhållanden. Det är ett faktum. I en jordbrukarefamilj är det icke alltid mannen, som lider mest, utan i de flesta fall är det den arma hustrun, som får bära dagens tunga och hetta. Hon får sköta korna. Ofta har hon ju en stor barnskara att taga hand om, och hon har sina inomhussysslor. Mer än en gång har jag frågat en jordbrukarhustru: varför tager ni icke ett biträde? Varifrån skola vi taga pengar till ett biträde? får jag ofta till svar. Om det finns en fullvuxen dotter i familjen, och man frågar föräldrarna, varför de icke ha dottern hemma, blir svaret, att dottern icke vill stanna hemma — här ha vi att söka grunden till flykten från jordbruket. Jag är livligt övertygad om att om jordbruket som sådant vore bärkraftigt, flykten från landsbygden i mycket hög grad skulle avtaga.

Jag gläder mig mycket över att denna motion blivit väckt. Jag har sedan jag kommit in i riksdagen fått vara med om att en hel del motioner till jordbrukets fromma bifallits, men denna motion, som går ut på att åstadkomma ekonomiskt bärkraftiga jordbruk, anser jag vara den allra viktigaste som väckts under min riksdagsmannatid. Om icke de mindre jordbruket kunna göras bärkraftiga, tror jag icke mycket på norrlandsjordbrukets framtid. Jag vill verkligen hoppas, att den kommitté eller den organisation, som får i uppdrag att effektuera de önsknings, som framställts i denna motion och i detta utlåtande, måtte handla snabbt men samtidigt mycket smidigt.

Här har talats om tvångsåtgärder. Kanske det är några som tro, att det skulle gå att använda tvångsåtgärder mot småbrukarna uppe i Norrland exempelvis. Hur bedrövligt dessa än ha det, så försök icke att rycka dem från deras jordlappar! Nej, mina vänner, det går icke. Så pass väl känner jag bönderna, att jag kan försäkra, att deras konservativa inställning förbjuder dem att godkänna sådana åtgärder. De ha sedan hedenhös varit fria män. Jag beklagar, att ordet tvångsåtgärder nämnts i detta sammanhang, och jag hoppas, att vi genom förordningar, som smidigt anpassas efter förhållandena, skola kunna komma till det resultat, som utskottet åsyftar.

Det talas i våra dagar om rationalisering. Inom industrien rationaliseras det ena företaget efter det andra. Jordbruket har kommit på efterkälken, det

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

medger jag. Vad beträffar de stora och de medelstora jordbruken har det ägt rum en viss rationalisering, tack vare att innehavarna av dessa jordbruk erhålla penninginkomster i så pass stor utsträckning, att de kunna köpa moderna körredskap, men en liten jordbrukare med 4—5 hektar åker kan i regel icke åstadkomma någon rationalisering genom anskaffande av jordbruksredskap. Det går icke i lås med en mindre jordbrukares ekonomi. Bara detta visar, att det större jordbruket lönar sig bättre än det mindre.

Jag tycker verkligen, att myndigheterna — icke heller riksdagen lär därvid kunna fritagas från ansvar — ha låtit det gå alltför långt. Vi ha än i denna dag många hemmansklyvningar i våra norrländska län. Om en bonde har två pojkar, så är det ju naturligt att pojarna, i fall de äro fästade vid hemmet och äro intresserade av jordbruk, dela sin faders torva, den må vara nästan hur liten som helst. Om det blir för dyrbart att taga hem en lantmätare för åvägabringande av en laga jorddelning, så gå de helt enkelt till en klok gubbe, som hjälper dem med en s. k. sämjedelning. En sådan delning kan slutföras på ett par tre dagar och är mycket billigare än en med anlitande av lantmätare verkställd jorddelning. Sedan söka pojarna lagfart på var sin lott. Den ene får övertaga faderns gård, den andre bygger en ny gård. Vad kostar den nya gården? Den kostar kanske mycket mer än vad hela hemmanet är värt. Följden blir en mycket hög skuldsättning till skada för framtida ägare. Så ligger det till. Kanske jag målar för mycket i svart. Ni må gärna säga det, men jag vet, vad jag talar om. Det är ett faktum, att vi måste ha en förordning, som helt enkelt förbjuder bönderna att i fortsättningen stycka sina hemman i småbitar. Jag tycker lagen hittills icke varit tillräckligt effektiv. Jag har många gånger, då jag varit ute i byarna, bott hos bönder, som berättat, att deras två söner skulle dela hemmanet. »Snälla ni», har jag sagt, »gör inte det! De bli fattiga bägge två. De bli varken bönder eller arbetare, och det är mycket värre än att en blir arbetare och den andre blir bonde.»

Jag råkar ha den uppfattningen, att vi först när vi få större jordbruk ha möjligheter att rationalisera. Vi behöva en lag, som hjälper oss att lägga detta stora problem till rätta. Jag tror icke det går på en gång, utan att det måste ske på lång sikt. Först då vi fått en sådan lag, tror jag, att jordbruket kommer att gå bättre dagar tillmötes, och jag hoppas av hela mitt hjärta, att den kommitté, som kommer att tillsättas för detta ärendes behandling, kommer att handla synnerligen snabbt och synnerligen smidigt. Vi ha fått lära oss i jordbrukarkretsar, att när en kommitté tillsättes på begäran av riksdagen, så är det inte precis något gott tecken. Många gånger ha vi fått bevittna, att kommittéer tillsatts för att utreda jordbrukarnas ekonomiska belägenhet m. m. På landsbygden tycka vi, att det går för sakta. Jag vet icke vad det kan bero på, men i regel går det så förfärligt sakta, och resultatet blir ändå i många fall så obetydligt. Det förefaller, som om vederbörande hade svårt att sätta sig in i förhållandena. Jag vet ju själv, att jordbruksproblemet är ett svårt problem. Det har så många sidor, att det ofta icke förvånar mig alltför mycket, att utredningarna taga lång tid i anspråk.

Det gäller nu icke bara åkerjorden utan även skogen. Det finns hela byar, där bönderna icke äga någon skog, utan där skogen äges av ett eller flera bolag. Jag känner till en by, där det finns sexton fastighetsägare, av vilka endast tre äga skog. Det är väl ändå ett farligt sakernas tillstånd. Jorden äges av bolag, vilka till stöd för sin rätt kunna åberopa gamla handlingar, som ännu i dag äga sin giltighet. Jorden ha de en gång i tiden köpt. Det är ju också ett problem att skaffa tillräckligt med skog till respektive jordbruk.

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

Detta problem måste lösas med statsmakternas hjälp. Jag är alldeles övertygad om att om riksdagen tager sig an denna sak, så kan problemet lösas.

Herr talman, jag ber till sist att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr andre vice talmannen **Carlström**: Herr talman! Den siste ärade talaren betonade angelägenheten av att det handlas »snabbt och smidigt» men samtidigt »på lång sikt». Det kommer kanske att ställa sig litet svårt att både handla snabbt och på långt sikt. Det går naturligtvis att förenkla detta problem så mycket man vill, men om man skall komma problemet in på livet, måste man ha klart för sig, att det är betydligt svårare att lösa än vad det förefaller vid hastigt påseende. Den siste ärade talaren sade vidare, att man icke kunde tvinga de norrländska småbrukarna att gå ifrån sin torva. För att under sådana förhållanden lyckas sammanslå deras jordbruk, fordras det säkerligen en så stor smidighet, att jag har svårt att föreställa mig, hur man skall gå tillväga för att uppnå det avsedda resultatet.

Jag förundrar mig något över att dagens debatt här i kammaren blivit så lång. I utskottet ägnade vi icke, det får jag lov att erkänna, denna fråga ett så ingående studium, som man här i kammaren bestått densamma. Det måtte ha hänt något särskilt, sedan ärendet behandlades i utskottet. I varje fall ha i dag somliga talare ställt sig mycket betänksamma, herr Pettersson i Dahl har t. o. m. yrkat avslag på utskottets förslag. På bondeförbundshåll har det väl skett en förskjutning, sedan ärendet behandlades i utskottet. Man har velat mäla sig ut och nöja sig med de utredningar, som f. n. pågå. Då jag antecknat en blank reservation i fråga om motiveringen, skall jag be att få säga några ord för att motivera, varför jag reserverat mig.

Frågan om en rationalisering av de mindre jordbruken ha vi redan tidigare varit inne på. Jag tycker knappast, herr talman, att man i dag med fog kan säga: låt oss göra allting annat men icke detta. Herr Hansson i Skediga framförde sina vanliga önskemål om bidrag av olika slag till de mindre jordbrukarna. Om de av honom påkallade åtgärderna genomfördes, ansåg han tydligen, att allt vore gott och väl. Jag kan i viss mån hålla med herr Hansson i Skediga, när han sade sig tro, att saken skulle ordna upp sig av sig självt genom att de bland de mindre jordbrukarna, som hade de sämst belägna lotterna, komme att upphöra med jordbruket. På så sätt skulle man få möjlighet att sammanslå mindre jordbruk med andra dylika i sådana fall, då de låge i närheten av varandra. Emellertid måste vi väl göra klart för oss, att vi få lov att komma fram till en inventering av förhållandena på detta område här i landet. Särskilt angeläget är, att det undersökes i vad mån *möjlighet förefinnes* att åstadkomma en rationalisering. Att man redan vid realiserandet av eventuella planer, som utskottet också påpekat, får gå fram med en viss försiktighet är ju uppenbart. Man kan väl icke gärna gå emot ett sådant uttalande. Jag har redan vid tidigare tillfälle här i kammaren tillkännagivit den mening, att jag icke tror så mycket på att rationaliseringen skulle kunna gå så hastigt, men jag måste ju ändå erkänna, att om vi verkligen vilja försöka rädda en del, kanske en stor del av de mindre jordbruken, så kan det förmodligen icke ske på annat sätt än att vissa mindre brukningsdelar sammanslås.

Nu är det ju bara fråga om vad som kan ligga i detta utskottsutlåtandes långa motivering. Jag tillät mig inom utskottet säga, att jag sällan sett en så lång motivering utmynna i så litet konkreta förslag, men det kanske var ett alltför överilat uttalande. Man har visserligen uttalat sig om vad som möjligen skulle kunna genomföras i skilda avseenden, men man kan ändå icke bliva klar på vad som verkligen kan göras, förrän man fått en inventering till

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.

(Forts.)

stånd. Och jag har redan betonat angelägenheten av att inventering kommer till stånd så snart som möjligt.

Många påståenden ha, särskilt i motionen, framkommit, som jag icke kan vara med om. Detsamma gäller vissa delar av utskottets utlåtande. Beträffande det tvångsförfarande, som varit på tal, förmodar jag, att det varit förslaget om detta, som kommit bondeförbundet att övergiva sin tidigare ståndpunkt i rationaliseringsfrågan. För min del är jag icke vidare förtjust i tanken på ett tvångsförfarande. I många fall inträffar det emellertid att ett litet jordbruk, som icke har tillräckligt med egen jord, ligger intill en större gård. I sådana fall kan det, som en föregående talare framhöll, vara önskvärt, att innehavaren av det mindre jordbruket får möjlighet att — om det visar sig möjligt att genom frivillig överenskommelse förvärva tillskott från det större — tvångsvis erhålla skäligt tillskott av jord. Därigenom kan ödeläggelsen av det lilla jordbruket förhindras. Under alla förhållanden bör man naturligtvis här gå försiktigt fram.

På s. 11 i utskottets utlåtande heter det: »Då svårigheter kunna tänkas uppstå att lämna statsbidrag för byggnadsändamål till jordbruk, som framdeles måhända böra upphöra att vara självständiga brukningsdelar, bör den åsyftade planeringsverksamheten snarast komma till utförande. Vid densamma bör givetvis tillses, att innehavare av sådana jordbruk, vilka för framtiden icke kunna bestå som självständiga brukningsdelar, under övergångstiden beredas nödiga utkomstmöjligheter.» Här blir det säkerligen en delikat fråga för vederbörande att kunna mönstra ut de jordbruk, som icke anses kunna i längden bära sig, och vars innehavare därför böra utestängas från exempelvis hjälp till uppförande av byggnader m. m. Dem får man försöka att under övergångstiden bereda utkomstmöjligheter på något annat sätt. Hur detta skall tillgå, har utskottet icke närmare uttalat sig om. Jag tror det kanhända icke blir så lätt. Jag ställer mig även tveksam beträffande riktigheten av följande, av utskottet gjorda uttalande: »Utskottet är av den uppfattningen att därest verksamheten skall giva önskvärt resultat, torde en enhetlig ledning av densamma vara erforderlig. Huruvida för ändamålet skall erfordras inrättandet av ett helt nytt organ, eller ledningen av verksamheten må kunna anförtros åt något nu befintligt ämbetsverk eller annat organ, synes icke lämpligen böra avgöras i detta sammanhang.» När vi i alla fall inte från början ämna sätta i gång med ett nytt ämbetsverk för att utföra dessa saker, som ju redan på vissa punkter äro under utredning, hoppas jag att nuvarande befintliga ämbetsverk skola kunna lämna tillräckligt givande resultat härutinnan.

Jag har lovat herr talmannen att icke taga mer än 15 minuter i anspråk. Jag tror emellertid, att jag har ett par minuter kvar, och då skulle jag endast vilja säga, att fastän herr Hagberg i Luleå synes vara så välvilligt intresserad för jordbruket, att han började sitt anförande med att förklara, att han ordnat fläskpriserna här i landet på senare tiden, kom han dock ej i sitt anförande fram till någon klar linje i denna fråga. Hans kraftiga kritik även av familj jordbruken pekade dock i den riktningen, att man skulle avskaffa alla de mindre jordbruken och huvudsakligen inrikta sig på storjordbruken. Jag vill ännu en gång säga att jag tror den här rationaliseringen kommer att gå sakta. Då herr Hagberg i Luleå sade att de mindre jordbruken skulle kunna upprätthållas endast genom att man där får tillämpa en sorts slavtjänst så att säga, med lång arbetstid och försakelser av olika slag, så kan det ju vara möjligt att man kan anse detta som en slavtjänst. Men jag är glad för att kärleken till jorden alltså är så stark hos en hel del människor i detta land, att de föredra att hålla sig kvar på ett kanske ofullständigt jordbruk, där de i alla

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

fall med hjälp av hustru och barn kunna visa att de klara sig. Jag anser detta vara en tillgång för vårt land, så länge man inte vet hurudan utvecklingen på det industriella området i det långa loppet kommer att te sig.

Herr talman! Med dessa ord har jag velat uttala mig om en del punkter i detta förslag. Jag har intet annat yrkande än om bifall till utskottet i vad det gäller dess kläm, och i fråga om motiveringen har jag inte möjlighet att nu göra några ändringar.

Jag vågar till sist hoppas att den inventering och den utredning som här kommer till stånd skall göras på så varsamt sätt, att det svenska småbondejordbruket inte rubbas i sina grundvalar utan att det även i fortsättningen kan få existera i stor utsträckning.

Som tiden nu var långt framskriden och flera talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta handläggningen av förevarande ärende ävensom behandlingen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 7.30 em., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes härafter kl. 5.03 em.

In fidem
Sune Norrman.

Onsdagen den 7 juni.

Kl. 7.30 em.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1.

Herr andre vice talmannen anmälde till fortsatt handläggning jordbruksutskottets utlåtande, nr 55, i anledning av väckta motioner om vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk; och lämnades därvid enligt förut skedd anteckning ordet till

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

Herr **Liedberg**, som anförde: Herr talman! I väntan på att kammarens bänkar fyllas, må det tillåtas mig att göra en liten randanmärkning, som ligger utanför ämnet. Den som följt debatten under kanske tio talareshöjanden har ju gärna velat höra vad som sagts. Jag vet för min del icke, om det beror på bristfälligheter i den installerade högtalapparaturen eller om det beror på en del kammarledamöters förmåga att undandra sig artificiell förgylluming av den naturliga talarkonsten — jag vågar icke yttra mig om vad som kan vara anledningen — men ett faktum är, att *arrangemanget icke främjat åhörandet* av en del av de hållna anförandena. Detta är faktiskt till men för den som kommer in i debatten på ett ganska sent stadium.

För min del har jag icke ämnat försöka mig på någon större utläggning av det problem, som vi här behandla. Debatten följer ju ganska nära det ämnesom-

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

råde, som var föremål för debatt nyligen i anledning av en motion rörande jordbrukets framtida förhållanden, och det skulle därför innebära en upprepning att gå för djupt in på problemet i dess helhet.

Det har icke kunnat undgå att frappa mig, att utskottsutlåtandets formulering — jag sitter visserligen som medlem i jordbruksutskottet, men jag har icke haft tillfälle att deltaga i denna frågas behandling — och reservanterna Anderbergs och Anderssons i Tungelsta formulering förete något av vad jag skulle vilja kalla — kanske icke familjegräl men ett litet missförstånd i den trängre kretsen. Jag har litet svårt att förstå den väsentliga skillnaden mellan utskottsutlåtandet, som talar om att, i den mån undersökningar i av utskottet berörda hänseenden icke redan igångsatts, utredning i motionens syfte och enligt av utskottet angivna synpunkter bör verkställas, och reservationen, där det heter, att det jämväl bör prövas, huruvida saken kan anförtros åt en viss kommitté. Det är i själva verket så, att motionen innerhåller *väsentliga ting av det som sedan åtskillig tid tillbaka har behandlats* och stötts och blötts inom den s. k. 27-mannakommittén, med andra ord 1942 års jordbruksutredning. Om så är fallet, kan det icke hjälpas, att motionen har förlorat en hel del av nyhetens fräschör. Därmed vill jag icke ha uttalat någon förkastelsedom över motionen, ty det kan alltid vara nyttigt att understryka åtskilliga fakta.

Jag har själv för min personliga del uttalat mig om målsättningen vid flera offentliga tillfällen, kanske icke så mycket här i kammaren som utanför, och jag vill icke upprepa vad jag tidigare framhållit. Det torde vara tillräckligt känt av dem som intressera sig för den fortgående debatten på detta område. Och att här ingå på avvägningsspörsmålen, gränsdragningen, åtgärdernas utformande o. s. v. i detalj kan knappast vara lämpligt för den som sitter med i 1942 års jordbruksutredning, vilken egentligen, så vitt jag förstår, sysslat med samtliga de problem, som i motionen äro upptagna. Det kan knappast vara lämpligt att därmed föregripa den utredning och den prövning, som där äger rum.

Herr Hansson i Skediga, en av de första talarna, hade en del uttalanden, som icke kunnat undgå att väcka en viss gensaga. Han uttalade bl. a., att ingen utredning i själva verket behövdes. Blev prisbildningen bara sådan den borde vara, behövdes inga utredningar, utan saken klarade sig av sig själv. Jag kan icke annat än mellan begreppet utredning och begreppet rationalisering sätta ett likhetstecken. Vill man ha rationalisering, måste man ha en utredning, som går både på bredden och på djupet, och då komma vi fram till frågan, huruvida en rationalisering överhuvud taget behövs.

Det var en talare — herr Jonsson i Fjäle, vill jag minnas — som åberopade professor Wahlund och citerade några efter min uppfattning mycket kloka ord som han hade skrivit. Jag kan inte neka till att när jag hörde detta citat jag tänkte, att det kanhända hade varit nyttigt och önskvärt, om ett par av talarna — jag tänker både på herr Hansson i Skediga och herr Pettersson i Rosta — hade läst eller erinrat sig det uttalandet. Om nu så icke skett, får man väl hoppas, att professors närvaro i partigemenskapen kan ge anledning till nyttiga seminarieövningar på den punkten. Herr Hansson uttalade också, att det icke behövdes någon expropriation, därför att när den saken blir aktuell funnes dessa stackars människor icke kvar, och därför vore det lätt att taga jorden i anspråk för det ändamål man ur allmän synpunkt ansåge stå i bästa överensstämmelse med en aktiv jord- och jordbrukspolitik. Det egendomliga är, att medan man i dag kommit fram till denna uppfattning, kämpade man på det hållet — jag tror icke herr Hansson i Skediga personligen men hans parti — för ett eller två år sedan för att få en expropriationslagstiftning till stånd, en ex-

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.

(Forts.)

propriationslagstiftning utanför den nuvarande lagstiftningens ram. Jag hade redan då den uppfattningen, att man därmed begärde någonting, som icke kunde vara till gagn, och det förefaller ju nu, som om man även på det håll, där man den gången till min stora förvåning begärde en sådan, kommit till en liknande uppfattning.

Vad är det då som gör, att jag för min del måste ansluta mig till de reservationer — herrar Bondeson och Larsson i Karlstad — som vilja ha ett visst uttalande i utskottets utlåtande struket? Jag vill i detta sammanhang påpeka, att utskottet har skrivit försiktigt. Utskottet har nog haft klart för sig, hur vanskelig en sådan lagstiftning är — kanske icke att besluta men att tilllämpa. Men när man som min ärade vän och utskottets vice ordförande herr Andersson i Löbbo säger, att de som äro rädda för denna lagstiftning se spöken mitt på ljusa dagen — någonting i den vägen menade han väl — måste jag säga, att det kanske ändå icke är att se spöken på ljusa dagen om man opponerar sig mot att en expropriationslagstiftning tages i anspråk som ett instrument för att genomföra jordbrukets rationalisering och dess sanering. Ty hur blir en sådan lag efter allt att döma tillämpad? En del av vårt svenska jordbruk, de större bruksdelarna, har redan de förhållandevis bästa förutsättningarna för att motsvara folkhushållets krav — konsumenternas krav kunna vi säga — på en effektiv produktionsordning och samtidigt en produktionsordning, som kan förenas med en tillfredsställande inkomst-, löne- och levnadsstandard för de människor, som äro sysselsatta på dessa bruksdelar. En annan del av det svenska jordbruket åter — och en till antalet mycket betydande del — behöver hjälpas till bättre förutsättningar för att inom en given ram kunna bedriva sitt jordbruk på ett lönsamt sätt.

Hur blir nu tillämpningen av en expropriationslagstiftning? Det föresvävar väl de flesta, som äro förtjusta i tanken på att införa detta instrument i arsenalen av olika vapen för att komma till rätta med jordbrukets svårigheter och bristfälligheter, att det här är fråga om att utav de bäst situerade jordbruken taga litet här och litet där och lägga det till de sämre, som ha det otillfredsställande ordnat och otillräcklig areal.

Först och främst är det ju på det sättet, att vi ha gårdar på över 100 hektar åker till ett antal av, jag vill minnas 2 300 här i landet. Vi ha vidare åtminstone 100 000 problemjordbruk eller ofullständiga jordbruk, även om vi frånräkna de allra minsta bruksdelarna, och de jordbruk, som äro och böra karakteriseras såsom stödjordbruk. Hur långt räcker det då till att nagga de bäst situerade bruksdelarna i kanten? Det ligger i själva verket så till, att det räcker mycket litet. Ty de 100 000 småbruken ligga tyvärr icke grupperade kring de 2 300 större jordbruken utan i mycket stor utsträckning i kolonier på 10, 20, 30 stycken eller flera, och ett fåtal småbruk äro så belägna, att de överhuvud taget skulle kunna hjälpas med att få en bit från den ena eller den andra av de bruksdelar, som i och för sig äro av tillfredsställande storleksordning.

Men även om man nu ginge på den linje, som — jag upprepar det — föresvävar de flesta, som drömma om lagens välsignelsebringande verkningar, och även om man naggade de större jordbruken i kanten och hjälpte ett fåtal, hade man dock alla de andra kvar. Och vad har man dessutom åstadkommit? Jo, man har åstadkommit, att man försämrat strukturen för de bruksdelar, som icke bara i dag kunna anses någorlunda tillfredsställande, utan som ännu mer i morgon komma att motsvara de skärpta krav på effektivitet, som man då uppställer. Skulle man vilja ha denna lag och vilja utnyttja den på ett *rationellt* och riktigt sätt, skulle man naturligtvis icke bara tänka på dessa möjligheter. Det skulle icke vara de som skulle vara dominerande i önsketänkandet,

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

utan man skulle därjämte tänka sig, att man för dessa grupper av ofullständiga jordbruk, bestående av så och så många — skulle utnyttja expropriationslagstiftningen — när vi tala om en tvångslagstiftning, är det ju expropriation som mest kommer i fråga — till en sammanslagning av *flera små* brukningsdelar *till en större*. Det ligger i sakens natur, att man enligt vår uppfattning likväl varken kan eller vill vara med om detta.

Jag tror dock att det finns tankegångar i den socialdemokratiska motionen, som icke äro främmande för ett ganska långt gående tvångsförfarande, även om de icke komma till synes i utlåtandet, och även om de ledamöter, som stå för detta utlåtande, icke hylla sig till dem. Men liksom jag reagerar mot denna tendens i motionen, som jag icke kan undgå att finna, reagerar jag överhuvud taget mot tanken på att med linjal och med tvång genomföra den i och för sig nödvändiga saneringen. Jag kan icke förstå, hur man överhuvud taget med tvångsmedel skall kunna komma till rätta med problemet. Jag inser icke, hur man skall kunna skilja ut de jordbruk, som icke bara behöva utan även böra hjälpas, från jordbruk vilka visserligen teoretiskt böra hjälpas till större areal men vilkas innehavare icke vilja och önska detta, och där jordbrukets storlek för individen i fråga är tillfredsställande. Om vi än knäsetta begreppet familjejordbruk och önska, att så många som möjligt skola bli jordbruk som på ett ekonomiskt försvarligt sätt kunna sysselsätta arbetskraft för en hel familj på t. ex. man, hustru och några barn, är det likväl icke så, att alla människor tillhöra sådana familjer. Det finns familjer, som familjejordbruken visserligen skulle passa för, när barnen nått en viss ålder, men som både dessförinnan och därefter vilja sitta på en egendom, som kräver mindre arbetskraft. Därtill kommer att det under alla förhållanden blir oerhört svårt att göra en riktig gränsdragning mellan de ofullständiga jordbruken och stöd-jordbruken. Och då kommer man — åtminstone gör jag det — till den slutsatsen, att *först när människorna själva vilja ha det allmänas stöd, är det en plikt för det allmänna att också träda hjälpende till.*

En sådan tankegång utesluter tvångsåtgärder på detta område. *Tvångsåtgärderna komma att generellt sett försämrå förutsättningarna för dem som ha de mest framtidsvärldiga villkoren för ett efter hand mer och mer effektiviserat och rationaliserat jordbruk. Och man kan enligt min mening icke, om man tar hänsyn till de mänskliga faktorerna och icke bara till de rationellt ekonomiska, framtvinga de små jordbrukens sammanslagning.* Vad åstadkommer man i så fall? Jo ett våldförande av den enskildes rätt. Man åstadkommer ett osäkerhetstillstånd för alla, ett allas krig mot alla. Var och en söker att, eftersom lagen tillstodder vissa åtgärder, begagna sig av lagen eller att skydda sig mot lagen, och därmed rubbas den trygghet och den möjlighet till långsiktig planering och klok planläggning, som är en nödvändig förutsättning för att en rationalisering skall kunna genomföras. Är det någonting, som håller vår befolkning kvar vid landsbygden, så är det väl det relativa trygghetsbegrepp, som ligger i innehavet och bruket av ett jordbruk. Det kan vara ekonomiskt sämre än andra utkomstmöjligheter, som kunna stå till buds, det kan vara lockande ur många andra synpunkter att övergiva det, men jordbrukaren har en känsla av att han sitter på sin egen torva och att lagen giver honom skydd att sitta där, om han nöjer sig med de villkor denna torva skänker honom. Men genomför man dessa tvångsmedel, har man därmed rubbat en av de viktigaste förutsättningarna — om icke den allra viktigaste — för trivselen inom jordbruket. Kärleken till yrket finns där, och *den kärleken är på det intimaste sätt knuten till bruket av just de egna tegarna och den egna egendomen.* Det blir en åtgärd, som medför föga gagn och stora olägenheter. Jag bestrider icke —

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

och jag vänder mig därvidlag till utskottets ärade vice ordförande — att man kan konstruera upp fall, där man, såsom han gjorde, säger, att det och det skulle kunna åstadkommas, om det icke vore ett litet fåtal, som motsatte sig detta. Men jag säger mig, att de vinster, som man därmed skulle inhösta, måste bli va oerhört små i förhållande till de förluster man åstadkomme i andra för jordbruksutövarna grundläggande värden.

Det finns efter min mening andra medel för att komma till rätta med denna sak. Det är först och främst upplysning. Man måste göra klart för jordbrukarna, att här vill någonting till, om jordbruket inte bara i dag och i morgon utan i övermorgon skall kunna motsvara de krav, som samhället ställer på jordbruket mot det att samhället bjuder jordbruket en viss trygghet och ett visst skydd. Det måste göras klart för jordbrukarna, att med all den arbetsamhet, som i övrigt kan prägla deras dagliga gärning, så hjälper det ändå inte, om man inte samtidigt är inriktad på att positivt medverka i en förbättring av jordbrukets allmänna struktur. Det behövs framför allt ett statligt stöd, i stor utsträckning bestående av direkta bidrag till dem, som inte fylla de förutsättningar, varpå prisbildningen överhuvud taget är baserad.

Det har stått en del diskussion kring vem som skall finansiera det svenska jordbrukets upprustning. Skall jordbruket göra det på basis av sin prisnivå, eller skall det allmänna göra det över hela linjen, så att prisnivån icke behöver influeras av omkostnaderna för upprustningen. Det förefaller mig alldeles tydligt, att om man överhuvud taget skall kunna knäsaätta principer för en viss prisbildning, så måste de knytas fast till jordbruk av en viss minimistorlek eller av en viss minimikvalitet. Vi kunna kalla det för normjordbruk, eller vi kunna kalla det för basjordbruk. Men om man knyter prisbildningen till en sådan kategori och de som ligga däröver, måste man väl förutsätta, att denna prisbildning i och för sig skall kunna förverkliga det, varom alla tycks vara ense, nämligen att jordbruket skall kunna ge en arbetslön, som är jämförlik med vad andra liknande folkgrupper kunna ernå. Och i så fall — och det tror jag, att jag tidigare har utvecklats här i en annan debatt — äro denna lönsamhet och jordbrukets förmåga till egen rationalisering i stort sett synonyma.

Men så komma vi till dessa. låt oss säga 100 000 jordbruk, som inte äro stödjordbruk och icke heller fullständiga jordbruk utan som ligga däremellan, och det är alldeles tydligt, att de jordbruken aldrig av egen kraft kunna åstadkomma sin egen rationalisering. Jag ger herr Jonsson i Fjåle fullkomligt rätt i vad han därvidlag sade, fastän han kanske inte så noga definierade, vilka det egentligen gällde. Det är *där* som statsmakterna ha oerhört stora uppgifter, när det gäller att i praktiskt handlande omsätta inte bara en för jordbruksnäringen välvillig *jordbrukspolitik* i allmänhet utan även en positiv och långsiktig *jordpolitik*.

Jag tror, att man i den frågan kan komma ganska långt. Frånsett den inriktning hos människorna, som måste åstadkommas för att dessa sammanhang skola inses, genom att vidare kombinera stödpolitiken med de statliga åtgärderna på lång sikt, så förutsätter stödet till den enskilde, att denne *vill ha* stöd. Om det allmänna vill ge den enskilde stöd, så förefaller mig det också ge anledning till det allmänna att i så fall säga: vill ni ha stöd och vill ni, att vi skola hjälpa er att åstadkomma det ni inte av egen kraft kan, så vilja vi också från vår sida ha vissa utfästelser beträffande den framtida utvecklingen. Jag tror, att dessa utvägar äro alldeles tillräckliga för att både på kort och längre sikt åstadkomma det vi vilja och det som måste åstadkommas, och därmed har jag också sökt ge uttryck för min starka opposition mot att

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

på detta område införa tvångsåtgärder. Den som vill ha medicin, han skall få den, om han själv vill ha den och inser sitt eget behov, men man skall inte tvångsmata honom med den, om han finner sig bättre till rätta med att reda sig utan!

Herr talman! Jag har till dessa reflexioner f. n. ingenting vidare att tillägga. Debatten har pågått så pass länge, att det knappast finns någon anledning att ytterligare förlänga den. Jag tror för min del, att vi få upp dessa frågor i en framtid både en och flera gånger, då vi ha att taga ställning till *realiteter* på helt annat sätt än vi ha i dag, då vi tala om allmänna linjer och förutsättningar. Men med hänsyn till vad jag har tillåtit mig anföra ber jag att för min del få yrka bifall till utskottets förslag, dock med den ändring, som har föreslagits av reservanterna herrar Bondeson och Larsson i Karlstad.

Herr **Pettersson** i Rosta erhöll härefter på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag måste ha uttalat mig ganska otydligt i fråga om expropriation, eller också är det högtalaren som inte har fungerat. Utskottets vice ordförande lägger i min mun, att jag motsatt mig expropriation av jord till jordbruk, och herr Liedberg säger tvärtom, att jag vill gå med på att exproprieras. Vad har jag då sagt?

Jag har sagt, att jag är motståndare till expropriation av små jordbruk. Om det ligger två småbruk bredvid varandra och den ene ägaren skulle kunna med lagens hjälp taga ifrån den andre hans småbruk, det är jag motståndare till. Men jag har under många år i mitt hemlän rest på småbrukspremiering, och då har jag träffat på många småbruk, som legat alldeles invid brukskogarna i Bergslagen. Det har varit vackra småbruk, men de ha saknat skog och bete, och därför är jag fullt på det klara med att man måste ha en lag om expropriation för att ge dessa småbruk litet husbehovsskog och bete. Då bli de förvandlade från ofullständiga jordbruk till fullständiga.

Det är vad jag har sagt, och jag hoppas, att herrarna nu ha förstått min inställning till frågan.

Herr **Liedberg**, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Det är möjligt, att högtalaren inte har fungerat, antingen den tekniska eller den mänskliga, men jag får säga, att det sista inlägget åtminstone har givit klarhet på en punkt, och det är, att herr Pettersson i Rosta vill ha expropriation *bara* den inte drabbar vissa kategorier!

Härpå yttrade:

Herr **Sandberg**: Herr talman! Det är ju här fråga om åtgärder för åstadkommande av bärkraftiga jordbruk, och därvid har uppmärksamheten i särskild grad riktats på kravet på rationalisering. Man har ju med all rätt pekat särskilt på de s. k. ofullständiga jordbruken och erinrat om att dessa inte kunna komma till tillräcklig lönsamhet med mindre att deras karaktär av ofullständiga jordbruk förändras. Detta är ju alldeles riktigt. Det råder inte någon meningsskiljaktighet i detta hänseende. De ofullständiga jordbrukens lönsamhet måste förbättras, och därvidlag måste staten ge sitt kraftiga stöd till den rationalisering, som man måste anse vara ofrånkomlig. Detta är emellertid en fråga på lång sikt, och jag tycker nästan, att man här har varit böjd för att uttala en övertro på rationalisering. Vi få ändå inte glömma bort, att för jordbruket i dess helhet är likväl prispolitiken av grundläggande betydelse, och även för det mindre jordbruket spelar denna en avgörande roll. Då sålunda herr Nilsson i Varuträsk här för en stund sedan framhöll, att det inte spelar

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

någon roll, vilka priser man har på jordbrukets produkter, därför att de små jordbruken få ju litet eller intet med av den saken, eftersom de ha så litet att sälja, så tycker jag ju, att han överdrev denna synpunkt. Om jag tar det län, som vi båda tillhöra, nämligen Västerbottens län, vilket är ett genuint småbrukarlän, så invägdes dock vid länets samtliga mejerier under 1943 74 574 ton mjölk. Denna mjölmängd representerar ett värde av 22 370 200 kronor. Då är även producentbidraget medräknat. Om man tar hänsyn till att vi i hela länet ha knappt 25 000 brukningsdelar, så är det ändå inte så litet belopp, som kommer på varje brukningsdel. Till detta kommer naturligtvis bl. a. även de inkomster, som erhållas genom försäljning av produkter till den omfattande slakteriorganisationen. Jag kan inte för ögonblicket nämna några siffror på det området.

Utan att alltså förringa vad som här är en huvudfråga, nämligen önskvärdheten och nödvändigheten av en rationalisering på lång sikt av de ofullständiga jordbruken, så får man å andra sidan inte heller se bort ifrån att prispolitiken även i det nuvarande läget spelar en icke ringa roll. Bara ett öre per kilogram till eller från på den invägda mjölmängd, som jag nyss nämnde, representerar dock trekvartsmiljon kronor. Det är därför klart på tal om denna sak, att de differentieringsbidrag, som kommit Norrland till del, såväl som producentbidraget ha spelat en mycket stor roll för denna landsdel, och det är givetvis nödvändigt under det man väntar på den rationalisering, som inte är färdig i en hastig vändning, att se till att man inte lämnar det mindre jordbruket i sticket under tiden. Kanske blir det till och med nödvändigt att vidtaga vissa anordningar med differentierade priser även i fortsättningen, därför att man, då det gäller de norra delarna av vårt land, har att räkna med en faktor, som aldrig kan rationaliseras bort, nämligen de klimatiska förhållandena.

Men, som sagt, i övrigt är det ju så, att man vill komma till en rationellare ordning beträffande de ofullständiga jordbruken, och i det avseendet har jag inte någon annan mening än vad som sagts här i motionen och betänkandet i fråga om själva principen. Vi ha också, som erinrats om från annat håll, varit inne på denna sak från folkpartiets sida redan i fjol. Jag vill emellertid uttala vissa farhågor och varningar beträffande sättet, på vilket man synes mena att denna rationalisering skall ske. Jag förmenar, att det är högst angeläget, att man går fram med försiktighet och lämplighet. Man får inte gå bryskt till väga eller tillämpa några schablonmässiga metoder. Det går ju inte att i en hast sammanlägga ett stort antal jordbruk och ställa dem utan inkomstmöjlighet, vilka tidigare haft en del av dessa jordbruk som huvudsaklig inkomstkälla. Det säges nu visserligen inte heller från motionärernas sida, att man skall gå våldsamt till väga, men det kan inte hjälpas, att hela skrivsättet och tongångarna ändå ge en viss känsla av och en farhåga för att det där bakom ligger en viss möjlighet till tvång och våld, som är större än vad nödvändigt är.

Jag vill också peka på att här skymtar i utskottsutlåtandet inrättandet av ett stort statligt organ, som skall ha hand om planeringen av jordbruksdriften. Detta nya organ skall planera såväl i fråga om jordbrukens storlek som också själva driften på de enskilda jordbruken. Det är ju en jätteuppgift, som man på detta sätt tänker sig, och man kan vara tveksam, huruvida något statligt organ verkligen kan gå i land med den saken. Jag tror, att man inte bör glömma bort de möjligheter, som vi nu ha i de fall, då det gäller t. ex. beviljandet av statsbidrag för något ändamål åt ett jordbruk. I detta sammanhang kan ju både en rådgivning och en planläggning åstadkommas för detta jordbruk och dess drift.

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

Då det gäller denna fråga om rationaliseringen vill jag framhålla, att jag tror, att man först och främst bör förhindra, att en oklok och olämplig jorddelning får fortsätta. Man har redan tagit betydelsefulla steg i den riktningen, såsom också erinrats om i lantmäteristyrelsens yttrande, men ännu mera återstår att göra, och vi förvänta ju från det hållet nya lagförslag inom den närmaste tiden. Vidare finns det ju, som här har erinrats om förut, möjlighet att ytterligare utvidga de ofullständiga jordbruken genom nyodling, betesförbättring, stenröjning och sådant och därigenom särskilt i Norrland på ett verksamt sätt komplettera dessa jordbruk. I detta sammanhang kan jag, herr talman, inte underlåta att peka på en möjlighet till rationalisering, som visserligen inte är allena tillräcklig men som bör beaktas. Om man nämligen kan komma därhän, exempelvis genom ett betydligt kraftigare stöd från statens sida, att vi — jag tänker nu särskilt på Norrland, vilket må förlåtas mig — kunna genomföra en täckdikning av åkern i helt annan omfattning än nu, då den täckdikade arealen endast utgör cirka 5 procent av hela arealen, om man på det sättet kan skaffa bort de alltför små och oregelbundna åkerformationerna och komma till sammanhängande fält, och man sedan använder den möjlighet som finns genom gemensam maskinanvändning, så kan man på detta sätt redan inom ramen av ett mindre jordbruk med täckdikning och gemensam maskinanvändning komma ett ganska bra stycke, då det gäller rationalisering av själva åkerbrukets drift.

Sedan måste man väl tillvarataga de möjligheter till utvidgning av de små jordbruken, som givas exempelvis vid ägarebyte, då man med hjälp av de allmänna organen kan underlätta sammanläggning och laga så att man främjar tillkomsten av större brukningsenheter, i sammanhang t. ex. med beviljandet av egnahemslån. Ja, man får också lov att taga upp hela frågan om omskifte. Vi ha ju sådana fastighetsbildningar på sina håll, att det knappast kan bli någon rationell ordning förrän man får hela skifteslaget omskiftat, men det är ju en mycket stor och svår fråga.

Jag tror alltså att det är möjligt att med användande av förefintliga organ, alltså hushållningssällskapen, egnahemsnämnderna och jorddelningsorganisationen, främja jordbrukets rationalisering i mycket stor utsträckning, om samtidigt statens kraftiga stöd gives.

Jag vill med det anförda ha uttalat min varning för att förstatliga jordbrukets rationalisering på ett sätt som leder till tvång för jordbrukaren. Vidare vill jag framhålla, vilket en av de föregående talarna var inne på, att det är mycket viktigt, att jordbrukarna själva bli medvetna om vad det här är fråga om, att de erhålla nödig upplysning, och att de bli positivt inställda till den verksamhet det nu gäller. I nu nämnda hänseenden ha säkerligen jordbrukets ekonomiska och fackliga organisationer en betydelsefull uppgift att fylla.

Med dessa ord, herr talman, har jag velat beledsaga det nu ifrågavarande betänkandet.

Herr Orgård: Herr talman! Jordbruksutskottet är i stort sett enigt i sitt utlåtande, och de reservationer, som äro fogade därtill, ha icke avvikit något väsentligt från själva grundprinciperna. En ledamot av utskottet har desslikes upplyst om att i utskottet var det ganska lätt att komma överens. Man hade därför nästan kunnat vänta, att utskottets utlåtande skulle ha blivit antaget av en nära nog enhällig riksdag och att här icke någon lång debatt skulle ha behövt ifrågakomma. Å andra sidan gäller det ju en av de allra mest brännande frågor vi stå inför, en verklig jordbrukets livsfråga. Det gäller, om jag

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

så får säga, en grundfråga för jordbruksnäringen, och det är därför icke underligt att i synnerhet alla de som äro beroende av jordbruksnäringen äro intresserade av att göra inlägg i debatten. Under debattens gång förefaller det emellertid som om skilda meningar i högre grad skulle göra sig gällande än som framgår av utskottets yttrande och de till detta fogade reservationerna.

Jag blev synnerligen förvånad, när det ifrån bondeförbundshåll t. o. m. ställdes ett avslagsyrkande här. Det förefaller mig, som om man ifrån jordbrukarhåll i synnerhet hade anledning att i hög grad värdesätta, om vi kunde få ett nära nog enhälligt uttalande bakom de synpunkter, som ha framförts i motionen, och som utskottet i stort sett har enat sig om. Även om dessa frågor ligga under utredning i den stora jordbrukskommittén, tror jag, att vissa synpunkter här ha förts fram, som det kan vara av vikt att få understrukna av riksdagen. Jag tror, att detta skulle ha ett stort värde för den fortsatta utredningen. Enligt min mening borde åtminstone jordbrukets representanter från skilda partier vara intresserade av ett sådant nära nog enhälligt uttalande.

Det förefaller, som om i debatten — jag har med stort intresse lyssnat till densamma — i huvudsak två riktlinjer brutit sig emot varandra. De formulerades kanske klarast av herr Pettersson i Dahl. Av hans anförande framgick, att han icke hyste så stor tilltro till rationaliseringsåtgärder utan förmenade, att den väsentligaste vägen framåt för jordbruket var prisregleringarna. Genom dessa skulle enligt hans mening skapas en sådan prisnivå, som kunde göra jordbruket lönsamt och bärkraftigt. Jag anser för min del, att dessa båda linjer icke med nödvändighet behöva utesluta varandra. Det förefaller emellertid, som om man här i debatten på olika sidor mera kraftigt ville framhålla den ena linjens företräden framför den andras. Jag vill i det sammanhanget bara understryka, att jag för min del, i likhet med en del andra talare, i prisregleringarna ser en åtgärd som är nödvändig att tillgripa i ett krisläge för att uppehålla jordbruket, men i motsats till herr Pettersson i Dahl och en del andra anser jag det knappast vara en framtidslinje. Jag tror det knappast vara möjligt att åstadkomma en högre levnadsstandard för jordbrukets befolkning, att skapa bättre lönsamhet för jordbruket, om icke sådana grundförutsättningar byggas upp, som göra det möjligt för jordbruket att på egen grund och med egna krafter bära upp sin näring. Om man skall kunna vinna det syftet tror jag icke att man kan komma förbi strävandena att genom rationaliseringsåtgärder få till stånd en intensifiering av jordbruket. Därigenom skulle man kunna trots rimliga priser med större produktion och vidgad konsumtion åstadkomma större lönsamhet för jordbruket. Det är rätt egendomligt, att inom industrien förekommer det knappast någon debatt om rationaliseringen är nödvändig eller icke. Det är en självklar sak. Det borde vara så även inom jordbruket. Det förefaller mig, som om det knappast borde kunna råda delade meningar om att staten borde gå in för att med all kraft stödja rationliseringen av jordbruket. Däremot är det naturligtvis på sin plats, att diskussion äger rum, och delade meningar kunna förekomma om på vilka vägar rationalisering bör ske.

Här har diskussionen nu framför allt rört sig om en rationalisering av jordbruket i syfte att skapa bruksdelar efter den moderna maskinteknikens krav. Det är tydligen en av de stora grundfrågorna. På den punkten ber jag att få säga något med anledning av vad som har framhållits här från olika håll. Det förefaller, som om man i motionen och utskottsbetänkandet har tolkat in en hel del, som är fullständigt främmande för dem som stå bakom densamma. Jag kunde icke underlåta att göra den reflexionen, när herr Liedberg hade ordet, att han tolkade motionen och utskottsbetänkandet på ett sätt, som knappast är berättigat. Jag har själv varit med om att diskutera motionen i

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

ett förberedande stadium, men har knappast från något håll hört de synpunkter anföras, som herr Liedberg här ville intolka i motiveringen. Enligt min uppfattning syftar hela motionen till att man skall bereda väg för en ökad rationalisering genom en intensiv upplysningsverksamhet och genom att planer uppgöras centralt och av sakkunniga, och att vidare statens stöd sättes in för att skapa möjligheter för de enskilda jordbrukare, som vilja använda sig av dessa anvisningar att rationalisera sina jordbruk.

När det gäller tvångsförfarandet förefaller det mig, som om diskussionen om det ordet bör reduceras till att gälla frågan om expropriation i alldeles särskilda fall, när samhällsintresset kräver, att sådana ingripanden göras. Jag kan icke underlåta att instämma med herr Pettersson i Rosta, när han här polemiserade mot herr Liedberg på den punkten. När jordbrukarna och böndernas speciella organisation ställer sig bakom expropriationskravet, förefaller det väl ändå icke vara ett tvång, som syftar till några våldsamma förändringar och till några vådliga handlingar emot de enskilda jordbrukarna.

Som jag tidigare framhållit förefaller det, som om herrarna i diskussionen i större eller mindre grad ställa sig på den ena eller andra linjen, å ena sidan rationaliseringslinjen och å andra sidan prisregleringslinjen. Jag vill för min del återupprepa vad jag nyss yttrade, nämligen att jag i regleringarna ser en tillfällig åtgärd i kristider. Inom det parti jag tillhör äro vi nog ganska eniga därom, att stöd åt jordbruket i en kristid är nödvändigt. Men vi se i de åtgärderna icke den stora framtidslinjen för jordbruket. Den måste sökas på andra linjer.

Jag kan i detta sammanhang icke underlåta att här citera ett yttrande av herr Liedberg ur ett föredrag, som han nyss har hållit i Vimmerby. Yttrandet är hämtat ur ett direkt referat ifrån föredraget. Detta yttrande innehåller en vantolkning av den uppfattning jag och det parti jag tillhör i detta sammanhang företräder. Jag kan icke låta bli att här något beröra detta uttalande. I referatet heter det: »Herr Liedberg yttrade, att han ville fasthålla vid bondejordbruket som den grund vi skola bevara och bygga vidare på, medan statsrådet Sköld pläderade för en så låg prisnivå, att rationalisering därigenom skulle framtvingas, och rekommenderade, att staten skulle bekosta förbättringarna.» Det förefaller mig, som om denna uttolkning av herr Skölds och därmed även det socialdemokratiska partiets uppfattning i denna fråga är lindrigt sagt en smula för enkel. Det är helt enkelt en fullständig vantolkning. Jag hänvisar till vad jag nyss yttrade, när det gällde prisregleringarna. Å andra sidan vill jag i detta sammanhang framhålla, att det väl knappast är möjligt att på prisregleringarnas väg gå hur långt som helst, och jag tror, att det icke är möjligt att därigenom skapa de nödvändiga förutsättningarna för rationalisering av jordbruket.

Det kan knappast heller vara ett jordbrukarintresse, att prisnivån och levnadskostnaderna uppdrivas orimligt högt. I synnerhet gäller detta de norrländska jordbrukarna, och nu kommer jag in på ett kapitel, där jag vill framhålla några synpunkter, som icke tidigare ha anförts i debatten och som överhuvud taget ha föranlett mig att begära ordet. Det är ju så, att när det gäller jordbrukets lönsamhet, dess ekonomiska bärkraft, spelar skogen för det norrländska jordbruket en lika stor roll som jordbruket. Det förefaller mig, som om man i de utredningar, som nu komma att sättas i gång och som pågå, även bör taga hänsyn till skogsbruket och att dess problem samtidigt böra diskuteras. Även på detta område kräves en rationalisering. Härvidlag har ju staten gått in för utomordentliga åtgärder för att genom skogsvägar, dikningar och sådant åstadkomma rationalisering av skogsbruket. Men även på detta område ha vi

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

detta tillstånd med olämpligt små brukningsdelar. Skogsbruket är till ganska små egendomar söndersplittrat i en mängd små skiften eller långa och smala skiften o. s. v., som omöjliggöra en rationell skogsdrift.

I en av mina grannsocknar äro förhållandena t. ex. rätt så odrägliga på det området. Till tämligen små jordbruk höra ofta 10 till 20 skogsskiften. I höstas skulle en skogsbilväg stakas i grannskapet till mig, och stakningen råkade i första omgången gå längs ett skogsskifte, som genom denna väg blev fullständigt fördärvat. Vägen slukade nästan hela skiftet. Man måste därför lägga vägen på annat håll. Med detta har jag endast velat illustrera hur förhållandena kunna vara även när det gäller skogsbruket, och att diskussionen även bör omfatta detta, när det gäller att få till stånd brukningsdelar, som kunna mer rationellt utnyttjas. Jag vet, att det är svårt att komma till någon lösning i denna fråga, men det är nödvändigt. Vi kunna icke åstadkomma rationellt skogsbruk, om icke även på detta område åtgärder vidtagas. Jag vet, att i stor utsträckning kunna även bondejordbruk med välbelägna och lämpliga skiften drivas mycket rationellt och upptaga tävlan med storskogsbruket, men jag anser, att lämpligt avvägda skogsskiften, möjliga att rationellt sköta, äro en nödvändig beståndsdelen av åtminstone ett norrländskt jordbruk för att detta skall kunna bli ekonomiskt bärkraftigt. Även på sådana välbelägna skogar till bondejordbruken kunna ytterligare rationaliseringsåtgärder vara behövliga, och jag tror, att staten på vissa områden borde sätta in ytterligare stöd, både när det gäller upplysning, hjälp med planering och ekonomiskt stöd.

Jag kommer så in på en fråga, som jag förde fram häromdagen, när vi diskuterade den nya fastighetstaxeringen och den ifrågasatta nya metoden för skogstaxering. Där framhölls, hurusom en taxering, som kunde få ett underlag av en riktig uppskattning, knappast var möjlig, om icke bättre kunskaper om skogarnas beskaffenhet kunde åstadkommas. Det framhölls av olika sakkunniga i diskussionen inom bevillningsutskottet, hur värdefullt det skulle vara, om skogsuppskattningar och framför allt hushållsplaner i större utsträckning än hittills kunde åstadkommas i skogsbruket. Jag vill också passa på detta tillfälle — särskilt när jag nu ser jordbruksministern vara närvarande — för att fråga honom, om icke den frågan kunde upptagas till diskussion, på vilket sätt staten skulle kunna lämna bidrag till att stimulera åstadkommandet av hushållningsplaner för skogsbruket i större utsträckning. Jag tror, att detta är ett utomordentligt statsintresse, förutom att det är en rationaliseringsåtgärd av grundläggande betydelse i synnerhet för det norrländska skogs- och jordbruket.

Skogsbruket kommer kanske efter kriget in i ett skede, där det gäller att i konkurrens med världsmarknadens priser se till, att vi kunna uppehålla exporten av skogsprodukterna. Vi komma säkerligen att ställas inför en hård konkurrens. I detta sammanhang vill jag också framhålla, hurusom det är ett intresse för jordbruket att vi se till, att en sådan handelspolitik föres i landet att icke exportmöjligheterna, framför allt beträffande skogsprodukter, försvåras. Även detta är ett jordbrukarintresse. Det är således icke heller ett jordbrukarintresse att prisnivån och därmed levnadskostnaderna drivas upp så högt, att våra exportmöjligheter försvåras.

Det var dessa synpunkter jag här ville anföra i denna debatt. Till sist vill jag framhålla, att det vore av ett utomordentligt värde, om det åtminstone när det gäller de stora principer och riktlinjer, som ha framförts här i motionen och som även ha vunnit utskottets gillande, kunde skapas en så stor enighet som möjligt ifrån samtliga partier och ifrån olika yrkesgrupper, ty det är så — det är detta jag särskilt velat framhålla — att denna fråga, att skapandet

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

av en ekonomiskt bärkraftig grund för en högre ekonomisk standard åt jordbrukets befolkning, icke bara är en bondefråga och en jordbrukarfråga, utan det är en samhällsfråga, av vilkens lösning alla grupper borde vara intresserade. Med hänsyn härtill förefaller det vara av utomordentligt stort värde, om det bakom de uttalanden som här ha gjorts kunde ske en så enig samling från skilda håll som möjligt. Framför allt borde det vara ett jordbrukarintresse, och jag kan som sagt icke förstå, att ifrån sådant håll t. o. m. avslag har yrkats på utskottets hemställan.

Under detta anförande hade herr talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Liedberg** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag har icke begärt ordet för att förstora skiljaktigheterna mellan utskottsmajoritetens och reservanternas ståndpunkt, då ju de synpunkter, som här anförts, äro i stort sett desamma som vi tidigare diskuterat i anledning av en motion från *vår* sida i jordbruksfrågan. Min ståndpunkt skiljer sig från utskottsmajoriteten endast i fråga om tvångsmedlen och expropriationsförfarandet.

Den föregående ärade talaren påtalade en vantolkning, som jag skulle ha gjort mig skyldig till i mitt tal i Vimmerby av ett uttalande av herr Sköld. Jag bara beklagar, att herr Sköld icke är här närvarande, så att han själv kunnat klarlägga sin inställning i frågan. Mitt citat var fullkomligt riktigt. Men jag måste säga, att fullständigheten och ärligheten hade krävt, att man också hade citerat herr Skölds yttrande. Jag är emellertid i tillfälle att göra det, åtminstone i ett fall. Herr Sköld anförde nämligen i sitt Linköpingstal enligt ett referat i Morgontidningen: »För att så skall kunna ske» — nämligen att statens inställning skall vara pådrivande, ej återhållande — »är det nödvändigt, att staten har viljan att i princip ikläda sig ansvaret för hela finansieringen av rationaliseringen.» Vidare yttrade herr Sköld enligt referatet, att »herr Liedberg hade i ett föredrag hävdad, att rationaliseringen skulle bli genomförd av de enskilda jordbrukarna, om bara en extra prispörljning på jordbruksprodukterna med ungefär 10 procent medgavs. Enligt statsrådets mening funnes endast en utväg för rationaliseringens finansiering, som kunde verka stimulerande, nämligen att samhället tillhandahölle det nödiga kapitalet i form av statsbidrag och lån på goda villkor.» Det hade ju varit lämpligt att också citera mitt tillrättaläggande av herr Skölds vantolkning. Jag har aldrig talat om tio procents förhöjning utan om *vad tio procent betyder* för problemet i dess helhet; det är vad jag försökte göra klart i Vimmerby. Ingen människa tror, att jordbruksregleringen är någon *evighetslösning*. Skulle jordbruket emellertid till tack bara få det beskedet, att regleringen endast varit en *tillfällig* åtgärd, som man nu är beredd att släppa, komma vi enligt mitt förmenande in i ett läge, som för jordbrukets vidkommande blir fullkomligt ohållbart. Jag tror icke, att det är *möjligt* att vidmakthålla vårt jordbruk, därest icke en viss lönsamhet möjliggöres.

Härefter yttrade:

Herr **Lundell**: Herr talman! Det är ju en omfattande fråga, som man här har tagit upp till diskussion. Debatten har pågått ganska länge, men det kan väl därför icke anses oförsynt av mig att påstå, att den omständigheten att frågan tagits upp i år beror därpå, att vi i år ha valår, och att man från det stora socialdemokratiska partiets sida med denna motion och med detta utskottsut-

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.

(Forts.)

låtande avser att hålla kvar eller förvärva ytterligare röster från lantbrukare och lantarbetare. Förhållandet är ju det att de frågor, som beröras i dessa motioner, redan äro föremål för överläggningar inom 1942 års jordbrukskommitté. Hade motionerna lagts fram från annat håll, som icke kunnat förfoga över majoritet inom utskottet, hade de säkerligen blivit avstyrkta av utskottet just med hänvisning till att de i dem berörda frågorna voro föremål för utredning inom denna kommitté.

I själva utskottsutlåtandet står det ju icke så mycket, och de uttalanden, som där äro gjorda, äro icke så särdeles tydliga. Jag har därför funnit mig förelåten att gå till själva urkällan, d. v. s. motionerna, ty där får man mera klart för sig, vad det här är fråga om. Man får sålunda klart för sig, att här minsann icke är fråga om några småsaker. Det spörsmål man här drar upp är i själva verket ofantligt vittomfattande. Det gäller en inventering av landets alla brukningsdelar, en inventering för varje brukningsdel av själva markfördelningen, av byggnadsbeståndet, av jordbrukets försörjning med maskiner och andra redskap samt levande inventarier. Det är väl också fråga om att man skall inventera själva jordbrukarfamiljerna och undersöka, om de äro tillräckligt stora, eller för små, för att kunna sköta den brukningsdel de fått att bruka.

Jag vill innan jag ger mig in på den stora och svårlösta huvudfrågan fästa uppmärksamheten på ett par uttalanden, som förekomma i motionen och som väl äro avsedda att användas i valpropagandan. Det heter i andra stycket på s. 2, att lantarbetarna under senare år »till stor del tack vare de fackliga organisationernas insats tillförsäkrats en välbehörlig ökning i årsinkomsten». Ja, det är kanske riktigt, att lantarbetarnas löner stigit ganska mycket under de senaste 15 åren, men om detta beror på de fackliga organisationernas insatser eller ej kan man ju tvista om. Jag tror för min del, att lantarbetarnas löner även under föregående 15-årsperioder ha stigit icke så litet. Motsättningarna kring lönefrågan ha dessutom på senaste år mildrats genom sättet för jordbrukets prisreglering. Vidare får man väl också ta någon hänsyn till hur stor del av denna lönestegring som är rent nominell och alltså icke motsvaras av någon ökning i reallönen. Vi ha ju under denna tidrymd haft ett betydande fall i penningvärdet eller med andra ord en betydande prisstegring, hur man nu vill uttrycka saken. Icke så sällan har jag hört äldre lantarbetare säga, att en liter brännvin nu kostar en dagsinkomst, men att så var förhållandet också för 40 år sedan. Nu är ju brännvinet icke en nyttighet av första ordningen, men om man ser på andra nyttigheter, som lantarbetarna behöva, får man nog erkänna, att en icke så liten prisstegring ägt rum på sådana förnödenheter som kläder och skodon, vilka lantarbetarna äro i allra största behov av och som de måste köpa. Däremot har icke så stor prisstegring ägt rum på livsmedel men detta är förnödenheter som de endast delvis äro i behov av att anskaffa för pengar. Tar man hänsyn till dessa förhållanden kanske man kan säga, att den lönestegring, som lantarbetarna fått del av, icke är av den avgörande betydelse, som i motionen gjorts gällande.

Ett annat uttalande på s. 3 i motionen måste bero på något förbiseende. Det heter där, att »nettoinkomsten per brukningsdel är avsevärt större vid jordbruk i de högre storleksklasserna än vid jordbruk om högst 10 hektar åker». Det är ju ganska egendomligt att komma med ett sådant påstående, ty det bör falla av sig självt, att när det är fråga om ett mycket större insatt kapital bör nettoinkomsten vara större. Det borde icke stå nettoinkomsten utan förräntningsprocenten. Jag antar, att det är detta som är meningen. Som det nu står är det icke mycket mening med uttalandet.

Nu skall man gå in för storinventering av landets alla brukningsdelar. Man

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

skall alltså i främsta rummet undersöka, om brukningsdelarnas arrondering är sådan den lämpligen bör vara eller om brukningsdelarna behöva kompletteras och ifrån vem sådan komplettering skall ske, samt om det går att åstadkomma kompletteringen genom frivilliga uppgörelser, eller om man skall behöva tillgripa tvångsförfarande. Och när man har inventerat icke bara brukningsdelens arrondering utan allt annat som jag redan nämnt, nämligen byggnader, maskiner, redskap, levande inventarier och familjens storlek, skall man sedan planera och organisera, och så skall man komplettera det som felas. Det skall tydligen ske med statsunderstöd och genom direktiv från statliga eller halvstatliga institutioner. Det förefaller mig också, som om man tänkte sig, att här skall anges produktionsinriktningen för alla dessa olika brukningsdelar, kanske först bara rent regionalt, att Norrland skall huvudsakligen eller uteslutande producera vissa saker och län eller landskap i Mellansverige andra saker, och längre söderut skall man återigen ha sin särskilda produktion. Måste man icke säga sig, ärade kammarledamöter, att detta är dock en för stor sak att sätta i gång utredning om. Är det icke alltför vidlyftigt att ge sig in på en sådan historia? Här säges ju i motionen, att man räknar med att det skall taga en generation, innan detta blir ordnat. Då blir det väl så, att när man har kommit fram till denna nya generation, så visar det sig, att allt man har gjort har hunnit bliva föråldrat och har varit tämligen värdelöst, och man skulle då eventuellt behöva börja om på nytt igen.

En av grundteserna i motionen, som, förefaller det mig, har gillats även av utskottet, är att familjejordbruket skulle vara en särskilt gynnsam form av jordbruk. Jag vill nog medge, att familjejordbruk är betydligt lämpligare än de småbruk, som ha fått en alltför stor utbredning, men jag skulle icke vilja säga, att familjejordbruk ändå är den lämpligaste avvägningen av brukningsdelarnas storlek. Jag har fått den uppfattningen, att bondhustrurna på dessa familjejordbruk bli alldeles för bundna. De äro vardag som helgdag bundna vid sina sysslor och kunna icke komma ifrån. Följden blir, att när döttrarna se, hur bundna mödrarna äro, akta de sig sedan att gifta sig med några lantbrukare alls, i varje fall icke med lantbrukare av ifrågavarande kategori. Det är nog gynnsammast, skulle jag tro, med jordbruk som åtminstone äro så stora, att de behöva sysselsätta minst en avlönad arbetskraft. Då kan det ske ombyte i fråga om sysslorna emellan familjemedlemmarna och den anställda arbetskraften.

När man inriktar sig på familjejordbruk får man väl dessutom göra klart för sig, att familjerna ju icke ha någon slags konstant storlek, utan det växlar ju från det ena året till det andra. Det kan exempelvis vara ett familjejordbruk med man, hustru och ett par barn, som äro så stora att de kunna göra nytta inom brukningsdelen, och det hela kan tyckas vara ganska gott ett år, men så kan t. ex. hustrun dö, och då blir det ju icke något familjejordbruk längre. Det kan dessutom hända, att barnen gå till industrien, och då blir ställningen också en helt annan. Skall då den där förändringen, att brukningsdelen icke passar till familjen eller familjen icke längre passar för brukningsdelen, föranleda nya överväganden om arronderingens lämplighet, eller skall det eventuellt ordnas så att denne man, som blivit av med hustru och barn, skall flyttas till en annan brukningsdel? Jag kan icke förstå, att det kan vara någon vidare mening med att planera jordbruken så att de just skola passa för en familj, bestående av man, hustru och en viss arbetskraft från barn. Det kan ju inträda andra förändringar här, exempelvis att den, som först hade ett familjejordbruk, när hustrun dog, måste skaffa sig lejd arbetskraft. Det kan också hända, att mannen gifter om sig med låt oss säga en folkskollärarinna.

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.

(Forts.)

Då blir det icke familj jordbruk, utan då blir det ett stödjordbruk, och då skulle det kanske föranleda nya planeringar. Det kan ju också ske en sådan förändring som att det kommer en industri till socknen. Då blir det av den anledningen ett stödjordbruk i den mån en eller flera av familjemedlemmarna lyckas få anställning inom industriföretaget. Jag tror, att en sådan här planering blir i mycket hög grad en planering i de uppgjorda förslagen, som ofta kullkastats av ändrade förhållanden, så att när något är klart att sättas i verket, så passar icke familjen längre eller det som man har gjort i ordning åt familjen.

Den känsligaste frågan här är väl emellertid frågan om tvångsförfarandet, vilket har föranlett en reservation till utskottsutlåtandet. Nu står det i utskottsutlåtandet, att tvångsförfarandet endast skall tillgripas som en yttersta åtgärd, och det framhålles dessutom att man måste framgå med försiktighet, så att icke produktionsbetingelserna för bärkraftiga jordbruk försämrats. Ja, vem skall avgöra det? Om man vill avskilja viss areal från ett bärkraftigt jordbruk, vem skall då avgöra, om det försämrats? Skall det avgöras av den som vill ha jorden eller av den som man vill tvinga att avstå från jorden, eller skall här vara någon slags domsmyndighet från den organisations sida, som är avsedd att leda hela denna verksamhet? Jag tror, att det blir en rätt omöjlig sak att där få några rättvisa avgöranden, som äro ekonomiskt kloka och riktiga. Herr Andersson i Tungelsta var inne på frågan om tvångsförfarandet, och han talade om att det kan finnas en ägare till ett större jordbruk, som utan olägenhet kan avstå en del därav till en granne, men om han icke ville göra detta frivilligt borde man få använda tvångsförfarande. Det måste ju bli en mycket tvistig sak detta. En mycket tydlig olägenhet blir det väl så gott som alltid, om det är fråga om att avstå något av åkerarealen, därför att husen på den större brukningsdelen äro väl i regel dimensionerade efter den åkerareal som finns, både vad angår utrymmet för skörden och utrymmet för djurstocken. Om man tar bort en viss del av åkerarealen för vederbörande, får man för stora byggnader i förhållande till den kvarvarande arealen, vilket är nationalekonomiskt oförmånligt. Det förhåller sig väl även på det sättet, att husen på den brukningsdel, som får denna nya jord, bli för små med hänsyn till den utökade arealen, och så måste de byggas till. Man skulle alltså slopa byggnadsutrymmen på den större brukningsdelen och öka ut desamma på den mindre brukningsdelen. Jag tror att ett sådant förfarande i ganska få fall skall visa sig vara en nationalekonomiskt klok handling.

Herr Pettersson i Rosta gjorde en anmärkning rörande dessa ofullständiga jordbruk, som jag ansåg vara mycket klok. Han sade att det vore lyckligt, om man kunde ordna det så, eventuellt genom kommunala åtgärder, att industri flyttade ut och stannade på landsbygden. Då kunde en hel del ofullständiga jordbruk övergå till stödjordbruk. Jag tror att detta är en utväg, som får anses vara riktigare än det tvångsförfarande som utskottet talar om.

Herr Andersson i Löbbo sade bland annat, att om vårt jordbruk skulle utlämnas till den fria konkurrensen, så skulle det gå under. Detta är en sak, som inte direkt har med det föreliggande problemet att göra. Det är emellertid ett uttalande som man ofta hör, och därför vill jag begagna tillfället att säga till herr Andersson i Löbbo, att detta nog gäller även för många andra näringar, om de skulle utsättas för konkurrens från företag i utlandet, som betala betydligt lägre arbetslöner än vi betala i vårt land. Behovet av att staten på ett lämpligt sätt upprätthåller en närings konkurrensduglighet genom tullskydd eller på annat sätt är alltså ingen specialitet för jordbrukets del.

Herr Pettersson i Dahl gjorde i sitt anförande ett par uttalanden, som jag anser mig böra säga ett par ord om, ehuru herr Liedberg redan bemött dem,

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

åtminstone i viss mån. Herr Pettersson i Dahl hade den funderingen, att man icke blott skulle ha regionalplanering i fråga om olika odlingar — alltså att det skulle vara tillåtet att odla vissa saker i vissa landskap och vissa län och icke i andra — utan att man skulle dela upp kulturerna och aveln på brukningsdelarna efter deras storlek, så att exempelvis äggproduktion skulle förbehållas jordbruk intill en viss storleksgrad men inte därutöver, och detsamma skulle förhållandet vara med produktionen av fläsk. Möjligtvis skulle det tillåtas innehavarna av de större brukningsdelarna att hålla höns till husbehov och en hushållsgris. Jag tycker för min del att det är en ganska fantastisk tanke, att man på det sättet skulle göra något slags uppdelning och säga vad som får produceras och inte får produceras inom ett visst jordbruksföretag.

Dessutom kunna ju dylika bestämmelser kringgås. Om ett jordbruk med en areal på 50 hektar anses för stort för odling av svin och höns, kan ju brukaren köpa sig en liten lägenhet, som ligger intill hans gård och som inte drabbas av detta förbud, och ingen kan väl hindra honom att där hålla svin och höns. Ty dessa bestämmelser angående olika kulturer och olika slags avel skulle ju vara knutna till brukningsdelarnas storlek och inte ha avseende på ägaren. Är det då inte bättre att låta de naturliga betingelserna vid varje brukningsdel vara utslagsgivande för produktionens inriktning. I det långa loppet väljer nog varje jordbrukare att lägga huvudvikten på den produktion, som passar honom bäst. Jag tror att herr Pettersson i Dahl själv skulle bli ganska misslynt, om det kom ett meddelande från jordbruksdepartementet, att en viss kultur, som herr Pettersson i Dahl kanske anser sig vara specialist på och som han sysslat med i många år, befinner sig bland de kulturer, som hädanefter inte skulle tillåtas på en brukningsdel av den storleksklass, inom vilken herr Petterssons jordbruk ligger.

Jag får säga, att jag är mycket skeptiskt inställd mot hela det föreliggande förslaget, och det skulle ligga närmast till hands för mig att yrka avslag på utskottsutlåtandet. Emellertid ligger ju redan denna fråga under utredning hos 1942 års jordbrukskommitté, åtminstone i viss utsträckning. Det är väl därför såväl i principiellt avseende som i faktiskt avseende med hänsyn till verkningarna ganska likgiltigt, om det utlåtande som nu föreligger blir formellt avslaget eller formellt bifallet.

Emellertid vill jag fästa uppmärksamheten vid det egendomliga i att ta upp en viss näring och utsätta den för statlig reglering på det sätt, som man här tycks tänka sig i fråga om jordbruket. Inte är det väl någon av herrarna som tänker sig, att man skulle ta upp låt oss säga verkstadsdriften till någon liknande reglering, att man skulle inventera alla större och mindre verkstäder som finnas i hela landet och se efter om de äro lagom stora, om de ha de verktyg de behöva, om de ha lämpliga bormaskiner, svarvar, svetsaggregat och smidesässjor, och om man finner att något av detta fattas, det då skulle ordnas genom statens försorg, att verkstadsägaren blir i tillfälle att förvärva detta. Är det någon som föreställer sig, att staten också skulle avgöra om verkstadsägaren har den hjälp han behöver, om han har den kundkrets han behöver, eller om man eventuellt skall ta någon annan verkstads arbets- eller avsättningsområde i anspråk och lägga till denna så att säga ofullständiga verkstad? Man finner omedelbart, att det nog är ganska barockt att tänka sig en sådan reglering på ett annat område, som man nu tänker sig i fråga om jordbruksnäringen. Men det kan ju hända att dylika ting komma att inträffa framdeles. Kanske staten i framtiden kommer att ta hand även om andra näringar än jordbruket och för dessa lägga upp stora och omfattande planer för hur det hela skall ordnas.

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

Jag tror att det allra bästa för jordbruksnäringens vidkommande är, att man ger denna näring ett tillräckligt stöd när det gäller priset på dess produkter. Jag vill minnas att även herr Hansson i Skediga framhöll, att detta var huvudsaken, att det var vad som i första hand behövdes och att det också kunde vara tillräckligt.

När jag talar om ett tillräckligt stöd för jordbrukspriserna, menar jag ett stöd som innebär, att lantbruksprodukter inte skola få importeras till landet till lägre pris än vad det skulle kosta att tillverka dem i ursprungslandet, om man där betalade samma arbetslöner, som vi nu betala i Sverige. Härtill skulle vidare läggas fraktkostnaden. Har man ett sådant skydd vid landets gränser för jordbruksnäringen, tror jag att den kommer att reda sig. Sedan kan man låta den personliga dugligheten och skötsamheten och det enskilda ekonomiska intresset reglera utvecklingen. Denna kommer nog då att undan för undan gå i rätt riktning, och det kommer att undan för undan av sig självt avgöras vilka bruksdelar som skola läggas ned. Vissa bruksdelar komma säkerligen då att läggas ned på grund av de ekonomiska omständigheternas tryck.

Den utveckling, som jag sålunda vill rekommendera, går naturligtvis inte alldeles rätlinjigt och blir inte heller alldeles smärfri. Men jag tror ändå att resultatet blir lyckligare. Vi kunna nämligen inte gärna sitta här och uppgöra planer för jordbruket i vårt land, när vi tänka oss, att planerna skola ta en generation eller i varje fall 15—20 år att genomföra. Vad kunna vi veta nu om huru jordbrukets produktion lämpligen bör vara ordnad om 15 eller 20 eller kanske 30 år?

Herr talman! Jag har redan sagt, att det skulle ligga närmast till hands för mig att yrka avslag på hela det föreliggande förslaget, men jag inskränker mig till att ansluta mig till den reservation, som här är avgiven av herrar Bondeson och Larsson i Karlstad och som riktar sig mot det tvångsförfarande, som enligt utskottsmajoritetens förslag i vissa lägen skulle kunna tillgripas.

Herr Svensson i Ljungskile: Herr talman! När jag yttrade mig förra gången försökte jag att vara mycket kortfattad. Detta är kanske orsaken till att jag nu på grund av herr Liedbergs anförande känner mig föranledd att säga ytterligare ett par ord för att klargöra min ställning till den föreliggande frågan.

Herr Liedberg sade i fråga om expropriationen, att det är en väsentlig sak att man håller sig inom rimlighetens gränser och att den som sitter på sin egen torva skulle känna tryggheten svikta, ifall man genomförde en lag av detta slag. Jag vill då för min del säga, att jag har aldrig haft den ringaste tanke på att man skulle genomföra en lag, med vars tillhjälp man skulle exproprierade hela bruksdelar och på det sättet tvångsvis förflytta en person från det jordbruk som han innehar och vill inneha och där han försörjer sig, hurudan sedan denna försörjning än kan bli. Jag är för min del fullt på det klara med att ett sådant förfarande vore i högsta grad olämpligt. Jag vet inte om någon lagt in den meningen i de önskemål om en expropriationslag som uttalats. I varje fall tror jag inte att det finns någon inom folkpartiet som har den ringaste tanke på att man skulle driva en expropriation därhän, att man exproprierade hela bruksdelar och sammansloge dem med andra sådana. Att göra någonting dylikt gällande förefaller mig därför närmast vara ett försök att på fri hand måla en avskräckande bild och sedan slå sönder den.

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

När det gäller de små brukningsdelarna — i den mån man överhuvud taget skall sammanslå dem — är det ju meningen att det skall finnas en lagbestämelse om förköpsrätt. Inte heller denna förköpsrätt bör brukas gentemot arvingar och släktingar, som ha lust att behålla en liten gård och fortsätta att bruka den, även om det är ett ofullständigt jordbruk. Men om ett litet jordbruk, som arvingarna inte gör anspråk på att fortsätta med, säljes i den öppna marknaden, är det rimligt att denna förköpsrätt skall kunna tagas i anspråk, ifall gården behövs för att komplettera intill liggande jordbruk?

Vi ha ju diskuterat dessa ting vid olika tillfällen, och det har därvid gjorts så klara uttalanden, att något missförstånd på den punkten knappast skulle behöva förekomma. Därmed förfaller också den anmärkning som framställdes, att man skulle tvinga på människor en hjälp, som de inte ville ha. I varje fall är en sådan tanke fullständigt främmande för mig. Vad som enligt min mening kan komma i fråga är att ta jord i anspråk från större brukningsdelar för att komplettera mindre jordbruk. Herr Liedberg sade, att dessa större brukningsdelar utgöra ett så litet antal — de kanske äro ett par tusen — och att den sammanlagda arealen icke räcker långt. Detta är naturligtvis sant. Men man kan knappast tillmäta detta resonemang någon allmängiltighet, ty när det gäller en särskild gård blir det ett problem för sig, hur denna gård skall kunna förbättras. Om det ligger fyra till fem stycken välutrustade men alldeles för små mindre jordbruk intill en stor gård, finnes antingen den möjligheten att ta jord ifrån den stora gården och därmed utöka de små gårdarnas areal eller också att slå samman de små jordbruken, därmed flytta bort en del familjer ifrån landsbygden och ta den kapitalförstöring, som även kan ligga i en sammanslagning av små brukningsdelar. Man kan nog inte i detta fall uppställa några allmängiltiga regler och säga, att man skall göra på det ena eller andra sättet. Vad man kan säga är, att sådana fall utan tvivel komma att finnas, där en expropriation kan vara det ur olika synpunkter riktigaste. Jag tror för min del inte att de fall, där ett expropriationsförfarande behöver tillämpas, komma att bli så förfärligt många, om man tar hänsyn till hela det stora problemet det här är fråga om. Jag tycker emellertid inte att det är avgörande, om dessa fall bli 10 000 eller 5 000 eller hur många de kunna bli, när man skall ta principiell ståndpunkt till frågan. Att det finns åtskilliga sådana fall är emellertid otvivelaktigt.

När det gäller det mindre jordbrukets problem förhåller det sig ju på det sättet, att det inte finns något generalgrepp som kan tillämpas över hela linjen. Man är hänvisad till att begagna en mängd olika åtgärder, olika i olika fall, och till de medel, som behövas för att komma tillrätta med detta problem, hör även enligt min mening en försiktigt avfattad expropriationslagstiftning. Fördelen med en sådan tror jag ligger inte minst däri, att dess blotta existens skulle medföra att många affärer skulle kunna göras upp på frivillighetens grund. Detta är såvitt jag förstår den största fördelen med en sådan lag. Jag har sett åtskilliga fall, där det enligt min mening varit alldeles självklart, att expropriation skulle kunna tillgripas utan att man trädde några berättigade intressen alltför nära. Det är ju inte fråga om att ta jord från någon. Ågaren skall ju få ersättning för densamma, och överhuvud taget skall hela ingripandet ersättas på ett skäligt sätt. Jag tycker därför, att man skulle kunna diskutera denna fråga utan att göra den värre än vad den är.

Herr **Andersson** i Löbbo: Herr talman! Då åtskilliga föregående talare replikerat mig beträffande mitt första anförande, måste jag besvara kammaren ytterligare några minuter.

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

Jag skall då först säga ett par ord beträffande själva behandlingssättet av ifrågavarande ärende. Det har från flera talares sida gjorts gällande, att det inte hade varit erforderligt att riksdagen skreve till Kungl. Maj:t, utan att riksdagen skulle kunna nöja sig med att under hänvisning till den pågående utredningen avstyrka de föreliggande motionerna. Nu ha kanske de mera uppmärksamma av kammarens ledamöter dock märkt, att de olika talare, som förfäktat denna uppfattning, i betydande grad ha motsagt varandra och delvis även sig själva.

Herr Lundell började sålunda sitt anförande med att förklara, att om det varit han, som hade motionerat i denna fråga, skulle utskottet tvivelsutan avstyrkt motionen med hänvisning till den pågående utredningen. Detta hindrade emellertid inte herr Lundell att några minuter senare bestämt deklarerera, att den utredning som krävs var så orimligt stor och vittomfattande, att den inte borde komma till stånd. Jag förstår inte hur dessa herr Lundells båda yttranden kunna rimma med varandra.

Vidare ha såväl herr Pettersson i Dahl som herr Larsson i Karlstad under debatten sagt, att de inte trodde, att den utredning, som utskottet föreslår, vore tillräckligt vittgående. De båda herrarna ville nämligen ha en utredning även om den s. k. produktionsplaneringen. Jag skall be att få svara dem, att enligt min uppfattning kommer en utredning om produktionsplaneringen även att ingå i det uppdrag som utredningsmännen få. Jag tror nämligen att en sådan är nödvändig. I det fallet hade herr Lundell en alldeles motsatt uppfattning. Han menade, om jag fattade honom rätt, att produktionsplaneringen är en orimlig tanke. Jag hyser i det fallet en annan mening än herr Lundell. Jag kan i detta sammanhang erinra om att en produktionsplanering, åtminstone i viss mån, finnes införd här i landet. Det är ju nämligen så att de som skola odla sockerbeter först erhålla tillstånd härtill och teckna kontrakt — det finnes inte möjligheter att odla sockerbeter i obegränsad omfattning för vem som helst, därför att odlingen regleras efter vissa fastställda principer. Hur långt man sedan kan komma att gå på produktionsplaneringens väg i andra avseenden kan jag inte yttra mig om. Jag vill emellertid understryka, att man självfallet i det avseendet liksom när det gäller rationaliseringens genomförande i övrigt måste gå fram med försiktighet.

När alltså en del av herrarna tycka, att det krav på en utredning, som utskottet föreslår, inte går tillräckligt långt, och andra påstå att det går alldeles för långt, och återigen en tredje kategori förmenar, att någon utredning inte alls behövs, då tror jag att det är synnerligen välbetänkt, åtminstone från deras sida som äro anhängare till rationaliseringstankens genomförande, att medverka till ett positivt beslut om skrivelse till Kungl. Maj:t. Detta var vad jag ville anföra rörande själva behandlingen av detta ärende.

Jag skall sedan be att få yttra några ord till några av kammarens ledamöter, som ha nämnt mitt namn i debatten. Jag kommer inte att bemöta alla utan endast ett par stycken. Jag hade från början tänkt att jag skulle ge herr Hagberg i Luleå en replik, men då den repliken kommit från andra håll under den gångna debatten, skall jag inte besvara kammaren med att utförligare bemöta herr Hagbergs yttrande. Men då herr Hagberg tydligt i så stor utsträckning intresserar sig för den reformering av jordprogrammet, som socialdemokraterna vidtagit vid sin senaste kongress, vill jag endast säga till herr Hagberg, att vi socialdemokrater skriva och reformera vårt program i överensstämmelse med tidens och livets utveckling utan att fråga vare sig herr Hagberg i Luleå eller någon annan utomstående om lov.

För att inte bli för långsam skall jag i fortsättningen inskränka mig till att

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

yttra några ord till min kamrat i 1942 års jordbrukskommitté, herr Liedberg. Herr Liedberg och jag torde befinna oss på ungefärligen samma linje. Vi ha nog synpunkter som i väsentliga hänseenden kunna förenas. Men herr Liedbergs uppträdande i dag gav mig anledning att här ytterligare säga några ord. — Jag vet inte, om jag fattade honom rätt, men jag tror att han uttryckte sig på ett sådant sätt, att man fick den uppfattningen, att han ville sätta likhetstecken mellan rationalisering och prisskydd. Om detta verkligen är hans mening, måste jag i detta avseende anmäla en häremot bestämt avvikande uppfattning. Jag är inte blind för att ett prisskydd givetvis är en betydande faktor, som man måste ta med i beräkningen och vars värde inte på något sätt bör underskattas. Men enbart genom prisskydd kan man inte nå fram till det resultat vi här åsyfta. Jag är förvissad om att herr Liedberg och jag äro fullständigt överens om att man inte kan åstadkomma ett så högt skydd, att detta i och för sig ger möjlighet för innehavarna av de ofullständiga jordbruken att få en dräglig försörjning. Men om vi äro överens om detta, tror jag att vi innerst inne även ha samma uppfattning i en annan sak, nämligen att det skydd, vartill vi nu sträva och som statsmakterna genom sina beslut ha knäsat, inte kan bli högre än att det eventuellt kan ge försörjning åt ett sådant jordbruk, som herr Liedberg själv betecknade med uttrycket normjordbruk eller basjordbruk.

Åtskilliga andra talare i debatten ha gjort gällande, att enbart prisskyddet skulle kunna klara hela detta problem. Det måste vara fullständigt felaktigt att tänka sig ett så stort prisskydd, att det skulle kunna ge innehavarna av de ofullständiga jordbruken en något så när mänsklig försörjning. Detta skulle bland annat medföra, att de stora jordbruken finge en orimligt hög inkomst. I det långa loppet skulle detta inte alltid bli till fördel ens för de större jordbruken. Följderna härav skulle nämligen avsätta sig i den kända, eviga kretsgången med ökade jordvärden. Vid överlåtelse av dessa större gårdar skulle således den därav föranledda högre köpeskillingen medföra att ett visst antal årsavkastningar av säljaren diskonterades i förväg.

Som jag tidigare nämnde tror jag att herr Liedberg och jag äro överens om att prisskyddet som sådant inte kan komma upp till mer än en viss gräns. Jag anser emellertid inte att vi ha anledning att i dag närmare diskutera hur högt detta prisskydd rätteligen bör sättas. Jag skall därför endast beröra vad herr Liedberg yttrade beträffande den del av motionen, som han speciellt vände sig emot, nämligen frågan om tvångsåtgärder såsom yttersta och sista åtgärd. Att döma av herr Liedbergs anförande i dag verkar det som om han vore en bestämd motståndare till sådana åtgärder. Jag har förut under debatten tillåtit mig att understryka det synnerligen försiktiga uttalande, som utskottet gjort i denna fråga, vilket även herr Liedberg välvilligt verifierat. Jag anser att det inte kan föreligga någon som helst risk för kammaren att acceptera detta försiktiga uttalande. Den tvångslagsstiftning, som herr Liedberg och andra söka skrämva med, är i och för sig inte så fruktanvärd som man målar ut den. Herr Liedberg menade att även i de undantagsfall, då exempelvis expropriation behövde tillgripas, skulle detta inte kunna ske med mindre än att det blev en försämrad struktur för de bruksningsdelar, som finge släppa till jorden. Så är emellertid långt ifrån alltid fallet. Det finns utan tvivel större jordbruk, där både åkerjord och skog kunna avstås utan att någon egentlig försämring av strukturen hos dessa bruksningsdelar behöver ifrågasättas. Som kammarens ledamöter väl känna till, är de stora bolagens inflytande över jorden i detta land synnerligen stort. I de norra delarna, men även de mellersta delarna av landet äges framför allt skogen och även i viss utsträckning odlad

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

jord av enskilda bolag. Det är lätt att finna på bruksningsdelar, som äro ofullständiga och vilka inte på något sätt kunna göras rationella med mindre än att tillköp av bolagsjord kommer att ske. Om ett sådant tilläggsköp icke kan äga rum på frivillighetens väg, har jag för min del ingen möjlighet att begripa, att det skulle vara kränkande för rättskänslan, om man genom lagstiftning sökte ordna dessa förhållanden. Om nu många jordbruk inte *kunna* fullständigas på annat sätt än genom tillskotts jord från bolagsmark, kan det väl inte på något sätt anses vara rimligt, att dessa jordbruk i all evighet skola förbli ofullständiga bruksningsdelar, därför att man inte vill rucka på de bestående förhållandena.

Herr Liedberg talade mycket vackert om böndernas kärlek till jorden. Jag vill instämma häri. Denna känsla hos bönderna är stark och mäktig och har utan tvivel besjälat vår svenska bondeklass under generationer. Jag tror emellertid inte att jag gör mig skyldig till någon överdrift, om jag säger att denna kärlek till jorden är minst lika stark, ja, kanske starkare, bland småbönderna än hos andra jordbrukare. Om så är fallet, bör det åtminstone inte för småböndernas del innebära någon fara med åtgärder, som innerst inne endast syfta till att i möjligaste mån göra deras jordbruk bättre och mera ekonomiskt lönsamma.

Jag skall sluta mitt anförande med en reflexion i anslutning till vad herr Liedberg nämnde om att jag i mitt förra anförande givit uttryck åt den uppfattningen, att reservanterna hade sett ett spöke, i en viss del av utskottets förevarande utlåtande. Det är kanske något oförsynt av mig, men jag kan inte underlåta att uttala, att jag har en bestämd känsla av att herr Liedberg, om vi tillsammans hade diskuterat denna sak i jordbrukskommitténs s. k. rationaliseringsutskott, där herr Liedberg själv är ordförande, då inte skulle ha sett detta spöke i fullt så bjärta färger som nu.

Herr Liedberg: Herr talman! Herr Svensson i Ljungskile avgav här en deklaration beträffande sina synpunkter på expropriationsförfarandet, när det gällde mindre bruksningsdelar. Han förklarade att han aldrig hade drömt om att tillämpa expropriationsförfarandet på sådana bruksningsdelar och gjorde sig i detta hänseende även till talesman för sitt parti. Ingen medlem av folkpartiet skulle enligt hans förvissning ha tänkt sig en sådan tillämpning av de föreslagna bestämmelserna. Det är givetvis med tillfredsställelse jag konstaterar, att han åtminstone i den delen är motståndare till tvångsmedel. Herr Svensson i Ljungskile förklarade även att han ansåg mitt anförande ha inneburit ett försök till skräckmålning av något, som inte alls var så farligt. Jag vill i anledning därav erinra herr Svensson i Ljungskile om att även om han inte tänker på expropriation eller tvångsmedel gentemot mindre bruksningsdelar, utan endast gentemot större sådana, andra talare här i debatten dock framhållit bjärta exempel på fall, där tvångsförfarande gentemot även mindre bruksningsdelar kunde tänkas vara befogat. Om jag inte minns fel, var det bland annat just herr Andersson i Löbbo som anförde ett sådant exempel. Frågan blir ju i själva verket, var gränsen för bestämmelsernas tillämpning skall gå. Det är så lätt att tala om stora och små jordbruk, men det verkliga problemet blir i själva verket, var gränsen skall sättas mellan dem. Resultatet av en sådan gränsdragning blir så ytterligt lätt i sista hand en rent subjektiv tolkning av dessa direktiv för lagens tillämpning, som få ersätta de klara rättsregler, vilka vi äro vana vid inom övriga områden av samhällslivet. Vi anse väl för övrigt i vanliga fall dylika rättsregler utgöra en av de viktigaste beståndsdelarna i det västerländska demokratiska samhällssystemet.

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

Om man gentemot de av mig påtalade nackdelarna väger den vinst av de föreslagna bestämmelserna, som i något enskilt fall givetvis skulle kunna påvisas, framstå nackdelarna som oändligt mycket större än fördelarna. Herr Andersson i Löbbo framhöll i sitt sista anförande, att det kunde finnas enskilda bolag, som skulle motsätta sig ett avstående av viss mark till ett ofullständigt jordbruk, samt hävdade att det i ett sådant fall ur allmänrättslig synpunkt kunde vara befogat att vidtaga en tvångsåtgärd. Jag vill då fråga: vad betyder denna enstaka vinst mot förlusten av de rättsregler, som vi alla kunna förlita oss till? Jag tror att vinsten blir mycket diminutiv i förhållande till den förlust vi kunna komma att lida.

I anslutning till herr Anderssons i Löbbo sista anförande vill jag endast söka klarlägga min mening på en punkt, som han uppenbarligen har missuppfattat. Jag vågar naturligtvis inte påstå, att det är hans fel, att detta missförstånd uppstått. Det kan nämligen vara mitt eget. Jag tror emellertid knappast att jag uttryckt mig på det sätt, som herr Andersson i Löbbo nyss återgav. Jag kan inte minnas, att jag skulle ha kunnat ge anledning till någon förmodan, att jag i denna fråga skulle vilja sätta likhetstecken mellan rationalisering och prisskydd. Jag har i alla händelser inte tänkt en sådan tanke. Jag har endast sagt att rationalisering står i direkt förhållande till *prisnivån*. Jag har hävdad att man endast kan rationalisera i den mån prisnivån det tillåter. Prisnivån i sin tur blir naturligtvis i viss mån en funktion av prisskydd och andra regleringsåtgärder. Prisnivån och rationaliseringsmöjligheten stå emellertid i ett visst bestämt förhållande till varandra. Man kan säga, att om man låter lönenivån — såväl för företagaren själv som de hos honom anställda — stå tillbaka för rationaliseringskravet och alltså sänker kravet på lönen, kommer en balansering till stånd, och man får mera pengar över till rationaliseringen. En sänkning av lönerna skulle i så fall få betala rationaliseringen. Vi böra emellertid utgå ifrån att vi för jordbrukets del skola åstadkomma ett sådant löneläge hos de rationella och bärkraftiga brukningsdelarna, att lönenivån där såväl för företagaren själv som de hos honom anställda skall stå i full överensstämmelse med den lönenivå, som gäller för andra jämförliga befolkningsgrupper. Jag vågar med andra ord påstå, att rationaliseringsmöjligheten blir direkt beroende av den lönenivå som näringen tål. Denna lönenivå i sin tur blir beroende på lönsamheten hos näringen. Man kan rationalisera driften genom att i ett jordbruksföretag investera ett belopp för exempelvis en maskin, som skall ersätta en viss mänsklig arbetskraft. Jag kan utan extra kostnad vidtaga en sådan rationalisering intill den kostnad, som motsvaras av de inbesparade utgifterna för den mänskliga arbetskraft — jordbrukarens egen eller de anställdas — som maskinen avser att ersätta, vilket allt skulle motsvara skälig ränta och amortering på det i maskinen investerade beloppet. Allt intill den gränsen kommer man men icke längre, såvida man icke kan skaffa pengar från *annat* håll eller näringen själv kan *släppa till* medel. Att näringen själv i fråga om de ofullständiga brukningsdelarna *icke* förmår släppa till några medel för rationalisering av driften, har jag upprepade gånger sökt klargöra. Jag har i det sammanhanget inte på något sätt gjort någon sammanblandning mellan olika slag av jordbruk. Jag har vid flerfaldiga tillfällen förklarat att det är *på de ofullständiga jordbruken* — jag har kallat dem minusvarianter — *som statens stöd och bidrag måste sätta in* för att i så stor utsträckning som möjligt bringa dem i en sådan nivå, att de kunna klara sig på den prisnivå, som statsmakterna stöda eller uppehålla.

Jag vill till herr Andersson i Löbbo slutligen säga, att jag svårigen kan komma ifrån att vara motståndare till detta slag av tvångsmedel. Sedan må

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

detta kallas för skräckmålning, spöken på väggen eller vad man vill. Herr Andersson i Löbbo får också tro, att det är känslostämningar hos mig, som förestavat denna min avvisande hållning. Jag är emellertid en svuren motståndare till dessa tvångsmedel, ty jag tror inte att de kunna föra något gott med sig.

Samtidigt har jag kunnat konstatera en brist på överensstämmelse mellan å ena sidan utskottets försiktiga formulering samt å andra sidan vissa talares anföranden här i dag. Herr Andersson i Löbbo har själv velat att utskottet skulle skriva mycket försiktigt, och han har även understrukit detta i sina anföranden i dag. Jag har också medgivit att utskottets formulering *är* mycket försiktig. Detta måste emellertid innebära, att även utskottsmajoriteten är fullt på det klara med att en ifrågasatt lag på detta område är ett instrument, som måste hanteras med yttersta varsamhet. Om man har detta klart för sig, blir kanske verkan av en lag sådan, att lagen väl kan finnas till men i verkligheten aldrig kommer i någon egentlig tillämpning. I praktiken skulle således våra uppfattningar inte vara så långt ifrån varandra. Även med en sådan mild tillämpning av lagen är jag emellertid rädd för att rättssäkerheten kan råka i fara.

Herr Andersson i Löbbo anförde som skäl för ifrågavarande lagstiftning ett exempel om att ett bolag hårdnackat kunde motsätta sig varje rubbning i sin ägofigur och inte vilja vara med om att låta ett intill liggande ofullständigt jordbruk förvärva den bit jord, som behövdes för att jordbruket skulle bli bärkraftigt. Det är emellertid enligt min uppfattning alldeles felaktigt att ta dylika enstaka exempel till intäkt för att genomföra hela denna rationaliseringsprocedur med tvångsåtgärder som instrument härför. Dessa instrument kunna nämligen, om man så vill, brukas inom gränser, som på grund av svårigheterna att någorlunda exakt ange dem äro fullständigt flytande. Så frågar jag mig, om man även där är beredd att dra de fulla konsekvenserna. Är man till exempel beredd att tillgripa tvångsmedel, om någon anser att en statsegendom skall släppa till jord, eller skall det bli andra rättsregler som skola tillämpas, när den enskilde har anspråk på staten än när han har anspråk på ett bolag, ett storjordbruk eller ett större bondejordbruk? Hur skall man överhuvud taget lägga rättsreglerna, och hur skall man fixera dem, så att människorna veta vad de ha att röra sig med?

Efter detta lilla genmäle vill jag för min del dock betyga, att herr Andersson i Löbbo och jag haft så många tillfällen att diskutera dessa spörsmål — jag hoppas att det blir flera — att jag till min stora glädje kunnat konstatera, att när man allvarligt försöker tränga in i spörsmålet för att se vilka möjligheter som stå till buds, så stå vi icke så långt ifrån varandra när det gäller jordbrukets rationalisering och därmed sammanhängande åtgärder. Det ena kommer nästan som en logisk följd av det andra. I alla händelser ha herr Andersson i Löbbo och jag icke haft så svårt att finna varandra.

Herr Lundell erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Herr Andersson i Löbbo ansåg, att jag skulle ha motsagt mig själv. De uttalanden i vilka det skulle finnas en motsägelse, voro dels uttalandet, att om jag skulle ha framlagt den motion, som det här är fråga om, d. v. s. motionen I: 215, så skulle den motionen ha blivit avslagen med hänvisning till att saken ligger under utredning i 1942 års jordbrukskommitté, dels uttalandet några minuter senare, att den utredning och planering, som det här gäller, är en så orimligt stor och vittomfattande sak, att den aldrig borde kommit till stånd. Jag får säga, att jag kan icke finna att det ligger någon motsägelse i

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

dess båda uttalanden. Den sak, som det här gäller, ligger faktiskt hos 1942 års jordbrukskommitté, i varje fall i viss omfattning. Det säga ju både majoriteten och de reservanter, av vilka herr Andersson i Tungelsta är en. Samtidigt är den emellertid orimligt stor och vittomfattande och borde aldrig ha kommit till stånd. Det finns ingen motsägelse mellan dessa två saker.

Däremot är det antagandet orimligt, som herr Andersson i Löbbo här gjorde när han förutsätter, att jag skulle ha kunnat väcka en sådan motion om en dylik genomgripande reglering av en hel näring.

Herr Andersson i Löbbo talade om att produktionsplanering redan finns i fråga om sockerbetorna. Det ligger dock något annorlunda till. Jag vet icke, att det finns gårdar av någon viss storleksklass, som icke få odla sockerbetor, och än mindre har jag hört, att några gårdar finnas som skulle vara ålagda att odla sockerbetor. En produktionsplanering med kontraktering av odlingar tror jag däremot kan vara nyttig.

Herr Andersson i Löbbo, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: I anledning av vad herr Lundell nu senast sade vill jag bara säga, att det är dock icke herr Lundell obekant, att en lantbrukare, vare sig han hör hemma i Kalmar län eller i Skåne, icke får odla sockerbetor utan vidare. Det finns här redan en produktionsplanering, och det är ingenting annat jag i detta sammanhang har gjort gällande.

Sedan skall jag säga ett ord till herr Liedberg, och det är, att jag tror mig kunna draga den slutsatsen av herr Liedbergs sista anförande, att är det bara så att expropriationsinstrumentet blir tillräckligt fint och ändamålsenligt tillverkat, så är måhända även herr Liedberg beredd att i vissa fall använda det samma.

Jämväl herr Svensson i Ljungskile erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag nämnde i mitt anförande gentemot herr Liedberg, att jag icke hade den uppfattningen, att en sådan lag borde omfatta hela bruksningsdelar, och jag nämnde därvid mindre bruksningsdelar, därför att herr Liedberg varit inne på dem. Nu säger herr Liedberg, att det är ju tacknämligt, att man har den uppfattningen, men var går gränsen? Jo, gränsen går där, att hela bruksningsdelar överhuvud taget icke skola få exproprieras, det må sedan gälla gods eller småbruk eller något däremellan. Man får icke heller genom en sådan expropriation tilltyga bruksningsdelar på sådant sätt, att de bli orimliga och olämpliga. Därför finns det överhuvud taget icke något sådant gränsproblem, som herr Liedberg var inne på.

Att sedan personliga omdömen komma att påverka händelseutvecklingen i de enskilda fallen är ju klart, men det gäller ju allt vad vi göra i detta land. Även herr Liedbergs personliga omdömen påverka stundom frågor av rätt ingripande betydelse icke blott för honom själv utan även för andra.

Vidare yttrade

Herr Hagberg i Luleå: Herr talman! Jag hade icke tänkt yttra något mera, men eftersom flera talare tagit upp och polemiserat mot mitt första anförande skall jag be att få ge några repliker, innan herr talmannen sätter punkt för denna diskussion.

Herr Svensson i Ljungskile vände sig mot min framställning av betingel-

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

serna för jordbruket. För att leda i bevis eller göra troligt, att de lagar, som gälla för den industriella utvecklingen, icke skulle gälla jämväl för jordbrukets utveckling, pekade han på klimatiska förhållanden, topografiska förhållanden och andra sådana saker. Det är klart, att jordbruket har sina speciella förhållanden, som icke återfinnas inom industrien, men allt det väsentliga, som bestämmer den industriella utvecklingen, återfinner man också inom jordbruket. Dit hör övergången från naturhushållning till varuhushållning. Dit hör övergången från smådrift till stordrift. Den tendensen är ju klar. Dit hör att storproduktionen är mera räntabel, ja, överhuvud taget är räntabel, medan småproduktionen i jordbruket icke är räntabel. Jag nämnde i mitt förra anförande såsom exempel, att i små jordbruk behöver man lägga ned tre gånger så mycket arbetskraft på en hektar jord som man behöver göra i storbruket, att avkastningen i småjordbruket är 30 kronor per hektar men i storjordbruket är 111 kronor och att förräntningen i småjordbruket icke ens kommer över nollpunkten, under det att den i storjordbruket är över 6 %.

Dessa fakta visa, att samma väsentliga tendenser, som sätta sin prägel på industrien, även sätta sin prägel på jordbruket, och det lönar sig icke att blunda härför. Herr Svensson i Ljungskile önskar emellertid blunda, därför att han lever kvar i småbrukarromantiken. När till och med socialdemokraterna nu ha gett den på båten, så företräder han den i alla fall i sin praktiska gärning, såsom ledare för småbrukarförbundet bland annat.

Herr andre vice talmannen vände sig mot min framställning, att betingelserna för att småjordbruket skall kunna bestå äro, att småbrukaren skall leva en slags slavtillvaro, att han skall ha en oskäligt lång arbetstid, att han måste ha hustrus och barns arbetskraft till hjälp och att han skall avstå från alla elementära krav på en människovärdig tillvaro. Herr andre vice talmannen menade, att det må så vara, men kärleken till jorden finns kvar i alla fall. Till det vill jag fråga, om kärleken till jorden blir mindre, därför att man organiserar produktionen på sådant sätt, att de nackdelar, som för närvarande äro så tydliga för småbruket och som göra att det icke kan konkurrera med storjordbruket, elimineras? Jag kan i varje fall icke tänka mig det.

Herr Andersson i Löbbo vände sig emot att jag hade tagit upp det socialdemokratiska partiprogrammet och menade, att det egentligen var socialdemokraternas ensak, om de ville ändra sitt partiprogram. Det kan ju herr Andersson i Löbbo i och för sig ha alldeles rätt uti, men om socialdemokraterna lägga fram sitt nya program i jordbruksfrågan såsom den grundlinje, efter vilken *den svenska jordbrukspolitiken* skall läggas upp framdeles, då upphör ju detta program att bara vara en socialdemokratiens ensak. ty det blir ju en hela landets angelägenhet att intressera sig för detsamma i den mån som ändå hela landet måste beröras av det förslag, som läggs fram, detta i all synnerhet med den styrka, som socialdemokratien har, om den går från ord till handling, d. v. s. försöker genomföra ett sådant program i verkligheten.

Nu säger han, att socialdemokratien har förändrat sitt program i enlighet med de förändringar, som utvecklingen själv har ställt på dagordningen. Jag vill understryka, att enligt min uppfattning, som jag utvecklade i mitt förra anförande, har socialdemokratien tagit ett stort steg tillbaka i jordbruksfrågan, ty som jag påpekade har man i partiprogrammet tagit bort punkten om att storjordbruken skola överföras i samhällelig ägo och har ersatt denna bekänneelse till socialiseringen av storjordbruket med något, som man kallar för familjejordbruk. Jag medgav i mitt förra anförande, att steget till familje-

Vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk.
(Forts.)

jordbruk visserligen var ett steg framåt, om man jämför med den tidigare inställning från socialdemokratiens sida, som den haft ända sedan 1911 till förmån för småbruket, men det är dock ett alldeles otillräckligt steg. Medan utvecklingen har tagit tio steg framåt, har socialdemokratien bara tagit detta enda eller detta halva steg.

För min del vill jag kort och gott säga, att jag tror icke på denna tanke på familj jordbruk. Även om man skapar 15 hektars familj jordbruk för de flesta av Sveriges jordbrukare och möjliggör detta genom att kasta ut 100 000 jordbrukare från det svenska jordbruket, så kan man ändå icke med sådana 15 hektars jordbruk tillgodogöra sig den moderna tekniken och mekaniseringen och kan icke driva en maskinell jordbruksproduktion, så att den blir röntabel, ty åkerarealen är för liten för att den skall kunna förränta de jordbruksmaskiner, som ändå äro nödvändiga för att driva en sådan produktion. Jag menar därför, att skall man genomföra en rationell jordbrukspolitik, så måste man inrikta uppmärksamheten på storjordbruket, ty dess princip, har segrat. I den socialdemokratiska partimotionen saknas någon förståelse härför. Om den stora kooperativa föreningsverksamhet, som har vuxit fram inom jordbruket och som just, såsom jag ser det, är den för Sverige typiska form, i vilken en kollektivistisk storjordbruksproduktion håller på att utvecklas, finns det icke ett ord.

Det finns naturligtvis i den socialdemokratiska motionen också många förnuftiga ting. En hel del av vad som där sägs om rationaliseringen är alldeles riktigt. Eftersom man emellertid stannar vid familj jordbruket, bekänner man sig bara till $\frac{1}{2}$ eller $\frac{1}{4}$ eller $\frac{1}{10}$ rationalisering, ty, som jag redan sagt, med familj jordbruk kan man icke genomföra en verklig rationalisering av det svenska jordbruket.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner 1:o) på bifall till utskottets hemställan; 2:o) på bifall till utskottets hemställan med den ändring i avseende å motiveringen, som föreslagits i den av herrar Bondeson och Larsson i Karlstad avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; samt 3:o) på bifall till det av herr Pettersson i Dahl under överläggningen framställda yrkandet; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Liedberg begärde emellertid votering, i anledning varav och sedan till kontraproposition antagits den under 2:o) angivna propositionen, efter given varsel, följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 55, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring i avseende å motiveringen, som föreslagits i den av herrar Bondeson och Larsson i Karlstad avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 2.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 56, i anledning av väckta motioner om anslag till Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap för verkställande av en utredning rörande bättre försörjningsmöjligheter vid jordbruket i Bohuslän.

Motioner om anslag för verkställande av en utredning rörande bättre försörjningsmöjligheter vid jordbruket i Bohuslän.

I två inom riksdagen väckta, till jordbruksutskottet hänvisade likalydande motioner, nämligen I: 32 av herr *Mattsson m. fl.* och II: 80 av herr *Johansson i Torp m. fl.*, hade hemställts, att riksdagen måtte bevilja 25 000 kronor till Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap för att i samarbete med Bohusläns företagarförening och i enlighet med de direktiv, som Kungl. Maj:t kunde besluta, verkställa utredning om möjligheten av att genom grönsaksodling eller liknande produktion öka avkastningen vid särskilt småbruket i Bohuslän.

Utskottet hemställde, att de likalydande motionerna I: 32 och II: 80 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr *Svensson* i Ljungskile, vilken ansett, att utskottet bort hemställa att riksdagen med bifall till de likalydande motionerna I: 32 och II: 80 måtte bevilja Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap ett anslag av 25 000 kronor.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid

Herr **Johansson i Torp**: Herr talman! Jag är naturligtvis icke så förmäten, att jag förutsätter, vare sig att det stora flertalet av kammarens ledamöter läst de motioner det här är fråga om eller att vad motionärerna anfört skulle kunna vinna något gentemot den kompakta utskottsmajoritet som format föreliggande utskottsutlåtande. Med hänsyn härtill vore det då kanske på sin plats att låta denna fråga gå förbi i all tysthet — särskilt med hänsyn till den långt utdragna debatten och den sena timmen. Då jag emellertid icke hör till dem som fresta kammarens tålmod i onödan, skall jag taga mig friheten att säga ett par ord i denna sak.

Utskottet har hänvisat till det av utskottet samma dag avgivna utlåtandet nr 55, med anledning av två andra motioner, som nyss varit föremål för kammarens behandling, och utskottet har uttalat som sin förmodan, att de synpunkter som vi framfört i vår motion komma att bli föremål för övervägande vid den utredning som utskottet förordat i fråga om dessa motioner och som kammaren nyss för sin del bifallit. Jag tillåter mig att tolka denna hänvisning på det sätt, att utskottets principiella inställning till de förevarande motionerna är positiv, även om utlåtandet fått en negativ utformning. Såsom medmotionär i de motioner som nyss behandlats har jag naturligtvis ingenting att invända mot den välvilliga behandlingen av dessa, men då det gäller att hänvisa även den utredning som vi i vår motion begärt till den landsomfattande utredning varom nyss redan beslutats, så kan det icke hjälpas, att man blir en smula skeptisk.

Det förutskickas, att 1942 års jordbrukskommitté skall ta hand om utredningen. Med all aktning för denna kommitté befarar jag, att man ställer för stora anspråk på kommittén, såvitt man menar allvar med förslaget och vill ha ett resultat inom rimlig tid. I här föreliggande motioner ha motionärerna begärt icke blott en programförklaring i största allmänhet utan även ett detaljerat förslag till programmets realiserande. Då det gäller att utreda denna sak, framträda även rent sociala problem av, jag vågar påstå, rent lokal karaktär, vilka belysts i motionerna. Skall det bli någon mening med utredning-

Motioner om anslag för verkställande av en utredning rörande bättre försörjningsmöjligheter vid jordbruket i Bohuslän. (Forts.)

en, måste hänsyn tagas till även de sociala sidorna av frågan. Men jag anser, att det är att begära en smula för mycket av jordbrukskommittén, att denna kommitté också skall fördjupa sig i lokala detaljer av social karaktär. Ett bifall till motionerna innebär icke på något sätt föregripande av den landsomfattande utredning som kammaren nyss beslutat begära. Snarare är det väl så, att denna underlättas och det slutliga resultatet påskyndas, om den samordnas med av lokala krafter bedrivna specialundersökningar.

Utskottet har uppenbarligen baserat sitt utlåtande på de yttranden som avgivits av lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen och vilka äro minst sagt kallsinniga. Det är dock ett intressant faktum, att denna kallsinnighet kommit till synes även i samma ämbetsverks yttranden över de nyss behandlade motionerna, vilket dock ej hindrat utskottet från att i sitt utlåtande över samma motioner tillstyrka bifall. Den utväg som lantbruksstyrelsen i sitt yttrande föreslagit, nämligen att en utredning kan ske genom lokala åtgöranden, lider av den svagheten, att den centrala ledning, som motionärerna förutsätta, saknas. Lantbruksstyrelsen är också inne på betänkliga vägar, då styrelsen antyder, att en lokal utredning som icke kan fullföljas skulle kunna räkna på statlig hjälp att komma ut ur återvändsgränd. Det är givetvis intet som hindrar, med den inställning som lantbruksstyrelsen har, att man igångsätter lokala utredningar av detta slag över hela landet samt begär statlig hjälp sedan man kört fast. Värdet av en dylik utredning torde man dock kunna beteckna såsom diskutabelt, och systemet skulle rimligtvis leda till rena anarkien. Det är i högsta grad förvånansvärt, att lantbruksstyrelsen icke uppmärksammat vilka farliga utvägar styrelsen här på förhand givit sitt stöd med sitt yttrande.

Egnahemsstyrelsen har å sin sida hänvisat till hushållningssällskapet och företagarföreningen att stimulera intresset för igångsättande av odling av frukt och grönsaker. Yttrandet är intressant, men endast av den anledningen att det visar, att egnahemsstyrelsen icke nöjaktigt läst den motion det gällt att avgiva yttrande över. Vårt utredningsyrkande avser icke blott att stimulera till ökad odling av frukt och grönsaker. Stannade behovet av åtgärder enbart vid detta, så vore en utredning totalt onödig, ty, såsom vi redan i motionen framhållit, småbrukarna i Bohuslän ha i vissa trakter redan funnit denna produktionsform lönande och ägnat sig däråt i stigande utsträckning. Detta skulle i och för sig ensamt vara tillräckligt att trygga produktionsformens framtida utveckling vad på småbrukarna ankommer. Men det är tyvärr så, att urskiljningslös produktion måste leda till överproduktion och ekonomiskt bakslag, vilket även framhållits i motionerna. Av denna anledning ha vi yrkat på en utredning för att åstadkomma även organisation på avsättningsens område. Både detta vårt yrkande och faran för överproduktion har egnahemsstyrelsen totalt förbisett, vilket är beklagligt, då härigenom hela syftet med remissen till styrelsen blivit totalt förfelat.

Det kan frågas och har nog också frågats varför just Bohuslän skulle bli föremål för den utredning vi begärt. Jag svarar då, att det är därför att betingelserna för den ifrågavarande produktionsformen äro synnerligen stora just i den landsändan och därför att situationen är sådan i fråga om landskaps småbruk, att något måste göras inom en snar framtid. Man skulle kunna tillägga, att om man räknar upp de landsdelar som drabbats hårdast av arbetslöshet och av krisen i olika former, torde Bohuslän komma i främsta ledet. Men det är tyvärr icke så, att landskapet kommer i främsta ledet, då det gäller att vara kompenserat genom den rådande högkonjunkturen. Olika omständigheter ha medfört, att kompensationer av olika slag icke i någon nämnvärd ut-

Motioner om anslag för verkställande av en utredning rörande bättre försörjningsmöjligheter vid jordbruket i Bohuslän. (Forts.)

sträckning kunnat komma Bohuslän till del. Även om man i likhet med mig är anhängare av alla rationaliseringssträvanden, måste man säga sig, att det gäller att i första hand finna utvägar för småbruket att komma fram till lämpliga produktionsformer, innan man rationaliserar bort några tusen människor i en bygd som endast i begränsad omfattning är lämpad för stordrift. Just därför anser jag det självklart, att den specialutredning som vi begärt kommer att tvinga sig fram i vilket fall som helst icke minst av rent sociala skäl. Men jag betvivlar, att det stora organ som skall handhava den landsomfattande utredningen kan taga itu med dessa speciella problem och bli färdig inom rimlig tid. Denna utredningskommission får icke bli en akademi som försjunker i ändlösa meditationer om teoretiska spörsmål.

När jag med dessa ord slutar mitt anförande beror detta icke därpå, att det saknas ytterligare motivering för att yrka bifall till motionen, utan därpå, att sedan kammaren haft dessa ändlösa debatter icke minst i jordbruksfrågan förut i dag, jag har anledning att föregå med gott exempel och begränsa mig. Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den reservation som är bifogad utlåtandet.

Häri instämde herr *Andersson* i Mölndal.

Herr Andersson i Löbbo: Herr talman! Den förevarande frågan kan man kanske säga sönderfaller i två delar, nämligen dels en allmän med mera principiella uttalanden, dels ett yrkande om att ett anslag på 25 000 kronor skall ställas till Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskaps förfogande för utredning av möjligheten att bereda det mindre jordbruket i Bohuslän ökade inkomster genom lämpliga specialodlingar. Vad beträffar den allmänna delen av motionen finner jag det självfallet, att de i denna del berörda problemen komma att upptagas till behandling av den utredning, varom riksdagen för några minuter sedan fattade beslut, varför någon särskild skrivelse till Kungl. Maj:t ej är erforderlig. Vad beträffar det andra yrkandet, gäller ju det begärda anslaget en uppgift av så pass lokal karaktär, att utskottet för sin del icke kunnat tillstyrka detsamma. Man måste nämligen utgå ifrån, att specialodlingar av vissa växter kunna med fördel bedrivas icke blott i Bohuslän utan även i många andra delar av landet. Det finns ju andra trakter, där småbrukets förhållanden äro likartade med dem i Bohuslän. Det har därför synts utskottet, att det har saknats tillräckliga skäl att tillstyrka ett dylikt anslag. Detta har alltså gjort, att utskottet har avstyrkt motionen i dess helhet.

Jag skall vid denna sena timme icke ingå i någon mera utförlig motivering för utskottets ställningstagande, utan nöjer mig med att med vad jag nu har anfört hemställa om bifall till utskottets förslag.

Herr Svensson i Ljungkile: Herr talman! Jag skall icke förlänga debatten med många ord. Såsom framgår av reservationen är jag överens med jordbruksutskottets vice ordförande, då han påstår, att denna motion sönderfaller i två delar. Den ena delen, den principiella, bör tagas upp i ett större sammanhang. Vad den andra delen beträffar, som gäller ett anslag på 25 000 kronor, finner jag icke, att de skäl för avslag som anförts äro särskilt bärande. Herr Andersson i Löbbo säger, att frågan är av så lokal och säregen beskaffenhet, att det knappast finns skäl för att bifalla förslaget. Den jordbruksbygd som det här gäller är också av ganska säregen beskaffenhet. Vi äro i riksdagen icke främmande för att vid olika tillfällen både anslå pengar och vidtaga åtgärder där det endast gäller vissa delar av landet. Här pågår den s. k. norrlands-

Motioner om anslag för verkställande av en utredning rörande bättre försörjningsmöjligheter vid jordbruket i Bohuslän. (Forts.)

utredningen — en stort upplagd utredning, som sysslar speciellt med norrlandsproblemen, som komma tillbaka den ena gången efter den andra. En så typisk jordbruksbygd som Skåne har också problem som vi syssla med gång efter annan; det gäller sålunda där en speciell del av landet. Under sådana förhållanden vore det väl från alla synpunkter enbart en fördel, ifall man kunde göra något för en så särpräglad bygd som vissa delar av Bohuslän utgöra. Det beviljas ju stora summor till jordbruket. Det anslag som här begäres är ganska obetydligt, sett mot bakgrunden av de summor som i annat sammanhang anslås. Om ett län eller större delen av ett län kan gagnas med ett anslag av denna omfattning, tycker jag icke, att ett bifall till motionen skulle behöva få någon farlig prejudicerande karaktär, ty en sådan summa som den där ifrågasatta får ju staten ofta satsa på tre à fyra gårdar, när det gäller att rusta upp dem. Kan man med detta lilla anslag göra något för att leda utvecklingen framåt inom stora delar av ett län, borde det väl vara ur alla synpunkter väl användbara pengar.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 3.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till statens meteorologisk-hydrografiska anstalt m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 4.

Angående anslag till befrämjande av landsbygdens elektrifiering. Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till befrämjande av landsbygdens elektrifiering jämte i ämnet väckta motioner.

I en till riksdagen den 25 februari 1944 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 170, hade Kungl. Maj:t under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att till Befrämjande av landsbygdens elektrifiering för budgetåret 1944/45 under nionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 4 000 000 kronor.

I samband därmed hade utskottet till behandling förehaft två vid riksdagens början väckta motioner, nämligen

1) II: 32 av herr *Hansson* i Skediga m. fl., vari hemställts,

att riksdagen måtte besluta att till Befrämjande av landsbygdens elektrifiering för budgetåret 1944/45 anvisa ett reservationsanslag på 7 miljoner kronor att fördelas i anslutning till elektrifieringsberedningens förslag, och

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära att tilldelningsgrunderna för de statliga elektrifieringsbidragen ändrades så att bidragen kunde i särskilda fall efter prövning av egnahemsnämnden utgå med högre belopp än vad nu vore möjligt;

Angående anslag till befrämjande av landsbygdens elektrifiering. (Forts.)

2) II: 168 av herr *Ericsson* i Sörsjön m. fl., vari hemställt, att riksdagen måtte besluta att till Befrämjande av landsbygdens elektrifiering för budgetåret 1944/45 anvisa ett reservationsanslag av 7 000 000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till förevarande proposition samt avslag å motionerna II: 32 och II: 168, till Befrämjande av landsbygdens elektrifiering för budgetåret 1944/45 under nionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 4 000 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Näslund*, *Ericsson* i Sörsjön och *Mäler*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen måtte i anledning av förevarande proposition samt med bifall till motionerna II: 32, i anslagsfrågan, och II: 168 till Befrämjande av landsbygdens elektrifiering för budgetåret 1944/45 under nionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 7 000 000 kronor;

B. att motionen II: 32 i övrigt icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr *Ericsson* i Sörsjön: Herr talman! Jag skall be att få yttra några ord med anledning av den reservation som fogats till detta utlåtande av herr *Näslund* m. fl.

Såsom kammarens ledamöter finna föreligger en skillnad mellan utskottsmajoritetens och reservanternas förslag så till vida, att medan utskottet anslutit sig till ett anslag på 4 miljoner kronor — det är alltså lika med Kungl. Maj:ts förslag — reservanterna i likhet med motionärerna påyrkat, att för ifrågavarande ändamål skulle beviljas ett anslag på 7 miljoner kronor. Denna skillnad mellan utskottsmajoritetens och reservanternas förslag kan visserligen i och för sig anses vara rätt betydande, men det kan icke desto mindre ändå anses vara synnerligen välmotiverat med den summa som reservanterna föreslå. Det föreligger här nämligen ett mycket stort antal ansökningar om anslag till elektriska anläggningar här i landet, och om riksdagen icke skulle bevilja ett högre anslag än det som Kungl. Maj:t föreslagit skulle en ganska stor del av ansökningarna i brist på medel icke kunna effektueras. Det förbättrar icke heller saken, såvitt jag kan förstå, att det är de nordliga delarna av landet som skola bli mest lidande på att tillräckliga medel för detta ändamål icke ställas till förfogande.

Jag hänvisar beträffande anslagsfrågan till det yttrande som avgivits av elektrifieringsberedningen, som anser att man borde upptaga för budgetåret 1944/45 det anslag som reservanterna förordat. Nu säger utskottsmajoriteten i likhet med Kungl. Maj:t, att det är nödvändigt att iakttaga en viss varsamhet och försiktighet av den anledningen, att materialtillgången är begränsad. Beträffande den saken vill jag emellertid hänvisa till vad elektrifieringsberedningen sagt, nämligen att det finns material i tillräcklig omfattning för att svara mot ett anslag av 7 miljoner kronor. Från utskottsmajoritetens sida har framhållits, liksom av Kungl. Maj:t i propositionen, nödvändigheten och angelägenheten av försiktighet till förhindrande av att material av bristfällig beskaffenhet användes, något som kan medföra, att kanske omedelbart efter kriget omläggningar måste göras och på det viset den enskilde och staten åsamkas onödiga kostnader. Jag vill emellertid beträffande det förhållandet säga, att jag gjort vissa undersökningar och därvid fått bekräftelse på att ännu ha inga anläggningar under denna tid kommit till utförande här i landet, där bristfällig materiel i egentlig mening kommit till användning. I fråga om den saken tycker jag nog att man, så att säga, slår in öppna dörrar.

Angående anslag till befrämjande av landsbygdens elektrifiering. (Forts.)

Då det enligt min mening är nödvändigt att ställa till förfogande ett större anslag än det som nu föreslagits av Kungl. Maj:t och utskottet, ber jag, herr talman, att, under hänvisning till vad jag anför, få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr **Hansson** i Skediga: Herr talman! Först och främst ber jag att helt och fullt få instämma i vad herr Ericsson anför till förmån för ett anslag på sju miljoner kronor. Jag har emellertid i min motion framfört en ytterligare begäran, nämligen att elektrifieringsbidragen skulle kunna i särskilda fall höjas efter prövning av egnahemsnämnderna i länen.

När det gäller att i en elektrisk förening få med även småbrukare, har det vid många tillfällen visat sig, att de knappast kunna åstadkomma dessa 90 kronor som de själva skulle bidra med för att erhålla andel i föreningen. Vi ha också i den förening som jag tillhör vid flera tillfällen sökt åstadkomma en lindring i de ekonomiska villkoren så långt vi kunnat. Man tycker, att när det är särskilt besvärligt i ekonomiskt hänseende för dessa mindre lägenhetsinnehavare att ta den stora kostnad det här är fråga om, de skulle efter särskild ansökan kunna beviljas större bidrag. Jag har därför hemställt, att riksdagen skulle besluta att hänskjuta denna fråga till Kungl. Maj:t för utredning och vidtagande av ändring på denna punkt. Men då säger utskottet: »Det motionsvis framställda förslaget om avlåtande av skrivelse till Kungl. Maj:t angående ändring i hittillsvarande grunder för tilldelning av elektrifieringsbidrag synes utskottet icke böra föranleda någon åtgärd från riksdagens sida, eftersom erfarenheten torde ha givit vid handen, att tilldelningsgrunderna äro i stort sett ändamålsenliga.»

Man skulle nästan vilja fråga utskottets här närvarande representanter, vilken erfarenhet de ha i denna fråga, då de kunnat vara med om det uttalande som här gjorts. När det gäller inmontering är det beroende på vederbörandes ekonomiska ställning, om de få större eller mindre bidrag, men då det är fråga om andel i en förening, är avgiften fixerad till 90 kronor per andel. Jag hade tänkt mig, att samma grunder som gälla för bidrag till montering och dylikt skulle kunna gälla även för bidrag till andelsteckning, så att även i detta fall det ekonomiska underlaget skulle vara bestämmande för storleken av bidraget. Jag har ansett det riktigt att det göres en framställning härom till Kungl. Maj:t, och jag är säker på att, om riksdagen fattade ett sådant beslut, Kungl. Maj:t skulle komma att vidtaga en ändring på ifrågavarande område. Utskottet har kanske också tänkt något härpå, eftersom utskottet säger, att Kungl. Maj:t kan förväntas vidtaga erforderliga jämkningar i tilldelningsgrunderna, när så kan komma att påkallas. Jag tycker, att tiden härför nu är inne. Då jag ser, att herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet är här, skulle jag vilja uttrycka den förhoppningen, att när utskottet givit denna lilla vink, statsrådet också vidtager en sådan ändring, ty den är redan av behovet påkallad.

För min del ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den av herrar Näs-lund, Ericsson i Sörsjön och Mäler avgivna reservationen.

Jag skall icke ställa något yrkande om bifall till motiveringen i min motion. Jag litar nämligen på att det skall bli något resultat av vad utskottet tänkt sig att Kungl. Maj:t här skulle komma att göra, fastän utskottet yrkat avslag på min motion.

Herr **Jonsson** i Fjäle: Herr talman! Då vi vid höstriksdagen ägnat detta problem en rätt ingående behandling, så förefaller det mig onödigt att nu fortsätta någon längre diskussion i denna fråga. Jag vill bara hänvisa till vad utskottet säger om svårigheten att erhålla erforderligt material, vilket departe-

Angående anslag till befrämjande av landsbygdens elektrifiering. (Forts.)
mentschefen också har understrukt. Det skulle ju kunna tänkas, att om det ställes mera medel till förfogande, än vad som motsvarade materialtillgången, så skulle den risken kunna förefinnas, att icke fullgott material komme till användning, varigenom elektrifieringen bleve både dyrare och sämre utförd.

I övrigt vill jag bara hänvisa till att i den beredskapsstat som ligger på riksdagens bord finnas två olika poster upptagna, den ena på två miljoner kronor och den andra på fyra miljoner kronor till elektrifiering på landsbygden. Därest materialtillgången skulle möjliggöra en utvidgning av denna elektrifiering, kunna ju dessa medel komma till användning.

Med anledning härav ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Ericsson** i Sörsjön: Herr talman! Utskottets talesman här hänvisade till att på beredskapsstaten uppförts tvenne anslag, det ena på 2 milj. kronor och det andra på 4 milj. kronor för främjande av landsbygdens elektrifiering. Den saken är mig inte obekant, men dessa medel kunna väl inte tagas i anspråk vid annat förhållande än att konjunkturerna försämrats och arbetslöshet inträder. Dessa anslag som här åberopas ha alltså, såvitt jag förstår, ingen betydelse under nu rådande förhållanden.

Det förefaller också litet egendomligt, att man, sedan man uttalat att försiktighet vid anslagsbeviljandet är nödvändig med hänsyn till att materialtillgången är begränsad, hänvisar till att det finns några miljoner kronor upptagna på beredskapsstat. Jag tycker inte att detta riktigt stämmer, och det ger mig anledning till ett ytterligare konstaterande av att materialtillgången i varje fall är så pass god, att den säkerligen icke lägger hinder i vägen för beviljandet av det anslag, som reservanterna här föreslå.

Herr **Sandberg**: Herr talman! Jag vill endast säga att jag är av samma mening nu som då vi diskuterade denna fråga under höstriksdagen, nämligen att man från utskottets sida är benägen att förstora de svårigheter, som bero på den knappa materialtillgången. Jag anser det därför motiverat att anslaget hade utgått med högre belopp än utskottet föreslår, och jag ber att få tillstyrka bifall till reservationen.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! Det behöver inte föreligga någon arbetslöshet för att anslag, som äro upptagna under beredskapsstat II, skola kunna tagas i anspråk, utan man kan också använda dem för att förebygga arbetslöshet. Det är väl inte meningen, att vi t. ex. vid ett fredsslut skola vänta med att sätta i gång åtgärder tills att det råder stor arbetslöshet, utan det gäller ju att göra det på ett sådant sätt att man förebygger den väntade arbetslösheten.

Vad materialtillgången beträffar, vill jag nämna att jag har ännu inte fått besked från industrikommissionen, huruvida det överhuvud taget är möjligt att få olja till transformatorerna. De luftkylda transformatorerna ha ju konstaterats vara av betydligt sämre beskaffenhet, och om sådana skulle komma till användning, skulle det följaktligen, så snart vi komma i det läget att vi ha tillgång till material av fullgod beskaffenhet, bli fråga om att byta ut dem. Detta skulle emellertid medföra en extra belastning för dem, som få dessa mer krisbetonade anläggningar, och det är ju inte önskvärt.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen

Angående anslag till befrämjande av landsbygdens elektrifiering. (Forts.)
tionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes likväl av herr Ericsson i Sörsjön, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 58, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 5.

Föredrogos vart efter annat

jordbruksutskottets utlåtande, nr 59, i anledning av väckta motioner angående anslag till fraktnedsättning å järnväg för träkol från Norrbotten till mellansvenska bruk; och

bevillningsutskottets betänkande, nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 6 § förordningen den 17 juni 1938 (nr 384) angående rätt för svenskt aktiebolag och svensk ekonomisk förening att vid taxering till kommunal inkomstskatt samt statlig inkomst- och förmögenhetsskatt åtnjuta avdrag för avsättning till konjunkturinvesteringsfond, m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtande och betänkande hemställt.

§ 6.

Herr **förste vice talmannen** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag hemställer, att kammaren ville besluta, att första särskilda utskottets utlåtanden nr 1 och 2 skola uppföras sist bland två gånger bordlagda ärenden å föredragningslistan för nästa sammanträde.

Denna hemställan bifölles.

§ 7.

Till bordläggning anmälades:

statsutskottets utlåtanden:

nr 176, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av örlogsvarven;

nr 177, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1943/44 m. m., i vad propositionen avser socialdepartementets verksamhetsområde;

nr 178, i anledning av väckt motion angående anslag för budgetåret 1944/45 till dövtumhemmet å Riis;

nr 179, i anledning av väckta motioner angående anslag för budgetåret 1944/45 till riksförbundet för sockersjuka m. m.; och

nr 180, i anledning av väckta motioner angående ersättning till i utlandet bosatta svenska medborgare för förluster genom krigsskada;

första lagutskottets utlåtanden och memorial:

nr 46, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i förordningen den 16 maj 1884 (nr 25) angående patent, dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 1 november 1940 (nr 924) med särskilda bestämmelser angående patent vid krig eller krigsfara m. m.;

nr 48, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1942 (nr 550) med särskilda bestämmelser om uppfinningar av betydelse för rikets försvar eller folkförsörjningen m. m.;

nr 49, angående ersättning åt av utskottet vid behandling av vissa ärenden anlitat biträde;

nr 50, i anledning av väckt motion angående utredning om inrättande av en kyrklig högtidsdag i vårt land under höstens lopp;

nr 51, i anledning av väckt motion angående effektiviserande av lagstiftningen mot bestickning; och

nr 52, i anledning av väckt motion om rätt till hyra under viss tid för sjöman, som blivit arbetslös till följd av fartygs haveri; samt

andra lagutskottets memorial och utlåtanden:

nr 52, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande andra lagutskottets utlåtande nr 49 i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till arbetstidslag för hotell, restauranger och kaféer, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 53, i anledning av väckt motion om undantagande från preskription av rätt till ersättning enligt olycksfallsförsäkringslagen;

nr 54, i anledning av väckta motioner angående viss ändring i förordningen den 15 juni 1934 (nr 264) om erkända arbetslöshetskassor;

nr 55, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; och

nr 56, i anledning av väckt motion om ändring av gällande bestämmelser rörande gäldandet av viss ersättning till ägodelningsnämndemän.

§ 8.

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna protokoll:

Protokoll, hållet vid sammanträde med herr talmannen i riksdagens andra kammare och de kammarens ledamöter, som blivit utsedda att jämte herr talmannen tillätta kammarens kanslipersonal och vaktbetjäning, den 6 juni 1944.

Anmälades att vaktmästaren hos kammaren, förordnade förste vaktmästaren C. E. Gunnar Carlberg enligt intyg av läkare vore på grund av sjukdom för framtiden oförmögen till arbete.

Med anledning härav beslöts att Carlberg skulle från och med den 1 juli 1944 entledigas från sin anställning såsom vaktmästare och från förordnandet att vara förste vaktmästare hos kammaren.

Till förste vaktmästare hos kammaren från och med den 1 juli 1944 förordnades vaktmästaren Emil Eklund.

Till vaktmästare hos kammaren från och med den 1 juli 1944 antogs Carl-Olof Sandberg.

Förordnades Bo Anders Evald Björkman att i stället för Sandberg från och med den 1 juli 1944 uppehålla tjänstledige vaktmästaren Jonas Olssons vaktmästarebefattning.

In fidem
Sune Norrman.

§ 9.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1944/45 under tionde huvudtiteln, avseende anslagen inom handelsdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 342, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1944/45 till riksförsäkringsanstalten m. m. jämte i ämnet väckta motioner; samt

från bevillningsutskottet:

nr 345, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 6 § förordningen den 17 juni 1938 (nr 384) angående rätt för svenskt aktiebolag och svensk ekonomisk förening att vid taxering till kommunal inkomstskatt samt statlig inkomst- och förmögenhetsskatt åtnjuta avdrag för avsättning till konjunkturinvesteringsfond, m. m.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

§ 11.

Herr *Hall* avlämnade en av honom undertecknad motion, nr 549, om gratifikation och pension åt förre förste vaktmästaren hos riksdagens andra kammar C. E. G. Carlberg.

Denna motion bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 10.50 em.

In fidem
Sune Norrman.